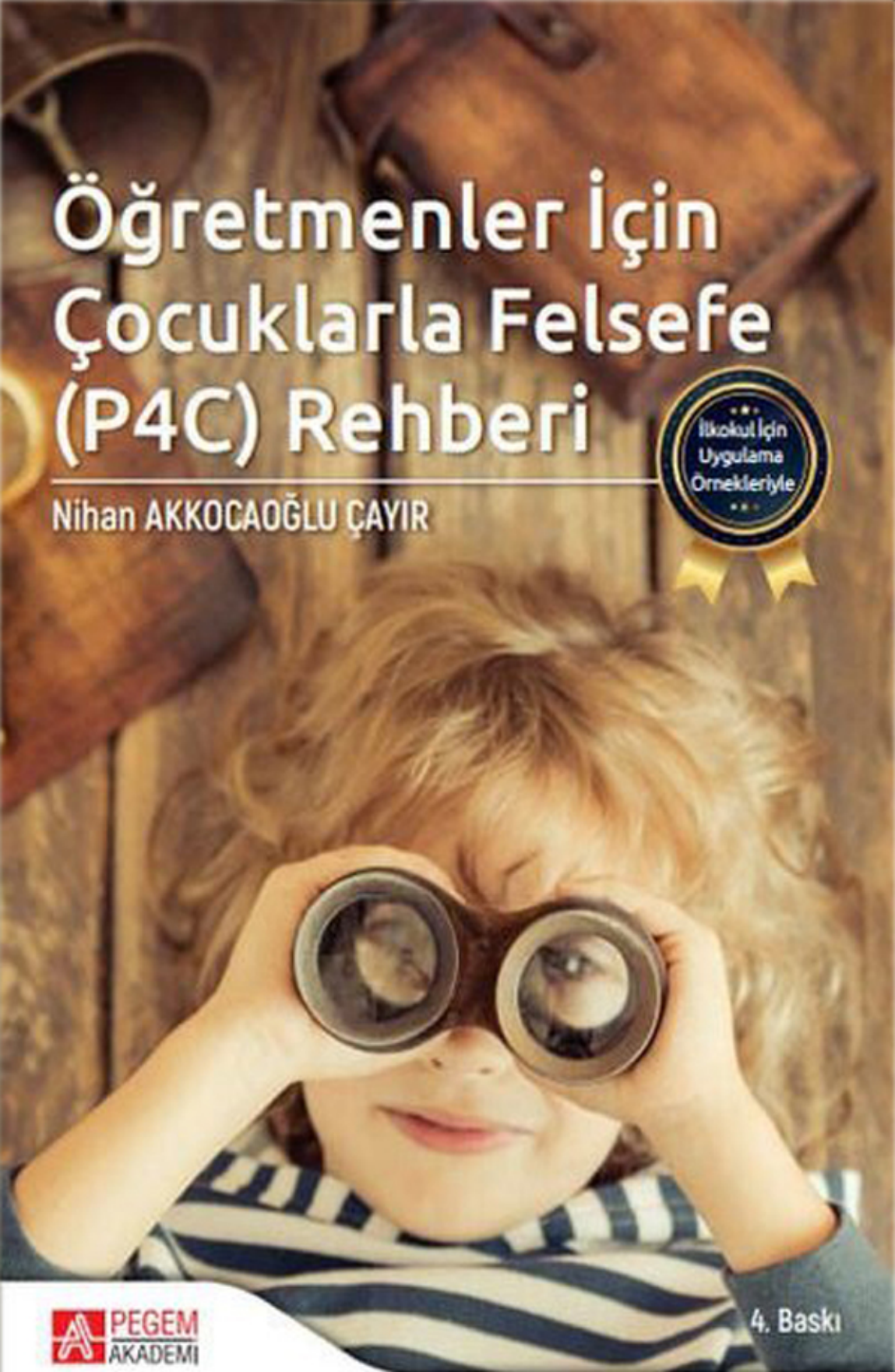
Öğretmenler İçin Çocuklarla Felsefe (P4C) Rehberi

İlkokul İçin Uygulama Örnekleriyle

Nihan AKKOCAOĞLU ÇAYIR

PEGEM AKADEMİ

4. Baskı

Geçmişten Günümüze Çocuklar İçin Felsefe

Matthew Lipman, Columbia Üniversitesi'nde felsefe dersleri verirken öğrencilerin düşünme becerilerini etkili olarak kullanamadıklarını fark eder. Ona göre okullar, çocuklara düşünmeyi öğretmede başarılı değildir. Bu fikir onu, bir düşünme eğitimi programı olarak çocuklar için felsefe programlarını geliştirmeye yöneltir. Farklı yaş grupları için hikâyeler ve bunların öğretmenlere yönelik felsefi sorgulama kılavuzlarından oluşan programlar, Matthew Lipman ve arkadaşları tarafından Montclair Üniversitesi (Amerika Birleşik Devletleri) Çocuklar için Felsefeyi Geliştirme Enstitüsü bünyesinde hazırlanır. Matthew Lipman, Ann Margaret Sharp ve ekibi çocuklar için felsefeye yönelik, ilk ve önemli somut adımları atarlar. Başka ülkelerden eğitimci ve felsefeciler de zaman içinde çocuklar için felsefenin yolculuğuna farklı duraklardan katılır. Aşağıdaki zaman çizelgesi Çocuklar İçin Felsefeyi Geliştirme Enstitüsü'nün sunumuyla (Institute for the Advanced of Philosophy for Children/IAPC) çocuklar için felsefenin tarihini anlatır:[33]

Tablo 6: Çocuklar İçin Felsefenin Tarihi

?	İlk çocuklar için felsefe programı: (11-12 yaş için) *Harry Stottlemeier'in Keşfi*
1974	Çocuklar İçin Felsefeyi Geliştirme Enstitüsü'nün Montclair Eyalet Üniversitesi bünyesinde açılması
1975	*Harry Stottlemeier'in Keşfi* hikâyesinin felsefi sorgulamaya yönelik öğretmen kılavuz kitabı (Ann Margaret Sharp ve Frederic S. Oscanyan tarafından) Rutgers Üniversitesi'nde Çocuklar için Felsefe Konferansı'nın düzenlenmesi
1976	New Jersey Eğitim Bölümü tarafından çocuklar için akıl yürütme testinin geliştirmesi Çocuklar için felsefe programı: (12-13 yaş için) Lisa
1977	Lisa'nın felsefi sorgulamayı yönelik öğretmen kılavuz kitabının yayımlanması Matthew Lipman'ın *Felsefe İlkokulda* (Philosophy in the Classroom) kitabının basılması New Jersey ve birkaç eyalette hizmet içi eğitim programlarının açılması
1978	Çocuklar için felsefe programı: (14-15 yaş için) *Suki* Çocuklar için felsefe programı: (16-17 yaş için) *Mark*
1979	*Düşünme: Çocuklar için Felsefe Dergisi* (Thinking: Journal of Philosophy for Children) ilk sayısının çıkması
1980	Mark'ın felsefi sorgulamaya yönelik öğretmen kılavuz kitabının yayımlanması Suki 'nin felsefi sorgulamayı yönelik öğretmen kılavuz kitabının yayımlanması Gareth Matthews'un *Felsefe ve Küçük Çocuklar* adlı kitabının yayımlanması

33 Institute for the Advanced of Philosophy for Children, Timeline www.montclair.edu/iapc/iapc-timeline/ adresinden 10.06.2020 tarihinde erişilmiştir.

Tablo 6: Çocuklar İçin Felsefenin Tarihi (Devamı)

1981	Uluslararası Çocuklar için Felsefe Eğitimcileri Konferansı'nın düzenlenmesi Çocuklar için felsefe programı: (9-10 yaş için) *Pixie*
1982	Çocuklar için felsefe programı: (9-10 yaş için) *Kio ve Gus* Pixie'nin felsefi sorgulamayı yönelik öğretmen kılavuz kitabının yayımlanması
1983	New Jersey Akıl Yürütme Testi'nin basılması
1986	Kio ve Gus'ın felsefi sorgulamayı yönelik öğretmen kılavuz kitabının yayımlanması
1987	Çocuklar için felsefe programı: (6-8 yaş için) *Elfie*
1988	Mathew Lipman'ın *Felsefe Okula Gidiyor* (Philosophy Goes to School) kitabının basılması Elfie'nin felsefi sorgulamayı yönelik öğretmen kılavuz kitabının yayımlanması
1990	BBC yapımı Çocuklar için felsefe ile ilgili "Altı yaş için Sokrates" belgeselinin yayınlanması
1991	Mathew Lipman'ın *Düşünme Eğitimi* kitabının (Thinking Education) yayımlanması
1993	Philip Cam'in *Düşünme Hikâyeleri* (Thinking Stroies) 1 kitabının yayımlanması
1994	Philip Cam'in *Düşünme Hikâyeleri* (Thinking Stroies) 2 kitabının yayımlanması Gareth Matthews'un Çocukluk Felsefesi kitabının yayımlanması
2002	Matthew Lipman'ından sonra Maughn Gregory'nin Çocuklar İçin Felsefeyi Geliştirme Enstitüsü başkanı olması

Bu çizelgede öne çıkan isimlerden biri de Gareth Matthews'dur. Matthews, Türkçeye de çevrilen *Çocukluk Felsefesi*[34] (Philosophy of Childhood) kitabında çocukluğa yukarıdan ve küçümseyici bir tavırla yaklaştığımızı, çocukların felsefi düşünme kapasitelerini dikkate almadığımızı söyler. Matthews, çocukluk kavramını tarihsel, kültürel ve felsefi olarak sorunlu bulur ve çocukların soyut düşünemeyeceğini iddia eden görüşleri eleştirir. Çocukların doğuştan filozof olduğunu iddia eder. Onun bu fikirleri geleneksel çocukluk algılarıyla yüzleşmek, çocuklar için felsefenin teorik alt yapısını güçlendirmek için anlamlı bir açılım olur.

Avustralya, New South Üniversitesi'nde doktora derecesine sahip Philip Cam, Avustralya Okullarda Felsefe Dernekleri Federasyonu'nun (Federation of Australasian Philosophy in Schools Associations) başkanıdır. Çocuklarla felsefe konusunda üretken bir yazar olan Cam'in, *Yirmi Düşünme Aracı* (Twenty Thinking Tools), *Düşünme Hikâyeleri Serisi* (Thinking Stroies Series), *Felsefe Parkı* (Philosophy Park), *Okullarda Etik Eğitimi* (Teaching Ethics in School) adlı kitapları vardır.

"Altı yaş için Sokrates" adlı BBC belgeseliyle tanınan Catherine McCall, Avrupa Çocuklarla Felsefe Yapmayı Geliştirme Vakfı'nın (European Foundation for the

34 Matthews, G. B. (2000). *Çocukluk Felsefesi*. (Çev. E. Çakmak). İstanbul: Gendaş Kültür Yayınları.

Advancement of Doing Philosophy with Children/SOPHIA) başkanlığını yürütmüştür. *Düşünmeyi Dönüştürmek İlk ve Orta Sınıflarda Felsefi Sorgulama* (Transforming Thinking: Philosophical Inquiry in the Primary and Secondary Classroom) olarak Türkçeye çevrilen kitabı dışında öğretmenler için uygulamaya dönük yayınları da bulunmaktadır.

Avrupa'da Fransa, Hollanda ve İngiltere'nin çocuklar için felsefeye yönelik çalışmaları göze çarpar. İngiltere'de çocuklar için felsefenin gelişimini desteklemek amacıyla 1992 yılında kurulan Eğitimde Felsefi Sorgulamayı ve Yansıtmayı Geliştirme Derneği, (Society for Advanced of Philosophical Inquiry and Reflection on Education/SAPERE) bünyesinde konferanslar, çalıştaylar ve öğretmen eğitimleri düzenlenir. Dernek, www.sapere.org.uk adresinden çalışmalarını ve etkinliklerini üyelerine sunar. Bu derneğin eğitimcilerinden biri olan ve kitapları aracılığıyla öğretmenlere pratik örnek ve yöntemler sunan Sara Stanley, Amerika'da Lipman'ın önderliğini yaptığı çocuklar için felsefeyi, İngiltere'de Karin Murris'in resimli çocuk kitaplarıyla geliştirdiğini söyler.[35] Prof. Dr. Karin Murris, Cape Town Üniversitesi Eğitim Fakültesinde (Güney Afrika) görev yapmaktadır. Çocukluk üzerine çeşitli araştırma ve yayınları olan Murris'in çocuklar için felsefe programları, çocuklar ve felsefe, resimli çocuk kitapları konulu çalışmalarının yanı sıra uygulamaya dönük yayınları da vardır.

İngiltere'de öğretmenler için planlar, çeşitli teknik, oyun önerileri sunan ve çocuklar için felsefeyi öğretim programlarıyla ilişkilendiren çocuklarla felsefe eğitimcilerinden biri de Peter Worley'dir. Emma Worley ile birlikte başkanlıklarını yürüttükleri 2007 yılında kurulan Felsefe Vakfı (The Philosophy Foundation), felsefi sorgulamaya dayalı işbirlikler için okullar, topluluklar ve işyerleriyle çalışır. Felsefe Vakfı'nın etkinlik, video, oyun, ders planları gibi ürünlerini www.philosophy-foundation.org adresinden takip etmek mümkündür.

Peter Worley'in *Felsefe Makinesi Bir Yol Haritası Çocuklar için Felsefe (P4C) Nasıl Yapılır?* (The If Machine 30 Lesson Plans for Teaching Philosophy) adıyla Türkçeye çevrilen bir kitabı bulunur. *Çocukları Düşündürmek için 40 Ders* (40 Lesson to Get Children Thinking) ve *Felsefe Dükkânı: Çocuk, Yaşlı Herkesi Felsefi Düşündürecek Fikirler, Aktiviteler ve Sorular* (The Philosophy Shop: Ideas, Activities and Questions to Get People, Young And Old, Thinking Philosophically) zengin etkinliklerin yer aldığı diğer eserlerine örnek olabilir.

Bir çocuklar için felsefe kooperatifi olan The P4C Co-operative, öğrencileriyle felsefeyi buluşturmak isteyen öğretmenler için çevrim içi hizmetler sunar. Bu kooperatifin üyeleri arasında çocuklar için felsefeye yönelik çalışmaları ve ürün-

35 Stanley, S. (2014). *Pocket PAL Creating Enquiring Minds*. London: Bloomsbury Education.

leriyle dikkat çeken James Nottingham ve Jason Buckley de bulunur. Kooperatif, farklı araç ve konuları içeren felsefe etkinleriyle www.p4c.com adresinde ziyaretçilerini bekler.

Jana Mohr Lone, Washington Üniversitesi Çocuklar İçin Felsefe Merkezi'nin müdürü, Felsefeyi Öğrenme ve Öğretme Organizasyonun (Philosophy Learning and Teaching Organization/PLATO) kurucusu, Türkçeye de *Filozof Çocuk* (The Philosophical Child) olarak çevrilen çocuklarla felsefe sohbetlerinin yürütülmesi konusunda rehberlik eden kitabın yazarıdır. Kurucusu olduğu organizasyonun çeşitli kaynak önerilerine www.plato-philosophy.org adresinden ulaşmak mümkündür.

Mount Holyoke Üniversitesi'nde felsefe profesörü olan Thomas E. Wartenberg de çocuklarla felsefeyi buluşturur ve bunun için çocuk kitaplarını bir köprü olarak kullanır. Türkçeye çevrilen *Küçük Çocuklar için Büyük Fikirler: Çocuk Edebiyatıyla Felsefe Öğretimi* (Big Ideas for Little Kids: Teaching Philosophy Through Children's Litreature) dışında *Sneetch, Sneetch'tir. ve Diğer Felsefi Keşifler: Çocuk Edebiyatında Bilgeliği Bulma* (A Sneetch is an Sneetch and Other Philosophical Discoveries: Finding Wisdom in Children's Literature) eseriyle de çocuk kitapları aracılığıyla felsefe yapmanın inceliklerini paylaşır.

Çocuklar için felsefe alanında UNESCO'nun (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu) da çalışmaları bulunur. Bu çalışmalardan en kapsamlısı 2007 yılında yayınlanan *Felsefe Bir Özgürlük Okulu, Felsefeyi Öğretmek ve Felsefe Yapmayı Öğrenmek: Durum ve Beklentiler başlıklı raporudur.* Bu rapor bir durum saptamasının ötesinde felsefe eğitiminin ana sorunlarını ele alarak sorunlara çözüm üretme çabasını taşır ve felsefe eğitimine yeni bir bakış açısı kazandırmayı hedefler.[36] Bu raporda; Felsefe ve Genç Zihinler, Merak Dönemi, Okul öncesi ve İlkokulda Öğretimi; Sorgulama Dönemi, Ortaokulda Felsefe Öğretimi; Felsefe Üniversitede, Yükseköğretimde Öğretimi; Felsefeyi Farklı Biçimlerle Keşfetmek, Gerçek Dünyada Uygulama Yolu başlıkları ele alınmıştır.

Tepe, UNESCO'nun çalışmalarının üye devletlerin eğitim programlarında felsefe derslerinin yer alması sağlama konusunda da devam ettiğini söyler. Bu doğrultuda Arap ülkeleri, Asya ve Pasifik ülkeleri, Latin Amerika ve Karayipler için 2009 yılında, Kuzey Amerika ve Avrupa ülkeleri içinse 2011 yılında çeşitli ülkelerde toplantılar düzenler. Toplantıların sonunda da okulöncesinden başlayarak felsefe eğitimini ve bu çerçevede geliştirilen önerileri içeren eylem planlarının yer aldığı kitapçıklar yayınlanır.[37]

36 Tepe, H. (2013). UNESCO Verileri Işığında Dünyada Çocuklar için Felsefe. İçinde *Çocuklar için Felsefe Eğitimi*, (B. Çotuksöken ve H. Tepe Yay. Haz.).

37 A.g.e

UNESCO'nun raporlarına göre dünyada çocuklar için felsefenin kurumsallaştığı ya da kurumsallaşma sürecinde olduğu sınırlı sayıda ülke vardır. Bunlardan biri Fransa'dır. Fransa'da çocuklar için felsefe eğitimi henüz kurumsallaşmamıştır ama eğitim otoriteleri tarafından desteklenir. Norveç'te ise çocuklar için felsefe eğitimi, eğitim otoriteleri tarafından desteklenir ve resmi denemeler yapılır. Avustralya'da ise çocuklar için felsefe eğitimi, kurumsallaşmıştır ve ilkokul programlarında yer alır. Bunların dışında çocuklar için felsefeye yönelik kurumların, çeşitli destek programlarının ve araştırmaların yürütüldüğü pek çok ülke de bulunur. Almanya, Avusturya, Belçika, Kanada, İspanya, Amerika, İtalya, Norveç, Çek Cumhuriyeti, İngiltere, Arjantin, Brezilya, Kolombiya, Meksika, Şili, Peru, Uruguay, Venezüella, Japonya, Malezya ve sınırlı sayıdaki Afrika ile Arap ülkelerinde çeşitli çalışmalar yapılmaktadır.[38]

Türkiye'de de Türkiye Felsefe Kurumu konuya yakın ilgi gösterir ve bu amaçla 1993 yılında bir birim kurar.[39] Nuran Direk, 1992 yılında çocuklar için felsefe alanında çalışmalara başlar. İlköğretime yönelik çocuklar için felsefe programları hazırlar ve çalışmalarını ilköğretim ve ortaöğretim olmak üzere iki farklı düzeyde yürütür. Direk, 9-12 yaş grupları için *Filozof Çocuk*; 13-15 yaş grubu için *Küçük Prens Üzerine Düşünmek*[40] adlı kitapları kaleme almıştır. Direk, 15-18 yaş grubu için de Felsefe Kulüpleri oluşumunda yer almıştır. Bu kulüpler, okullar arasında ya da okul içinde felsefe günleri düzenlemekte, felsefe olimpiyatlarına hazırlık yapmaktadır. Direk, Türkiye Felsefe Kurumu Çocuklar İçin Felsefe Birimi Başkanı olarak çocuklar için felsefe alanında çalışmalarına devam etmektedir. Nuran Direk, 2011 yılında *Çocuklarla Felsefe* ile 2019 yılında ise *Gençler için Felsefe: Metinlerle Eleştirel Okuma ve Düşünme Çalışmaları* adlı kitaplarıyla alana katkılarına devam eder.

Türkiye'de çocuklar için felsefe özellikle özel okulların ilgisini çeker ve bu dersi programlarına ekleyen okullar da vardır. Pek çok öğretmen ve okul, çocuklar için felsefe eğitmenleri aracılığıyla eğitimler alabilmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı programı içinde çocuklar için felsefe dersi bulunmamakla birlikte, 7. ve 8. Sınıf Ortaokul Düşünme Eğitimi Dersi 2017 yılı itibarıyla zorunlu dersler arasında girmiştir. Ders, düşünme, sorgulama, araştırma, anlam, değer, önyargı, eleştiri, bilgi, benlik, hak, sorumluluk, kanıt gibi kavramların ele alındığı kazanımları içerir.

Çocuklar için felsefe, üniversite düzeyinde Maltepe Üniversitesi Felsefe Bölümü, Felsefi Danışmanlık Yüksek Lisans programında, Hacettepe Üniversitesi Sınıf

38 United Nations Educational, Scientific and Cultural Organizastion (UNESCO) (2007). Philosophy A School of Freedom Teaching Philosophy and Learning to Philosophize. unesdoc.unesco.org adresinden 07.11.2014 tarihinde erişilmiştir.

39 Direk, N.(1993). Çocuklar için Felsefe ve Okul Öncesi Eğitim. *Eğitim ve Toplum*, Kış (35).

40 Direk, N. (2002). *Küçük Prens Üzerine Düşünmek*. İstanbul: Pan Yayıncılık.

Çocuklar İçin Felsefede İçerik

Burada içerik, alışageldiğimiz gibi aktarılan bir bilgi kümesinden ziyade çocuklarla tartışabileceğimiz felsefe sorularına, sorunlarına işaret eder. Felsefenin bilim felsefesi, dil felsefesi, etik, siyaset felsefesi gibi pek çok alanından söz edilebilir. Tüm bu disiplinler onun üç temel konusundan türetilir. Bunlar varlık, bilgi ve değerdir. Buradan yola çıkarak felsefenin üç temel disiplinin, ontoloji, epistemoloji, etik ya da ahlak felsefesi olduğu söylenebilir.[59] Felsefenin doğru düşünmenin kurallarını irdelediği diğer disiplini de mantıktır. Mantık, "Neden bazı gerekçeler diğerlerine göre daha güçlüdür?, "Doğru düşünme" nedir?, "Bir fikir diğerini nasıl takip edebilir?" sorularının yanıtlarını arar. Ontoloji, "Varlık nedir?", "Varlıklar sadece madde midir?", "Gerçek nedir?", "Zaman nedir?", "Düşüncelerimiz gerçek midir?" gibi sorular yöneltir. Epistemoloji, "Bilgi nedir?", "Bilgilerimiz duyularımıza mı aklımıza mı dayanır?", "Neyi bilebiliriz?", "Mutlak bilgi mümkün müdür?", "Bilginin sınırlar var mı?", "Bilmekle inanmak arasındaki ilişki nedir?" gibi soruları sorar.

"Evrensel bir ahlak yasası var mıdır?", "İnsan ahlaki kararlar verirken özgür müdür?", "Adalet denir?", "Ahlaki eylemlerin amacı nedir?" "Kime "iyi insan" denir?", "Kötülük diye bir şey var mı?" gibi soruları etik ile ilişkilidir. Felsefenin daha eski, önemli disiplinlerinden biri olan sanat felsefesi, "Sanat nedir?", "Güzellik nedir?", "Çirkinlik nedir?" gibi soruları ele alırken, bilim felsefesi "Bilimi bilim olmayandan ayıran nedir?", "Bilim ne işe yarar?", "Bilim gerçeği söyler mi?" gibi soruları tartışır. Siyaset felsefesi "Demokrasi nedir?", "En iyi yönetim şekli nedir?"; din felsefesi ise "Tanrı var mıdır?", "Din nedir?" gibi soruların yanıtlarını arar. Alanyazında geçen, felsefenin farklı disiplinlerine ilişkin soru örnekleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 7: Felsefenin Farklı Disiplinlerine İlişkin Soru Örnekleri

Felsefe Disiplini	Soru Örnekleri
Çevre felsefesi	İnsanlar doğanın bir parçası mı? Doğal olan ve olmayan nedir? Doğa kontrol edilebilir mi/kontrol edilmeli mi?
Eğitim felsefesi	Eğitim nedir? Öğrenmek ve öğretmek nedir? Kimler eğitilmeli? Nasıl eğitilmeli?
Dil felsefesi	Farklı dilde konuşan insanlar farklı mı düşünür? Dünya, dil ve gerçek arasındaki ilişki nedir?

59 Cevizci, A. (Ed.). (2009). *Felsefe Ansiklopedisi* (6. Cilt). Ankara: Ebabil Yayınları.

Tablo 7: Felsefenin Farklı Disiplinlerine İlişkin Soru Örnekleri (Devamı)

Felsefe Disiplini	Soru Örnekleri
Teknoloji felsefesi	Teknoloji insan üzerinde güç sağlamanın bir aracı mıdır? Teknolojiyle insan arasındaki ilişki nasıldır?
Zihin felsefesi	Beden ve zihin arasındaki ilişki nedir? Başkalarının düşüncelerini bilebilir miyiz?
Hukuk felsefesi	Hukuk ve ahlak arasındaki ilişki nedir? Adalet nedir?
Sosyal Felsefe	İşbirliği yapmak her zaman iyi midir? Diğer insanlardan farklı olmak kötü bir şey midir?
Beden felsefesi	Beden nedir? Bir bedeni başka bedenden ayıran nedir? Sağlık nedir? Sağlığın türleri ve dereceleri var mı? Ölüm nedir?
Spor felsefesi	Spor ile spor olmayanı ayıran nedir? Oyun nedir? Adil oyun nedir?

Aşağıdakiler ise tüm bu disiplinlerin sorularından doğan, çocukların ilgisini çekebilecek ve felsefi sorgulamanın kapısını aralayacak sorulara örnek oluşturabilir:

- Zengin bir adam fakir bir aylaktan daha mı mutludur?
- Bir kuğu kendini güzel bulabilir mi?
- Şu anda rüyada olmadığından nasıl emin olabilirsin?
- Okulda özgür olabilir misin?
- Mutlu olduğunun farkında değilsen, gerçekten mutlu musundur?
- Her zaman düşüncelerini söylemen gerekir mi?
- Normal olana kim karar verir?
- Bir balık yendikten sonra da var olmaya devam eder mi?
- Biri senin geleceğini çalabilir mi?
- Hikâyelerin bir başlangıca ihtiyacı var mıdır?
- Bir isme ihtiyacımız var mı?
- Daha iyi düşünmek için diğerlerine ihtiyacın var mı?
- Ne asla değişmez?
- Ölümün güzel olduğu bir zaman var mı?
- Korkmadan yaşayabilir misin?
- Saate baktığımızda gördüğümüz zaman mı?
- Uzay sonsuz mudur?

- Şans diye bir şey var mıdır?
- Ne yapman gerektiğini nasıl bilirsin?
- Unuttuğun şeyler hala sana mı aittir?
- Eğer bisikletinin tüm parçaları değişseydi, yine de aynı bisiklet olur muydu?
- Hayvanların mizah anlayışı var mıdır?
- Mutluluk hissi nereden gelir?
- Cezalandırılmak işe yarar mı?
- Birini iyi arkadaş yapan nedir?
- Bilgisayarlar düşünebilir mi?
- Kendinize yalan söyleyebilir misiniz?
- Sayılara onları kullanmadığımızda ne olur?
- "Hiçbir şey" hissedebilir misin?
- "Hiçbir yer" diye bir yer var mı?
- Bir şey hem doğru hem yanlış olabilir mi?
- Bir şeyi komik yapan nedir?
- Satın aldığın bir şey sana mı aittir?
- Hafıza bilginin bir biçimi midir?
- Yalnız kalmak iyi midir?
- Kalabalık içinde yalnız kalmak mümkün müdür?
- İnsanlar hayvanların sahibi olabilir mi?
- Korkusuzsan, cesur olduğun anlamına gelir mi?
- Başka biri duygularınızı anlayabilir mi?
- Beyaz yalan diye bir şey var mı?
- İnsanlar robotlarla arkadaş olabilir mi?

Aşağıdakiler ise size, hangi felsefi soruların hangi derslerle ilişkili olabileceğine dair bir fikir verebilir:

Tablo 8: Derslere Göre Felsefi Soru Örnekleri

Dersler	İlgili Felsefe Soruları
Sosyal Bilgiler	Kural nedir? İnsan olmak nedir?
Görsel Sanatlar	Bir şeyi güzel yapan nedir? Bir şeyi sanat eseri yapan nedir?
Türkçe	Anlam nedir? Bir şeyi açıklamak nedir?
Fen Bilimleri	Doğadaki her şeyin bir nedeni var mı? Doğaya karşı sorumluluğumuz var mı?
Matematik	Problem nedir? Sayı nedir?

Sabri Büyükdüvenci, felsefenin en önemli görevlerinden birinin kavramsal çözümleme ve anlama açıklık kazandırma olduğunu söyler. Bazı kavramların nasıl kullanıldığını öğrenmek istediğimizde iyi bir sözlük bize yardımcı olur ancak dildeki bazı kavramların anlamı açık ve kesin değildir. Bu durumlarda sözlükler, sadece dildeki karışıklığı yansıtırlar. Felsefede ise yapılan, bir terimin anlamına, kullanım kurallarına açıklık kazandırmak, onun diğer kavramlarla bağlantılı olarak nasıl işlev gördüğünü betimlemektir.[60]

Felsefenin bilgi ve gerçeklikle ilgili sorunlara yanıt aramadan önce "anlam" sorununun çözülmesi gerekir. Örneğin, "Bilmekle inanmak arasındaki ilişki nedir?" sorusunu sormadan önce "bilmek" sözcüğünün anlamları, hangi anlamıyla bu soruya dâhil ettiğimizi, gündelik dildeki karşılığı ve ayrımları gibi noktalar aydınlatılmalıdır. Çocuklarla tartışma süreçlerimizde kavramsal çözümleme, bilgiye, değere ve gerçeğe ilişkin sorgulamalarımıza öncülük edebilir.

Lipman ve Sharp da yeni bir kavram öğrenmenin, tek başına o kavramın anlamını bilmekten daha fazlası olduğunu, bir kavramın çeşitli anlamlara sahip olduğunu, farklı bağlamlarda farklı anlamları taşıyabileceğini söyler. Anlam belirsizliklerini fark eden çocuklar için gündelik söylemler, tartışmalar açık hale gelir.[61] Lipman hazırladığı çocuklar için felsefe programlarında öğretmenlere, kavramları çözümlemeye dair pek çok etkinlik önerir.[62] Çocuklar için bir hikâye ve öğretmen kılavuzundan oluşan programlardan biri de *Elfie*'dir. Hikâyenin kahramanı olan Elfie, çevresini gözlemlemekten ve kafa karıştırıcı sorular sormaktan hoşlanan birinci sınıf öğrencisidir. Okul müdürü akıl yürütmeyi geliştirmeyi amaçlayan bir yarışma düzenler. Bu süreçte Elfie ve arkadaşları felsefi sorgulamaların temelinde yatan pek çok şeyi fark etmeye başlarlar. Benzerlik-farklılık, görünüş-gerçeklik, parça-bütün ilişkilerini keşfeder, kavramları ve anlamları sorgularlar. Aşağıdaki örnekler, *Elfie* adlı öykünün kılavuz kitabında yer alan ev ve deneyim kavramlarına yöneliktir:

60 Büyükdüvenci, S. (2001). *Eğitim Felsefesine Giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

61 Lipman, M. ve Sharp, A. M. (1984). *Looking for Meaning: An Instructional Manual to Accompany*. ABD: University Press of America.

62 Lipman, M. (2006). *Gettin Our Thoughts Together Instructional Manual to Accompany Elfie*. USA: The Institute for the Advancement of Philosophy for Children Montclair State University.

Tablo 11: Akıl Yürütme Türleri ve İlgili Etkinlikler

Akıl Yürütme Türleri ve Akıl Yürütme Hataları	**İlgili Etkinlikler**
Tümdengelimsel Akıl Yürütme Bütün insanlar ölümlüdür. (öncül) Sokrates bir insandır. (öncül) Öyleyse, Sokrates ölümlüdür. (sonuç) Yukarıdaki çıkarım tümdengelimsel bir çıkarımdır. Bu çıkarımda sonuç, öncüllerden zorunlu olarak çıkar. Öncüllerde daha önce içerilmeyen hiçbir şey sonuçta da yoktur. Bu çıkarımların tipik özelliklerinden biri çözümleyici olmalarıdır. Bunlar, öncüllerde zaten var olan bir şeyi çözümleme ya da ayırma ve sonra onu sonuç olarak ifade etme anlamında çözümleyicidir. Tümdengelimsel çıkarımlar geçerli ya da geçersiz olarak nitelenir.[63] *Not: Çıkarım, verilerden sonuç çıkarma işlemidir.* *Öncül, bir çıkarımın öncüller kümesini oluşturan önermelerden her biridir.* *Önerme, Bir savı öne süren ya da bir durumu dile getiren bir cümledir.*[64]	**Aşağıdaki boşluğu uygun şekilde doldurunuz?** A-Tüm dikdörtgenlerin dörtkenarı vardır. Kare bir dikdörtgendir. Karenin..... B-Tüm makineler çalışmak için enerji kullanır. Bilgisayar bir makinedir. ..... Sorular: 1. Bu akıl yürütmeye başka örnekler verin. 2. Bu akıl yürütme ne işe yarar? 3. Bu akıl yürütmeyi günlük yaşamımızda nasıl kullanıyoruz? 4. Bu akıl yürütmeyi tartışmalarımızda nasıl kullanıyoruz? Örnek veriniz.

64 Honer, S., Hunt, T.C. ve Okholm, D. L. (2003). *Felsefeye Çağrı Sorunlar ve Seçenekler.* (Çev. H. Ünder). Ankara: İmge Kitabevi

65 Grünberg, T., Grünberg, D., Onart, A. ve Turan, H. (2003). *Mantık Terimleri Sözlüğü* (Genişletilmiş 3. Basım). Ankara: ODTÜ Yayıncılık.

Tablo 11: Akıl Yürütme Türleri ve İlgili Etkinlikler (Devamı)

Akıl Yürütme Türleri ve Akıl Yürütme Hataları	İlgili Etkinlikler
Biçimsel Yanıltmaca (Akıl Yürütme Hatası) Bu yanıltmaca doğrulara vardırmaz; bunların yapısı doğru öncüllerden mutlaka doğru bir sonucun çıkmasını garantilemez. Sonuç doğru olsa bile, bu sonuca güvenilir bir yöntemle ulaşılmış olmaz. Örneğin; Bütün cadıların kara kedileri vardır. Komşunun kara kedisi var. Öyleyse komşum bir cadı olmalı. Bu yanıltıcı bir akıl yürütmedir. İlk öncül doğru olsa bile, komşunun kara kedisinin olması onun cadı olduğunu göstermez. İlk öncülün söylediği şey, kara kedisi olan herkesin cadı olduğu değil, bütün cadıların kara kedisi olduğudur. Bu ikisi aynı şey değildir. Sonucun öncüllerden çıkabilmesi için, ilk öncülde cadıların hepsinin ama "yalnızca onların" kara kedilerinin olduğunun söylenmesi gerekir. Böylece kara kedisi olan bazı kişilerin cadı olmayabileceği, bu yüzden komşunun da cadı olmayabileceği varsayımına yer açılmış olur.[65]	**Aşağıdaki tümdengelimsel akıl yürütmelerden hangisi "geçerli", hangisi "geçerli" değildir? Neden?** Her salı günü semt pazarı kurulur. Bugün günlerden salı. Demek ki bugün semt pazarı kuruldu. Tüm bilim insanlarının saçı dağınık olur. Ayşe'nin dağınık saçları var. Demek ki Ayşe bir bilim insanı. **Sorular:** 1. Geçersiz akıl yürütmeye örnek verin. 2. Geçersiz akıl yürütme ne gibi sonuçlara yol açabilir? Örnek verin.
Tümevarımsal Akıl Yürütme Bulutlar gittikçe kararıyor. (öncül) Rüzgâr gittikçe şiddetleniyor. (öncül) Barometre düşüyor. (öncül) Öyleyse, fırtına yaklaşıyor. (sonuç) Tümevarım, belirli kanıtlardan sonuçlar çıkarmaya işaret eder. Bu akıl yürütme sürecinin ayırt edici özelliği, tek tek durumların gözlenmesinden sonuçların çıkarılmasıdır.[66] Özellikle bilim adamlarının gözlem ve deneylere dayanarak yeni varsayımları benimsemeleri sürecine karşılık gelir.[67] Tümevarımsal çıkarımlar bize yeni bilgiler sunar. Ancak tümevarım süreciyle ulaşılan bir sonuç hiçbir zaman mutlak olarak kesin değildir. Tümevarımsal çıkarımlar sağlam ya da zayıf olarak nitelenir.	**Aşağıdaki tümevarıma dayalı akıl yürütme "güçlü" müdür? Neden?*** Yapılan hesaplamalar sayısal lotoda kazanma şansının 14 milyonda 1 olduğunu gösteriyor. Bugün sayısal loto oynadım. Sayısal lotoyu kazanıp zengin olacağım. **Aşağıdaki akıl yürütmedeki boşluğu doldurunuz?** Bugüne kadar gözlemlenen tüm hayvanlar oksijene ihtiyaç duyar. Avusturalya'da "blue dragon" adında yeni bir deniz hayvanı keşfedildi. Blue Dragon .....

66 Warburton, N. (2006). A'dan Z'ye Düşünmek (Çev. S. Çalışkan). Ankara: Dost Yayınevi.

67 Honer, S., Hunt, T. C. ve Okholm, D. L. (2003). *Felsefeye Çağrı Sorunlar ve Seçenekler.* (Çev. H. Ünder). Ankara: İmge Kitabevi.

68 Grünberg, T., Grünberg, D., Onart, A. ve Turan, H. (2003). *Mantık Terimleri Sözlüğü* (Genişletilmiş 3. Basım). Ankara: ODTÜ Yayıncılık.

Tablo 11: Akıl Yürütme Türleri ve İlgili Etkinlikler (Devamı)

Akıl Yürütme Türleri ve Akıl Yürütme Hataları	İlgili Etkinlikler
Aşırı Genelleme (Akıl Yürütme Hatası) Sınırlı sayıda gözlemden yola çıkarak genellemelere varmaktır. Örneğin; aldığım pahalı bir oyuncağın kaliteli olması sonucunda bütün pahalı oyuncakların kaliteli olduğunu düşünmem gibi.	**Aşağıdaki cümlelerdeki boşlukları nasıl tamamlarsınız? Neden? Bunlara karşı örnek sunabilir misiniz? Her durumda doğru olabilirler mi? Doğru değilse nasıl bir düzenleme yaparsak doğru olurlar?** Bütün erkekler..... Tüm anneler..... Herkes..... Hiçbir.....
Herkes Böyle Yapıyor (Akıl Yürütme Hatası) Birçok kişinin kırmızı ışık yanarken karşıya geçtiği olmuştur. Bunu yaparken polise yakalanıp herkes böyle yapıyor demek iyi bir mazeret olamaz. Bu kazaya neden olabilir ayrıca bir suçtur. Birçok kişinin yanlış bir şey yapıyor olması yapılan şeyin gerçekten yanlış olmadığını göstermez.[68]	**Aşağıdaki gerekçelerin ortak özelliği sizce nelerdir? Bunların ikna edici olduğunu düşünüyor musunuz? Neden?** Polis: Kırmızı ışıkta geçtiniz. Size ceza yazmak zorundayım. Sürücü: Ben görüyorum, birçok kişi kırmızı ışıkta geçiyor. A: Neden ödevini yapmadın? B: Sınıftaki bazı arkadaşlarım da yapmadı. Aslı: Kalemimi almadan önce izin almalısın. Gökben: Benim de kalemimi alıyorlar ve izin almıyorlar.
Çoğunluk Oyu (Akıl Yürütme Hatası) Warburton'a göre bu düşünme hatası, söylenen şeylere, onlara herkes katılıyor diye inanmak olarak tanımlanabilir. Birçok konuda gerçeği aramak için, bu güvenilir bir yol değildir. Bir şeyin doğru olduğu konusunda genel bir anlaşmanın var olması o şeyin gerçekten doğru olduğu anlamına gelmez. Örneğin; on dördüncü yüzyılda dünyanın düz olduğu konusunda genel bir inanış vardı, ama çoğu insan öyle olduğunu düşünüyor diye dünya gerçekten düz değildi.[69]	**Sorular:** 1. Bir görüşe herkes doğru diyorsa o görüş doğru mudur? 2. Bir görüşe çoğunluk doğru diyorsa o görüş doğru mudur? 3. Bir görüşe sadece bir kişi doğru diyorsa, o görüş yanlış mıdır? 4. Bir görüşe doğru ya da yanlış diyenin kim olduğu önemli mi? Kim söylese doğru olduğunu düşünürsün? Arkadaşın mı? Annen mi? Bilim insanları mı? Kendin mi?

69 Warburton, N. (2006). *Adan Z'ye Düşünmek* (Çev. S. Çalışkan). Ankara: Dost Yayınevi.
70 A.g.e

Tablo 11: Akıl Yürütme Türleri ve İlgili Etkinlikler (Devamı)

Akıl Yürütme Türleri ve Akıl Yürütme Hataları	İlgili Etkinlikler
Siyah Beyaz Düşünmek (Akıl Yürütme Hatası) Herhangi bir durumda, yalnızca iki uçtaki aşırı noktalardan birine yerleştirerek aradaki bir sürü olasılığı gözden kaçırmaktır.[66]	**Sorular** 1. Bir kişi ya iyi ya kötü müdür? İkisi de aynı anda olabilir mi? 2. Bir şey az, biraz ya da çok güzel olabilir mi? Güzelliğin dereceleri var mı? 3. Bir şeyi hem istemek hem de istememek mümkün mü?

Çocukların, felsefe yaparken ortaya koyduğu argümanlar, sundukları karşı savlar, görüşlerini temellendirmeleri, akıl yürütme becerileriyle gelişir. Çocuklar akıl yürütmeyi ve akıl yürütme hatalarını, tartışma süreçlerinde de keşfedebilirler. Topluluğun geribildirimleri, zayıf argümanların elenmesi, öğretmenin ve diğerlerinin soruları bu keşfi sağlayabilir.

Doğru düşünmenin kurallarını irdeleyen mantık, ayrı bir konu olarak zaman zaman sorgulama süreçlerimize konuk olabilir. Bu, çocukların doğru düşünme sürecini daha iyi anlamalarını, düşünme hatalarını yakalamalarını sağlayacağı gibi çocukların kendi düşünme süreçlerine odaklanmalarına da destek olur. Böylece daha nitelikli argümanlar geliştirebilirler. Ancak özellikle küçük yaş gruplarında (6,7,8 yaş) bu tercih edilmeyebilir. Büyük yaş grupları (9, 10, 11) içinse öncelik olmayabilir, bu yaş gruplarında öncelik felsefi sorgulamaların yürütüldüğü tartışmalara verilebilir. Felsefe atölyelerinden sonra yapılan mantık dersleri daha anlaşılır olabilir. Ayrıca bu konular tartışma süreçlerinin içine de yedirilebilir. (Tablo 12'de son örnekte olduğu gibi ya da ders planları örnekleri içinde yer alan *Aşırı Genelleme-Köpekler Bale Yapmaz* başlıklı etkinlikte olduğu gibi). Tartışma sırasında çocukların ortaya koyduğu argümanlar, bu bakış açısıyla incelenebilir.

Düşünme Alıştırmaları

1. Sizce yukarıda ifade edilenler dışında hangi ders kapsamında hangi kavramlar üzerine felsefe yapılabilir?
2. Sizce çocuklarla felsefe yapmak için felsefenin hangi konu alanı ön plana çıkarılmalıdır? Neden?

71 Warburton, N. (2006). *Adan Z'ye Düşünmek* (Çev. S. Çalışkan). Ankara: Dost Yayınevi.

3. Stanley M. Honer, Thomas C. Hunt ve Dennis L. Okholm'un *Felsefeye Çağrı Sorunlar ve Seçenekler*[72] adlı kitabının Felsefî Düşünüş bölümünde, akıl yürütmedeki hataları, yanıltmacaları sıralarlar. İnformal yanıltmacalar olarak isimlendirdikleri, günlük konuşmalarda çokça yanıltmacalardan birinin Saygınlığa Müracaat olduğunu söylerler. Bu yanıltmaca, bir ürün veya bir toplumsal ya da ideolojik hareket hakkında olumlu bir imaj yaratmak için, dikkatleri, o ürün ya da davayla geçici bir süre ilişkisi olmuş, tanınmış ya da çekici bir kişiye yöneltme stratejisidir. Reklamlarda bunu sıkça görürüz. Ünlülerin yer aldığı birçok reklamda film yıldızının önerdiği ürün hakkında çok şey bilmesi çok küçük bir olasılıktır ve elbette çok şey bildiği kanıtlanmamıştır.

   Siz günlük konuşmalarda, reklamlarda, tartışmalarda bu yanıltmacayla karşılaşılıyor musunuz? Nasıl?

72 Honer, S., Hunt, T. C. ve Okholm, D. L. (2003). *Felsefeye Çağrı Sorunlar ve Seçenekler*. (Çev. H. Ünder). Ankara: İmge Kitabevi.

Çocuklar İçin Felsefede Uyarıcılar

Çocuklarla felsefe yaparken romanlardan filmlere, karikatürlerden oyunlara kadar pek çok araçtan faydalanabiliriz. Bu başlık altında bu uyarıcıların neler olduğuna ve bunları nasıl kullanacağınıza dair ipuçları bulabilirsiniz. Buradaki örnekler size, uygun uyarıcıları seçme, bu uyarıcıları amaca uygun olarak düzenleme ve bunlara yönelik sorgulamaya dayalı etkinlikler hazırlama konusunda ışık tutacaktır.

Nuran Direk, çocuklarla felsefe yaparken bir ayağımızın metinde bir ayağımızın da çocukların deneyimlerinde olduğunu söyler.[73] Çocuklarla felsefe yaparken çoğunlukla bir hikâyeden yola çıkar, hikâye içinden ve çocukların günlük yaşamından örneklerle tartışma sürecini inşa ederiz. Çocuklarla felsefede ***hikâyeler***den şu gerekçelerle yararlanırız:

- Felsefi soruyu olaylar, karakterler yoluyla içinde gizli olarak barındıran hikâyeler, felsefi sorunu çocuklar için daha somut ve anlaşılır hale getirir.
- Çocuklar kendi hayatları üzerinden örnekler verme konusunda çekimser olabilirler, başka karakterler üzerinden örnekler verme, varsayımlarda bulunma onlar için daha kolay ve "güvenli" olabilir.
- Karakterlerin davranışları, kararları, eleştirel düşünmeye ve sorgulamaya imkân verir.
- Hikâyeler çocuklar için merak uyandırıcıdır. Özellikle resimli çocuk kitapları çocukların daha çok ilgisini çeker.
- Hikâyeler, duygusal olarak çocukları motive ederek tartışma sürecine katılmaya da teşvik eder.
- Hikâyeler, iyi, kötü, dostluk, güzellik, sevgi gibi felsefe yapmaya araç olabilecek tartışılabilir kavramları içerir.
- Bir hikâye felsefe yapmak üzere birçok farklı yaş grubu için kullanılabilir.
- Romanlara, resimli çocuk kitaplarına pek çok kişi kolayca ulaşabilir.

Bunlar dışında çocuklar için felsefede kullanılacak hikâyeler, edebiyat sevgisi sağlama; hayal kurma, sözlü ve sözsüz yaratıcılığı harekete geçirme; dil becerileri konusunda katkı sunma gibi bazı fırsatlar da sunar.[74]

---

73 Direk, N. (2008). *Filozof Çocuk*. İstanbul: Pan Yayıncılık.

74 Fisher, R. (2013). *Teaching Thinking: Philosophical Enquiry in The Classroom*. London: Bloomsbury Publishing.

Lipman ile birlikte hikâye ve felsefi sorgulama kılavuzlarını kaleme alan Sharp çocuklarla felsefede kullanılacak hikâyelerin şu özelliklere sahip olması gerektiğini söyler:[75]

- Hikâye, önemli bir soruyu sormaya, çıkarımda bulunmaya, gerekçeli düşünmeye yönlendirecek, tartışılacak felsefi bir bakış açısı taşımalıdır.
- Hikâyedeki felsefi kavramlar, çocukların deneyimlerini merkeze almalı, yaşlarına uygun ve bütün çocuklar için ortak olmalıdır.
- Hikâye, farklı bakış açılarını, gerekçeleri, çıkarımları, varsayımları analiz etmeyi, karşı örnekler ve alternatif öneriler sunmayı, çocukların bu süreçteki düşüncelerini tekrar tekrar düzenlemelerini desteklemelidir.
- Hikâyeler, çocukları felsefi diyaloglara girmeye, kavramların anlamı hakkında düşünmeye ve bu kavramların kendi görüşlerinde ve dünya içinde nasıl bir rol oynadığı üzerine sorgulamaya teşvik etmelidir.

Sharp, temelde çocuklarla felsefe yapmak üzere kullanılacak hikâyelerinin öğretici değil düşündürücü nitelikte olması gerektiğini vurgular. Ona göre, hikâyelerdeki karakterler, klasik masallarda olduğu gibi "kahraman" değillerdir. Buradaki karakterler, çocukların kendileri gibi sıradan kimselerdir. Bu kurgusal karakterler, nedenler sunma, benzetmeler yapma, farklılıkları ayırt etme çabası içindedir. Doğru düşünmenin ne olduğu hikâyede geçen karakterlerin davranışları yoluyla somutlaşır. Bu karakterler yardımıyla entelektüel düşünmeye teşvik edilirlerse çocuklar sorgulamaya, değer geliştirmeye yönelik pratik yapmaya başlarlar.[76] Lipman ve Sharp çocuklarla felsefe yapmak amacıyla *Pixie*, *Elfie* gibi çocuk hikâyeleri yazarak bu özellikleri gözetmişlerdir. *Kumkurdu, Küçük Prens* gibi kitaplar böylesi bir model olmaya örnek oluşturabilir. Bu elbette ki çocuklara olumlu bir katkı daha sunacaktır ama karakterlerin sorgulama konusunda çocuklara model olması bir zorunluluk değildir.

Bir hikâyeyi (resimli çocuk kitabı, çocuk roman vb.) çocuklarla felsefe yapmak için kullanmadan önce onun felsefi niteliğini sorgulayabiliriz. Bunun için Jason Buckley ve Tom Bigglestone bize pratik öneriler sunar. Aşağıda herhangi bir çocuk kitabındaki felsefeyi bulmak için 7 soru yer almaktadır:[77]

75 Saeed, N.(2005). Interview M. A. Sharp. Philosophy for Children. www.buf.no/en/read/txt/?page=sn-sharp adresinden 04.02.2013 tarihinde erişilmiştir.

76 A.g.e

77 Bigglestone, T. ve Buckley, J. (2017). Seven Questions You Can Ask to Find The Philosophy in Any Children Book. www.thephilosophyman.com/wp-content/uploads/2018/04/Finding-the-Philosophy-in-Any-Childrens-Book.pdf adresinden 15.06.2020 tarihinde erişilmiştir.

Tablo 12: Bir Hikayedeki Felsefe Sorusunu Bulmak

Hikâyedeki Felsefeyi Bulmaya Yönelik Sorular	Soruların Amaçları
Karakter, bir kahraman mı? Kötü biri mi? İkisi de olabilir mi?	Kahramanı çözümleme
Kahramanın alması gereken en zor karar ne? Bu kararı neden aldı?	Değer çatışmalarını çözümleme
Bu hikâye hangi kavramla (hikâyede saklı olan, doğrudan göremediğimiz) ilgili?	Kavramlara ulaşma
Hikâyede ortaya çıkan ahlaki değer ne? Bu her koşulda doğru mu?	Farklı olasılıklar üzerinden farklı ahlaki değerler düşünmek
Karakter nasıl davrandı?	Karakteri kavramla ilişkili olarak incelemek
Karakter nasıl davranmalıydı?	Felsefi problemi çözmeye ve ahlaki yargıları sorgulamaya yönelmek
Hikâyedeki dünya ile içinde yaşadığımız dünya arasındaki benzerlikler ve farklılıklar neler?	Hikâyenin dayandığı felsefi soru üzerine düşünmeye teşvik etmek

Hikâye üzerine felsefe yapmadan önce öncelikle çocukların hikâyeyi anlamasına ihtiyaç duyabilirsiniz. Böyle bir durumda, cevabı metin içinde bulabileceğiniz 5 N 1 K (Ne? Nerede? Ne zaman? Neden? Nasıl? Kim?) gibi sorular yöneltebilir, herkesin anladığından emin olduktan sonra tartışma sürecine geçebilirsiniz. Hikâyeler üzerinden yürütülen felsefi bir sorgulama için kullanışlı soru örnekleri ise şöyledir:[78]

Tablo 13: Hikaye Aracılığıyla Yürütülen Felsefi Sorgulamaya Yönelik Örnek Sorular

Soruların Amaçları	Sorular
Hikâyedeki gerçekleri anlama	Hikâyede neler oldu? Karakterler ne yaptı?
Hisler üzerine konuşma	Hikâyedeki karakterler neler hissetti? Sen bu hikâyeyi okuduğunda ne hissettin?
Sosyal ve kişisel konular hakkında düşünme	Hikâyedeki karakter ne düşünüyordu? Sen bunun hakkında neler düşünüyorsun?
Ahlaki kararları keşfetme	Hikâyedeki karakter nasıl bir karar verdi? Hikâye daha farklı nasıl olabilirdi?
Sorgulama	Neden böyle düşünüyorsun? Bir gerekçe söyleyebilir misin?

78 Fisher, R. (2013). *Teaching Thinking: Philosophical Enquiry in The Classroom*. London: Bloomsbury Publishing.

Tablo 13: Hikaye Aracılığıyla Yürütülen Felsefi Sorgulamaya Yönelik Örnek Sorular (Devamı)

Soruların Amaçları	Sorular
Açıklama, analiz etme, sınıflama	Bununla ne demek istedin? Biri bize bunu açıklayabilir mi?
Farklı bakış açıları üretme	Başka bir görüş, örnek, fikir var mı? Başka kim bunun hakkında bir şeyler söyleyebilir?
Doğruluğunu test etme	Bunun doğru olduğunu nasıl bilebiliriz? Bunu nasıl biliyorsun?
Derinleştirme	Bu görüşe kimler katılıyor ya da katılmıyor? Aynı görüşte olmanın ya da olmamanın sebepleri neler?
Özetleme	Neler söylediğimizi kim özetleyecek? Hangi görüşler/argümanlar üzerine tartıştık?

Hikâyeler aracılığıyla tartışırken öncelikle "Karakterin davranışını doğru buluyor musunuz? Sizce hikâyedeki çocuk haklı mı? Sizce bu çocuk nasıl davranmalıydı? Karakter ne yapsaydı adil davranmış olurdu?" gibi hikâyedeki olaylara, karakterlere, davranışlara yönelik sorgulama sorularıyla başlayabilir, sonrasında "Haksızlık nedir?, Doğru davranış nedir? Kime adil denir?" gibi hikâyedeki felsefi kavrama ilişkin sorularla devam edebilirsiniz.

Çocuklarla hikâyeler aracılığıyla felsefe yapmadan önce "Bir hikâye nedir?" sorusuyla başlamak iyi bir fikir olabilir. Aşağıda bununla ilgili sorulara ilişkin örnekler bulunuyor:

- Her hikâyenin bir başı, bir ortası ve bir sonu olmalı mıdır?
- Başı olmayan, sadece ortası ve sonu olan bir hikâye olabilir mi?
- Her hikâyenin bir sonu var mıdır?
- Mutlu bitmeyen hikâyelerden hoşlanır mısın? Hikâyeler mutlu bitmek zorunda mıdır?
- Hikâyeler hep iyiler ve kötüler üzerine midir?
- Bir hikâyenin yazarı onun sahibi midir?
- Bir hikâye yazsan bu senin mi olur? Neden?
- "Bir zamanlar/zamanın birinde..." ne demektir?
- Gerçek hikâye ne demektir? Gerçek ile gerçek olmayan arasındaki farklar nelerdir?

- Bazı hikâyeler iyi bazıları iyi olmayabilir mi? Bir hikâyeyi ne iyi yapar?
- Hikâye uydurmak ile hikâye yazmak arasındaki fark nedir?
- Her şeyin bir hikâyesi var mıdır?
- Bir hikâyenin bir hikâyesi olabilir mi?
- Komik bir hikâye nasıl olur? Bir hikâyeyi ne komik yapar?
- Saçma bir hikâye olabilir mi? Bir hikâyeyi saçma yapanlar nelerdir?

Bu kitapta yer alan çocuklarla felsefe yapmaya yönelik ders planları ve planlardaki etkinlikler çoğunlukla resimli bir çocuk kitabına dayanıyor. Buradaki etkinlikler size çocuklarla felsefe yaparken hikâye seçimi ve kullanımı konusunda fikir verebilir. Ayrıca bir hikâyenin "anlamlı" olması üzerine *Hikayeler Üzerine-Hikayeci Fil* adlı ders planı da hikâyelerin kendisine ilişkin yapacağınız tartışmalar konusunda bir ipucu olabilir.

Geleneksel masallardan da çocuklarla felsefe yapmak üzere yararlanabiliriz. *Cesaret Üzerine-Kralın Yeni Giysileri* adlı ders planı geleneksel masallarla felsefe yapmaya bir örnek olabilir. Bunun dışında aşağıda üzerine felsefe yapabileceğiniz masallar ve tartışabileceğiniz felsefi sorulara ilişkin örnekler yer alıyor:

Tablo 14: Masallara Yönelik Felsefi Soru ve Etkinlik Örnekleri

Geleneksel Masal	Masal İle İlgili Tartışma Soruları	İlgili Kavrama Yönelik Tartışma Soruları	Etkinlik Önerileri
Çirkin Ördek Yavrusu	Diğerleri Çirkin Ördek yavrusuna çirkin demelerinin sebebi onun çirkin olması mı? Çirkin Ördek yavrusu bir kuğu olduğunu anlayınca mutlu oldu. Bunu hiç anlamasaydı mutsuz olmaya devam mı ederdi?	Diğerlerinden farklı görünmek birini çirkin yapar mı? Çirkinlik nedir? Dış görünüş diğerleriyle ilişkimizde önemli midir? Diğerlerinin bizim hakkımızdaki görüşü kim olduğumuzu belirler mi? Kim olduğumuzu kim belirler?	Masala Çirkin Ördek yavrusunun kuğu olduğunu anlamadığı ama mutlu olduğu yeni bir son yazın.

Tablo 14: Masallara Yönelik Felsefi Soru ve Etkinlik Örnekleri (Devamı)

Geleneksel Masal	Masal İle İlgili Tartışma Soruları	İlgili Kavrama Yönelik Tartışma Soruları	Etkinlik Önerileri
Goldilock ve Üç Ayı	Goldilock kendisinin olmayan yiyecekleri yedi ve eşyaları kullandı. Neden? Goldilock'un bu davranışını haklı çıkarabilecek gerekçeler var mı? Varsa bunlar neler olabilir? Biri senin iznin olmadan sana ait bir şeyi kullandı mı? Bu sana ne düşündürdü ve hissettirdi? Goldilock Ayı ailesini görünce neden kaçtı? Ayı ailesi ne hissetmiş, düşünmüş olabilir Goldilock özür dilemeli miydi? Dilerse yaptıklarını telafi etmiş olur mu?	Hangi durumlarda sahibinden izin almadan ona ait bir şeyi kullanabiliriz? Her şeyin bir sahibi var mıdır? Herkes bir şeyin sahibi midir? Bir şeyin sahibi olmak nedir? Özür dilemek hataları telafi eder mi? Özür dilemenin hataları telafi edemediği durumlar olabilir mi? Neden?	Masala Goldilock ile ayı ailesinin tekrar karşılaştıkları bir bölüm ekleyin. Goldilock ne yapar? Ayı ailesi ne söyler?

Tablo 14: Masallara Yönelik Felsefi Soru ve Etkinlik Örnekleri (Devamı)

Geleneksel Masal	Masal İle İlgili Tartışma Soruları	İlgili Kavrama Yönelik Tartışma Soruları	Etkinlik Önerileri
Külkedisi	Külkedisi'nin kardeşleri neden ondan hoşlanmıyor? Onlar neden Külkedisi'ni kıskanıyor? Sen Külkedisi olsaydın ne yapardın? Neden? Üvey anne adil mi? Neden? Üvey kız kardeşler kötü mü? Neden? Peri olmazsa Külkedisi mutlu sona ulaşır mıydı? Prens neden Külkedisi ile evlenmek istiyor? Prens Külkedisi'nin neden ayakkabılarından tanıyor? Külkedisi kıyafetlerini ve görünüşünü değiştirmeseydi Prens ona âşık olmaz mıydı? Prens ve Külkedisi hayatları boyunca mutlu mu yaşamışlardır?	Kıskançlık ne anlama gelir? Kıskançlık kötü bir duygu mudur? Adil olmak nasıl olur? Birini kötü yapan özellikler nelerdir? Aşk, dış görünüşle mi ilgilidir? Masallar mutlu sonla mı bitmelidir? Mutlu son nedir?	Çocukların masaldaki düşünme hatalarını, kalıpyargıları destekleyen durumları tespit etmelerini isteyin ve bunları günlük yaşamla ilişkilendirerek tartışın. Örnekler: Üvey anneler kötüdür. Tüm güzeller iyidir. Bir insan ya iyidir ya da kötüdür.

Külkedisi, Pamuk ve Yedi Cüceler gibi geleneksel masallar, özellikle toplumsal cinsiyet eşitsizliğini pekiştiren iletilere sahiptir. Bu yüzden masalları eleştirel bir yaklaşımla ele almak, olumsuz iletilerin ortaya çıkmasını sağlamak, masallardaki kalıpyargılar üzerine tartışmak daha doğru olur. Masallardaki toplumsal cinsiyet eşitsizliği günlük yaşamımız içinde de bir biçimiyle vardır. Masallar, çocukların hayatlarındaki bu eşitsizliği görmelerini sağlayacak bir araç olabilirler. Masallar siyah beyaz düşünmeye yol açacak düşünme hatalarına da davetiye çıkarırlar. Örneğin; biri ya iyidir ya da kötü... Bu düşünme hatasını keşfetmek ve gri alanları

görmek için de felsefe etkili bir yoldur. Bunun dışında masallarda en çok iyi-kötü, güzel-çirkin, genç-yaşlı, yoksul-zengin, güçlü-güçsüz, tembellik-çalışkanlık gibi ikilemler üzerine felsefe yapıp bu kavramları irdeleyebilirsiniz.

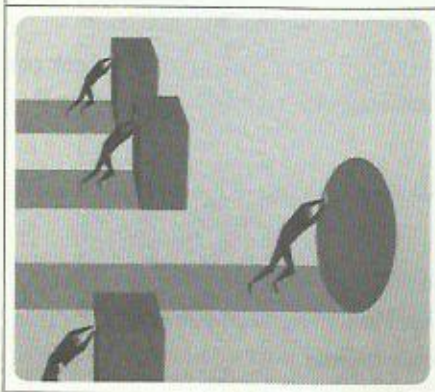
Altı-yedi yaş grupları için geleneksel masallar iyi ve kötü kavramlarını tartışmak için bir araç olabilir. Masal kahramanlarını (Pamuk Prenses, cadı, Külkedisi, prens, büyük anne, Kırmızı Başlıklı Kız, kurt gibi) görsellerini sınıfa getirebilirsiniz. Bir "iyi" bir de "kötü" kartını tahtaya yapıştırabilir ya da mekânın uygun bir yerine koyabilirsiniz. Çocuklardan iyinin altına iyi olduğunu düşündükleri, kötünün altına kötü olduğunu düşündükleri kahramanları yerleştirmelerini ve nedenlerini söylemelerini isteyebilirsiniz. Kötü biri başkasına zarar veren midir? İyi biri kendine yapılana ses çıkarmayan mıdır? Bencil biri kötü biri midir? Güzel biri aynı zamanda iyi biri midir? Kişinin dış görünüşüyle iyi olması arasında bir ilişki var mıdır? Kıskanç biri kötü müdür? gibi sorular yöneltebilirsiniz.

Masal kahramanlarından birini seçip örneğin, Pinokyo'nun kendi masalından çıkıp başka masalları gezeceğini ve kendine iyi bir arkadaş aradığını söyleyebilirsiniz. Burada yine küçük yaş grupları için masalların kahramanlarına ait getirdiğiniz kuklaları (büyük anne, kurt, Külkedisi, cadı ...) veya görselleri kullanabilirsiniz. Çocuklar "arkadaş" yazılı kartın altına bu görselleri koyabilir ve gerekçelerini açıklayabilirler. Bu etkinlik size arkadaşlık kavramını tartışmak için bir fırsat verebilir.

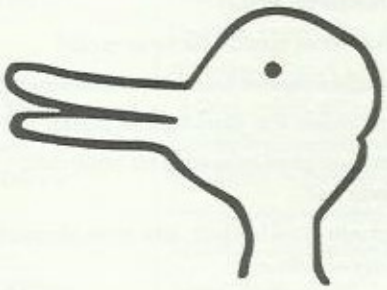
Çocukların grup olarak, aşağıdaki kartlarda yazan malzemeleri kullanarak bir masal keki[79] oluşturmalarını isteyin. Çocuklar bu kartlardan uygun olanı seçip tahtaya yapıştırabilir, uygun bir zemine, bir kek görselinin içine yerleştirebilir. Geleneksel bir masalda hangi malzemeler yer alır ve neden? Süreç boyunca görüşleri değişirse kartları yerine koyabilir ya da yenilerini ekleyebilirler. İsterseniz boş bir kart verip istedikleri başka bir malzemeyi daha eklemelerini söyleyebilirsiniz. Bu malzemeler için aşağıdaki kartlara benzer kartlar kullanabilirsiniz.

79 Bu örnekte Thomas Biggleston'ın geleneksel masallara uyarladığı Kavram Keki (Consept Cake) çalışmasından yararlanılmıştır (Biggleston,T. (2017). P4C Consept Cake: Traditional Resource. www.thephilosophyman.com/blog/traditional-tales-resource adresinden 15.06.2020 tarihinde erişilmiştir.).

Tablo 16: Felsefi Sorgulama Yürütmeye Yönelik Görseller ve Felsefi Soru Örnekleri

Görseller	Felsefi Sorular
	Neden insanlar duvarlara resim yapar? Duvar resimlerinin kabul edilir olmadığı durumlar var mıdır? Duvar resmi (grafiti) bir sanat mıdır? Duvarlara yapılan resimlerin sahibi kimdir? Sanat olması için güzel bulman gerekir mi? Kimsenin güzel bulmadığı bir sanat eseri olabilir mi? Herkesin güzel bulduğu ama sanat olmayan bir şey olabilir mi?
	Cesur olmak için risk almak gerekir mi? Bir şeyden korkup aynı zamanda cesur olabilir misin? Tehlikeli olmayan bir şey yaparsan cesur sayılır mısın? Korkusuzsan bu cesur olduğun anlamına gelir mi? Bir şeyden korkmak kötü müdür? Cesaret önemli midir? Bir insanı cesur yapan nedir? Cesaret nedir?
	Bu yarış adil mi? Neden? Adil olmayan bir yarışa girmek saçma mıdır? Bu yarışın adil olması için ne olması gerekirdi? Adil bir yarış nedir? Adil olmayan yarışmalar biliyor musun? Yarışmalar adil olabilir mi?

Tablo 16: Felsefi Sorgulama Yürütmeye Yönelik Görseller ve Felsefi Soru Örnekleri (Devamı)

Görseller	Felsefi Sorular
	Resimde ne görüyorsun? Bu bir ördek mi yoksa tavşan mı? Eğer söylenmeseydi sadece tavşanı (ördeği) mi görürdün? Duydukların ya da düşündüklerin ne gördüğünü etkiler mi? Aynı şeye bakan insanlar farklı şeyler görebilir mi? Buna ilişkin başka örnekler verebilir misin? Aynı şeye bakıp farklı şeyler görmek bir sorun mudur? Aynı şeye bakıp farklı şeyler görüyorsak gerçek hangisidir? Gerçek nedir?

Ünlü ressamların tabloları çocuklarla felsefe yapmak için oldukça elverişli materyallerdir. Özellikle güzellik, çirkinlik, sanat, sanat eseri ve beğeni kavramlarını tartışmanız için uygundurlar. Bu resimler sayesinde güzel olanın ve sanat olanın ölçütleri üzerine tartışabilirsiniz. Aşağıdaki resimleri (sınıf düzeyine göre farklı resimler de tercih edebilirsiniz.) gösterip (ressamları sonra paylaşın.) şu soruları sorabilirsiniz:

- Bu resimlerden ikisi aynı ressama ait, bunlar hangileri olabilir? Nasıl anladın?
- Sizce hangisi güzel? Neden?
- Bir resmi güzel yapan, onun çok kişi tarafından beğenilmesi midir?
- Bir kişi resme güzel değil derse, o resim çirkin mi olur?
- Eğer güzellik herkese göre değişirse, neden yüzyıllardır aynı tablo pek çok kişi tarafından beğenilir (*Mona Lisa* örneği üzerine konuşabilirsiniz.)?
- Güzelliğin ölçütleri olabilir mi?
- Bir resim yarışmasında jüri olsanız hangi ölçütlere göre en güzel resmi belirlersiniz?
- Bu resimlerin bir ortak özelliği var, bu ne olabilir?
- Dünyanın en pahalı tabloları bunlar. Peki, hangisi en pahalı olabilir (Gauguin, *Ne zaman Evleneceksin?*) Sizce neden?
- Bir resmi sanat eseri yapan şey onu fiyatı mıdır?
- Bir resmi sanat eseri yapan nedir?

Van Gogh, Dr. Gachet'in Portresi
1876

Matsys, Çirkin Dişçi
1513

Gauguin, Bir Genç Kadının Portresi
1896

Gauguin Ne Zaman Evleneceksin?
1892

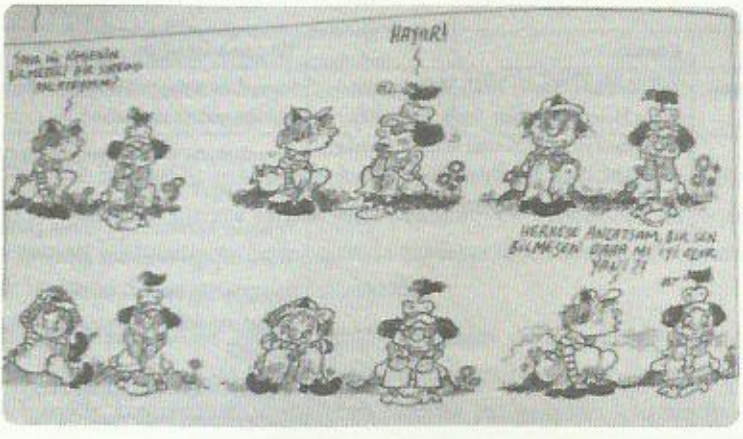
Renoir, Moulin de la Galette'te Dans
1876

Pollock, No: 5
1948

Fotoğraf sergilerinden ya da yarışmalarından seçeceğiniz fotoğraflar üzerine de tartışmanız mümkün olabilir. Fotoğrafın bir sanat olup olmadığı, güzel bir fotoğrafın özelliklerinin neler olabileceği tartışma konularınızı oluşturabilir. Farklı fotoğraflar (özçekim, doğa, insan vb.) fotoğrafları gösterebilir, bunlardan hangisinin sanat olduğu üzerine tartışabilirsiniz.

Karikatürler de çocuklarla felsefe yapmak için bir çıkış noktası olarak kullanılabilir. Behiç Ak'ın *Karikatür Kitabı*'nda[84] yer alan aşağıdaki örnek "sır vermek", "sır tutmak" kavramlarını irdeleyebileceğiniz bir uyarıcıya dönüşebilir. Bu karikatürü çocuklara sunduktan sonra, onlara şu soruları yöneltebilirsiniz:

84 Ak, B. (2012). *Karikatür Kitabı*. İstanbul: Günışığı Yayınları.

- Karikatürdeki çocuklar sizce arkadaş mı? Neden?
- Birine sır vermeden önce bunu bilmek isteyip istemediğini sormalı mıyız?
- Arkadaşlarımızın sırrını bilmek zorunda mıyız? Bilmek istemezsek bu arkadaş olmadığımız anlamına gelir mi?
- Arkadaşımızın sırrını bilmek istememizin haklı gerekçeleri olabilir mi?
- Sır neden verilir?
- Bir şeyi sır yapan nedir?
- Sır tutmanın iyi olmadığı durumlar olabilir mi?
- Sır tutmamak kötü bir şey mi?
- Arkadaşımızın sırrını tutmazsak bu kötü bir arkadaş olduğumuz anlamına gelir mi?

Geleneksel masallar gibi ***mitolojik hikâyeler*** de üzerinde felsefe yapmaya elverişlidir. Cesaret, güç, aşk, özgürlük, savaş, mutluluk gibi kavramları bu hikâyelerin içinde bulabilirsiniz. Kahramanların karşılaştıkları güçlükler, yaşadıkları ikilemler sizi özellikle etik ile ilgili konuları tartışmaya yönlendirebilir; çocuklar için gizemli, ilgi çekici maceraları da taşır. Peter Worley, *Eğer Odisseus: 8-16 Yaş için Hikâye Anlatıcılığı ve Yunan Mitolojisi Eşliğinde Felsefi Bir Yolculuk*[85] (The if Odyssey: A Philosophical Journey through Greek Myth and Storytelling for 81-6 Years Old) adlı kitabında Homeros'un mitolojik hikâyelerine yer vererek uygulayıcılar için çeşitli sorular, etkinlikler ve taktikler sunar. Aşağıdaki hikâyeler ve soruları, Worley'in bu kitabından örnekleri içermektedir:

Tablo 17: Mitolojik Hikayelere Yönelik Felsefi Soru ve Etkinlik Örnekleri

Hikâye	Konusu	Tartışma Soruları
Truva Savaşı	Truvalı Paris, Sparta Kralı Menelaos'un karısı Helen'e âşık olur. Paris, Helen'i de alıp Truva'ya gelir. Bunun üzerine Sparta Kralı Menelaos, Truva'ya karşı yıllarca sürecek bir savaşı başlatır.	Savaşmanın doğru olduğu bir durum olabilir mi? Savaşmak, ne olursa olsun yanlış mı? Savaş nedir? Yunanlar kazanırsa bu savaşa gitmelerinin doğru olduğu anlamına gelir mi? Yunanlar kaybederse bu savaşa gitmelerinin doğru olmadığı anlamına gelir mi? Savaşın sonucunun, savaşın doğru ya da yanlış olmasıyla bir ilgisi var mı?

85 Worley, P. (2012). *The if Odyssey A Philosophical Journey through Greek Myth and Storytelling for 8-16 Year-Old*. London: Bloomsbury Publishing.

Tablo 17: Mitolojik Hikayelere Yönelik Felsefi Soru ve Etkinlik Örnekleri (Devamı)

Hikâye	Konusu	Tartışma Soruları
Lotus Yiyenler	Truva'dan gemiyle ülkesine dönmeye çalışan Odisseus ve askerleri Lotus Yiyenler adasına demir atarlar. Askerler, Lotus çiçeğinden yapılan bir içecek keşfederler. Bu içecek içene endişelerini, dertlerini unutturup çok mutlu etmektedir. Bazı askerleri bu içeceği içip adadan ayrılamaz hale gelirken, geri kalan mürettebatıyla Odisseus zorlu yolculuğuna devam eder.	Sürekli mutlu olmak iyi bir şey midir? Endişeleri unutmak iyi bir şey midir? En önemli şey mutluluk mudur? Mutluluktan daha önemli bir şey var mıdır? Mutluluk nedir?
Kaptan mı Mürettebat mı? (Aeolus ve Rüzgâr Çantası)	Odisseus ve askerleri Aeolus'un adasına varırlar. Burada bir süre kalır, yer, içer ve dinlenirler. Aeolus, Odisseus'a bir çanta emanet eder ve bunu açmamasını söyler. Gemi yola çıkar. Askerler arasında bu çantanın içinde bir hazine olduğu söylentisi dolaşmaya başlar. Askerler aralarındaki tartışmanın ardından çantayı açmaya karar verirler. Odisseus uyurken çantayı açarlar ve çantanın içinden korkunç bir fırtına çıkar. Gemi durdurulamaz şekilde fırtınayla birlikte sürüklenmeye başlar.	Verilen bir kararın doğruluğunu sonucu mu belirler? Bir eylem sonucu ne olursa olsun doğru olabilir mi? Verilen bir karar iyi sonuçlansa bile ahlaki açıdan kötü olabilir mi? "Sonuca giden her yol mubahtır." sözü doğru mu?
Eve Dönüş (Yabancı)	Odisseus savaş sonrasında yıllarca süren mücadelenin ardından eve dönmeyi başarır. Ancak burada da onu tehlikeler beklemektedir. Athena'nın yardımıyla Odisseus kimsenin tanıyamayacağı bir kılığa bürünür. Dadısı dışında kimse onu tanıyamayacak ve yeni maceralarına burada da devam edecektir.	Fiziksel görüntünüz tamamen değişse yine aynı kişi olur musunuz? Fiziksel görüntünüz tamamen değişse diğerleri aynı kişi olduğumuzu bilebilirler mi? Sizi aynı yapan şey nedir?

Mitolojik hikâyeler, geleneksel masallarda olduğu gibi kalıp yargıları barındırabilir, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini pekiştirecek özelliklere sahip olabilirler. Zaman zaman hikâyelere bu bakış açısıyla yaklaşarak hikâyeleri çocukların ilgisini çekecek biçimde düzenlemek uygun olabilir.

Filmler, kısa filmler, animasyonlar, videolar da çocuklarla felsefe yapmak amacıyla kullanılabilir. Filmlere çocukların yaş grubunu göz önüne alarak karar vermek gerekir. Uzun süreli filmler daha büyük yaş grupları için tercih edilebilir. Filmleri, belirlediğiniz bir yerinde durdurarak tartışabilir, kısa aralıklar vererek bölümler halinde de izleyebilirsiniz. *Arkadaşım Tilki*, 2007 yapımı, Luc Jacquet yönetmenliğinde bir Fransız filmi. Doğayla iç içe büyüyen küçük bir kızın bir tilkiyi

evcilleştirme gayretini anlatıyor. Film, bir insanla bir hayvanın arkadaş olup olamayacağını, hayvanlara neden sahip olmak istediğimizi, hayvanları evcilleştirme ihtiyacımızı sorgulamamıza vesile oluyor.

Bu film eşliğinde çocuklarla şu sorular üzerine tartışabilirsiniz: Küçük kız neden tilkiye "tilkim" diyor? Tilki onun mu? Nasıl? Küçük kız tilkiye sahip mi olmak istiyor? Küçük kız tilkiyle arkadaş mı olmak istiyor? Sahip olursa arkadaşı olabilir mi? İnsanlar hayvanlarla arkadaş olabilirler mi? Arkadaşının sahibi olabilir misin? Küçük kız tilkiyi evcilleştirmek istiyor. Evcilleştirmek sahip olmak mıdır? Eğer evcilleştirirse onun arkadaşı olabilir mi? Küçük kız neden tilkiyi bağlamak istiyor? Neden tilkinin kendisine itaat etmesini istiyor? Tilki ona itaat etmeli mi? İtaat etmek nedir? Arkadaşlar birbirlerine itaat eder mi? Küçük kız büyüdüğünde oğluna, sahip olmak ile sevmeyi birbirine karıştırdım, diyor. Sizce bunun anlamı ne? Sahip olduğumuz şeyleri sevemez miyim? Sevdiğimiz şeylere mi sahip oluruz? Sevmek nedir?

Oyunbozan Ralph, 2012 yapımı, Rich Moore'un yönetmenliğini yaptığı 101 dakika süren bir animasyon. Ralph, bir atari oyununda kötü karakter olarak yer almaktadır. Tamirci Felix'in inşa ettiği duvarları yıkmakla görevli Ralph, sürekli Felix'in madalyalar almasından ve kötü bir karakter olmaktan sıkılmıştır. Madalya almak için başka oyunların içine girmeye karar verir.

Ralph'ın maceraları eşliğinde biz de "kötülük" kavramını sorgulayabiliriz. Örneğin, şu soruları sorabiliriz: Sizce Ralph kötü biri mi? Kötü ya da iyi biri olmayı seçer miyiz? Biri istemeyerek kötü olabilir mi? Kötü olmayı istemeyip kötü olmaya devam etmek mümkün mü? Kötüler mutsuz mudur? Kötü birinin özellikleri nelerdir? İyilerin kötülere ihtiyacı var mı? Ralph bencil mi? Bencil olmak, birini kötü yapar mı? İyiler hep kazanır mı? İyileri herkes sever mi? Kahramanlar iyi midir? Neden kazanmak isteriz? Kazanmak nedir? Ralph kendi gibi olmaya karar mı verdi? Kendi gibi olmak nedir? Kendini olduğu gibi sevmek nedir?

Karton Kutu, Merve Çirişoğlu Çotur'un yönetmenliğini yaptığı, yaklaşık 7 dakika süren bir animasyondur. Savaş mağduru, Suriyeli küçük bir çocuğun öyküsünü konu alır. Küçük çocuk, sığındığı, kendini koruduğu, sırtında taşıdığı bir karton kutuyla yolculuk eder. Burada "ev" kavramı üzerine konuşabilirsiniz ve şu soruları çocuklarla birlikte tartışabilirsiniz: Karton kutu çocuğun evi mi? Bir mekânı ev yapan şey nedir? Ev, dört duvar mıdır? Evin nasıl göründüğünün bir önemi var mıdır? Ev, içinde sevdiklerinin olduğu yer midir? Evin yuvadan farkı var mıdır? Ev, bir ülke olabilir mi?

Müzikten de çocuklarla felsefe yaparken yararlanabilirsiniz. Örneğin, çocuklara, doğanın sesinin kaydedildiği videolar dinletebilirsiniz. Kuş seslerinin, rüzgar seslerinin, dere şırıltısının, yaprakların hışırtısının olduğu videolara kolayca ulaşmanız mümkün. Çocuklarla, doğanın sesinin müzik olup olmadığı üzerine tartışabilirsiniz. Ressamların tabloları üzerine sorduğunuz "Güzel nedir?" ya da "Sanat nedir?" sorularını farklı türdeki şarkıları dinleterek de tartışabilirsiniz.

Oyunlar genel olarak kazanmak, kaybetmek, rekabet, kurallar ve işbirliği üzerine tartışmak için size fırsat verebilirler. Oyunlar üzerinden oyunun ne olduğu hakkında da felsefe yapabilirsiniz. Bunun dışında bazı oyunlar, farklı kavramları tartışmamıza da fırsat verebilir. Taş-Kâğıt-Makas oyunu, karşılıklı iki oyuncunun tek elleriyle oynadıkları bir oyun. Oyuncular eş zamanlı olarak ellerini yumruk yapma (taş), işaret ve orta parmağı gösterme (makas), başparmak avuç içinde kalacak şekilde diğer parmakları birleştirerek gösterme (kâğıt) hareketlerinden birini yaparlar. Taş makası kırar, taş kazanır. Makas kâğıdı keser, makas kazanır. Kâğıt taşı sarar, kâğıt kazanır. Çocukların ikişerli eşler olup bu oyunu oynamalarını söyleyin. Sonra ellerinde bir çikolata olduğunu hayal etmelerini, bunu nasıl paylaşacaklarına karar vermek için Taş, Kâğıt, Makas oyununu oynamalarını isteyin. Belirlediğiniz sürenin ardından çocuklar bunu nasıl yaptıklarını anlatsınlar. Sonra bu oyunun adil paylaşımı sağlayıp sağlamadığını, nedenleriyle birlikte tartışmalarına rehberlik edebilirsiniz.

"Ali Baba Saatin Kaç?" oyunu en az üç kişiyle oynanabilir. Bir kişi Ali Baba olur. Ali Baba diğer oyunculardan uzaktadır ve onların karşısında durur (7-8 metre gibi). Diğerlerinin amacı Ali Baba olmak, Ali Baba'nın amacı ise, Ali Baba olarak kalmaktır. Oyuncular her turun başında "Ali Baba saatin kaç?" diye sorarlar. Ali Baba bir saat söyler ve oyuncular Ali Baba'ya doğru o kadar adım atarlar. Oyunculardan biri Ali Baba'nın hizasına gelirse, o kişi Ali Baba olur. Ali Baba isterse saat yerine Kazandibi de diyebilir. Böyle olduğunda diğerleri kaçar, Ali Baba onları kovalar, yakaladığı kişi ise oyun dışına çıkar. Çocuklarla bu oyunu oynadıktan sonra şu soruları sorabilirsiniz: Ali Baba'nın yerinde olmak ister misin? Neden? Ne yapacağına, başka birinin karar vermesi kötü bir şey midir? Başkasının ne yapacağına karar vermen iyi bir şey midir? İstemediğin halde başkası istediği için bir şey yapmak kötü müdür? Arkadaşının istediği bir şey istemesen de, yapmalı mısın? Arkadaşının istediği her şeyi yapmalı mısın? Arkadaşının istediği bir şey yapmadığında kötü bir arkadaş olur musun?

Çocukların ***günlük yaşam deneyimleri***, sınıf içinde, okulda yaşadıkları olaylar ya da bunları içeren kısa hikâyeler de size çocuklarla felsefe yapma fırsatı verebilir. İkilemde kalmaya neden olacak örnek olaylar, tartışma sürecinizi etkili ve ilgi çekici kılacaktır. Aşağıdaki olaylar buna örnek oluşturabilir:

En sevdiğin arkadaşlarınla birlikte oyun oynuyorsunuz. Genellikle bir köşede oturan, sessiz sakin bir sınıf arkadaşınız da oyununuza katılmak istiyor. Oyun grubunda olan en yakın arkadaşın, onu oyunda istemediğini söylüyor ve diğerleri de bunu destekliyor. Bu durumda ne yapardınız? Neden?

Kardeşinin günlüğünü tesadüf eseri buluyorsun. İçinde neler yazdığını çok merak ediyorsun çünkü kardeşin uzun zamandır günlüğe gizli gizli bir şeyler yazıyor, ona gözü gibi bakıyor ve onu herkesten saklıyor. Kardeşinle iyi birer arkadaşsınız, onun sırlarını biliyorsun, dertlerini dinliyorsun. Günlüğünü okumakta bir sakınca yok gibi... Ne yaparsın?

Kardeşinle odanızda top oynarken kardeşin topu atıyor, top cama çarpıyor ve cam kırılıyor. Babanız bunun üzerine ikinize birden dışarı çıkmama cezası veriyor. Bu durumun adil olduğunu düşünür müsün? Neden? Ne yaparsın?

Çocuklar zaman zaman ideal olanı, kendilerinden bekleneni söyleme eğilimi içinde olabilirler. Bunun için, bu olayları çocukların canlandırmalarını isteyebilirsiniz. Böylece çocuklar farklı kimlikler üzerinden kararlarını ve görüşlerini daha kolay söyleyebilirler.

Kurgusal hikâyeler, felsefi düşünme egzersizleri, düşünme deneyleri de çocuklarla felsefede kullanılabilecek uyarıcılardır. Burada filozofların ortaya koyduğu varsayıma dayalı düşünme deneylerinin yanı sıra, felsefi problemleri eğlenceli ve ilgi çekici bir şekilde ele alan kitaplardan da yararlanabilirsiniz. Bunlar hem sizin için felsefi düşünme antrenmanları olabilir hem de çocuklar için uyarlayarak kullanabileceğiniz bir araca dönüşebilir. Martin Cohen, *101 Felsefe Problemi*; Roger Pol Droit *101 Gündelik Felsefe Deneyimi*; Julian Baggini, *Salam Olmak İsteyen Domuz*; Stephen Law, *Felsefe Dosyaları* bu kitaplara örnek olarak verilebilir.

Düşünme Alıştırmaları

1. Okuduğunuz bir romanı düşünün. Bu romanda hangi felsefe sorusunu ya da sorularını bulabilirsiniz?
2. Sınıfta, okulda çocukların sıklıkla yaşadığı bir olayı düşünün. Bu olaydan yola çıkarak, çocuklarla nasıl felsefe yapabilir, onlara hangi felsefe sorularını sorabilirsiniz?
3. "*Değiştirilebilen Piller* (Changing Batteries)", "*Kurabiye Hırsızı* (Snack Attack)", "*Kablo Kesiciler* (Wire Cutters)" adlı üç kısa filmi izleyiniz. Sizce bu kısa filmler hangi felsefi kavramları/soruları sorgulamaya imkân verir? Neden?

4. Aşağıdaki fotoğrafı inceleyin. Bu fotoğrafın ilişkili olduğu kavramları belirleyin. Ardından bu kavramlardan yola çıkarak üç felsefe sorusu yazın.

Çocuklar İçin Felsefede Öğrenme Yöntemleri, Teknikleri ve Oyunlar

Çocuklarla felsefe yaparken tartışma öncesinde, tartışma esnasında ve tartışma sonrasında çeşitli öğrenme yöntemleri ve tekniklerini kullanabilirsiniz. Tartışma öncesinde ısınma çalışmalarından ve tartışmaya teşvik edici, hazırlayıcı tekniklerden yararlanabilirsiniz. Oyunlar ve isim çalışmaları diğer etkinliklerinize başlamadan önce işlevsel olduğu gibi, çocuklarla felsefe yapacağınız derslerinizde de pek çok işe yarar. Isınma çalışmaları, çocukların birbirlerini daha yakından tanımalarını ve yakınlaşmalarını sağlar. Böylece soruşturma topluluğunun üyeleri tartışma ortamında kendilerini daha rahat ifade edebilirler, üyelerin birbirlerine olan güvenleri artar, bu da tartışmaların niteliğini olumlu yönde etkiler. Özellikle işbirliğine dayalı oyunlar çocukların topluluk olma bilincine de katkı sağlar. Isınma çalışmalarını her oturum öncesinde olmasa da ihtiyaç duydukça uygulayabilirsiniz. Kullandığınız, havuzunuzda yer alan pek çok isim çalışması da çocukların tanışmalarına ve kaynaşmalarına hizmet edecektir.

Tartışma öncesinde, ele aldığınız felsefi soruya, kavrama ya da hikâyeye yönelik de ısınma çalışmaları yapabilirsiniz. Bu kitabın üçüncü ve dördüncü bölümlerinde de çocuklar için felsefeye yönelik her bir ders planı içinde yer alan hazırlık aşamasındaki etkinlikler size bu konuda fikir verebilir. Hazırlık aşaması, çocukların ön bilgilerini ortaya çıkarmak, onları tartışmaya ısındırmak, hazırlamak ve önemli sorular üzerine daha derin ve farklı açılardan düşünme fırsatı vermek için değerlidir. Ayrıca ele alınan kavrama ilişkin bu aşamada verilen ipuçları ve örnekler tartışma aşamasında işinize yarayabilir. Örneğin *A mı, B mi?*, *Evet ya da Hayır* tekniklerini bu amaçla hazırlık aşamasında da kullanabilirsiniz.

Ortadaki Kalemler, *Dolaş-Buluş-Herkesle Konuş* gibi çalışmalar, tüm grupla felsefe yapmadan önce çocukların güçlü, üzerine düşünülmüş gerekçeler ve farklı bakış açıları oluşturmalarına destek olabilir. Bu tekniklerden, çocukların farklı fikirlere saygı duyma ve bunlara açık olma, görüşlerini gerekçelendirme ve gerekçelerini daha güçlü hale getirmek gibi tartışma becerilerine katkı sağlamak amacıyla da yararlanabilirsiniz. *Akvaryum* gibi teknikler ise, çocukların tartışmalarının niteliğini değerlendirmek için önemli bir fırsat sunar.

Değer Çizgisi, *Kavrammetre* ve *Mıknatıs* gibi teknikleri, tartışma esnasında, felsefe yaparken kullanabilirsiniz. *Barometre*, *Filozofun Meyve Salatası* gibi, bir yargı üzerine farklı açıdan ve çeşitli görüşleri barındıran etkinlikler, sınıf tartışması bitiminde de katkı sağlayabilir. Tartışmanın en başında sunduğunuz yargılar/önermeler tartışma sonunda da yöneltilir ve çocukların fikirlerinin değişip değişmediği, değiştiğiyse nedenlerini açıklamaları istenebilir.

Çocukların bir yargıya katılıp katılmama durumlarını farklı şekillerde (kartlarla, bir ifadenin yanına giderek vb.) ifade ettikleri teknikler, çocukların hareket etme ihtiyacını karşıladığı, tartışmaya katılımı teşvik ettiği, düşüncelerini paylaşma konusunda çekingen olan çocukları cesaretlendirdiği için tercih edilebilirler. Doğrudan bir kavramı, onun kapsamını, kavramın diğer kavramlarla ilişkisini irdelemeye yönelik *Kavram Keki*, *Hedef* gibi teknikler de bulunmaktadır. Bununla birlikte kavrama yönelik bu türden ve *Benzer-Farklı* gibi ilişki kurmaya yönelik çalışmalar akıl yürütme becerilerine de doğrudan katkı sağlarlar.

Eğer, Ne Tercih Edersin?, *Evet ya da Hayır* gibi etkinlikler, özellikle 5-7 yaş grubundaki çocuklar için gerekçeli düşünmeyi desteklediği için işlevsel olabilir ayrıca bunlar çocuklara görseller aracılığıyla da sunulabilir. Böylece henüz okuma yazma bilmeyen çocuklar için de anlaşılır ve ilgi çekici hale gelirler. Bu etkinliklerde, önce daha basit, karar vermesi daha kolay durumlar/seçenekler verip aşama aşama bu durumları zorlaştırabilir, sonra daha derinlikli hale getirerek tartışmaya felsefi bir nitelik kazandırabilirsiniz.

Isınmaya Yönelik

Benim Katkım

Benim Katkım, Hilal Demir'in, *Kolaylaştırıcılar için Şiddetsiz Yöntemler El Kitabı*'nda[86] sunduğu etkinliklerden biridir. Bu etkinlikte, tartışmaya başlamadan önce herkes ayağa kalkar. Çocuklar, serbestçe alanda dolaşırlar. Bir dakika içinde mümkün olduğunca çok kişiye ulaşarak bugünkü tartışmaya koymayı umdukları bir katkıyı söylerler.

Define Avı

Crawford, Saul, Mathews ve Makinster'ın yazarı olduğu *Düşünen Sınıf için Öğretme ve Öğrenme Yöntemleri*[87] adıyla Türkçeye çevrilen kitaptaki pek çok etkinlikten biri de Define Avı'dır. Bu çalışma için tahtaya şunları yazabilirsiniz:

Öyle bir kişi bulun ki;

1. Ortanca çocuk olsun.
2. İlginç bir hobisi olsun.
3. Komik bir fıkra bilsin.

86 Demir, H. (Haz.) (2016). *Kolaylaştırıcılar için Şiddetsiz Yöntemler El Kitabı*. İstanbul: Şiddetsizlik Eğitim ve Araştırma Merkezi.

87 Crawford, A., Saul, W., Mathews, S. R. ve Makinster, J. (2009). *Düşünen Sınıf için Öğretme ve Öğrenme Yöntemleri* (Çev. P. Atasoy, E. Uzun Oğuz ve S. Gülgöz). İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları.

4. Solak olsun.
5. Son zamanlarda yeni bir beceri edinmiş olsun.

Çocuklar, birer kâğıt alıp beş kutusu olan bir tablo çizerler. Kutulara 1'den 5'e kadar bir numara verirler. Ardından sınıfta dolaşıp bu ölçütlerin her birine uyan iki kişi bulurlar ve bu kişilerin imzalarını bu kutucuklara atmalarını sağlarlar. Yukarıda verilen ifadeleri grup üyeleri birbirlerini yakından tanıyorlarsa başka görevler de verebilirsiniz. Yeni tanışan çocuklar için "İsmi D harfiyle başlasın.", "Seninle aynı şehirde doğmuş olsun.", "Kardeş sayınız aynı olsun." gibi temel bilgileri öğrenmeye ve benzerlikleri bulmaya dönük ifadeler de kullanabilirsiniz.

Gizli Yetenekler

Crawford, Saul, Mathews ve Makinster'ın önerdikleri ısınma etkinliklerinden biri de Gizli Yeteneklerdir. Burada çocuklara birer kâğıt verilir. Her biri bu kâğıda yapmaktan hoşlandıkları ama kimsenin bilmediği bir şey yazarlar. Sonra bu kâğıtlar toplanır ve karıştırılır. Çocuklar bu kâğıtlardan kendilerininki dışında bir kâğıt seçerler ve sınıfta dolaşarak bu kâğıdın sahibini bulurlar.[88]

Bu çalışmayı balonlarla da yapabilirsiniz. Her çocuk bir özelliğini tahta kalemiyle bir balona yazar. Sonra bunlar havaya atılır, çocuklar yere düşünlerden birini alır ve onun sahibini bulmaya çalışırlar.

İki Gerçek Bir Yalan

Herkes bir kâğıda kendisiyle ilgili üç şey yazar. Boş vakitlerinde ne yapmayı sevdikleri, fobileri, hoşlandıkları özellikleri bunlara örnek olabilir. Bunların ikisi gerçek, biri yalan olacaktır. Ama yalan makul, gerçek olanlar ise şaşırtıcı olabilir. Gönüllüler bu üç özelliği söyler; grubun geri kalanı da hangisinin yalan olduğunu tahmin etmeye çalışır.[89]

İstediğin Kadar Al

Çocuklar çember düzeninde oturur. Gruptan her kişinin verilen tuvalet kâğıdı ya da şeker kasesinden, ne kadar ihtiyaçları varsa o kadar parça almaları istenir. Herkes istediği kadar parça aldıktan sonra aldıkları parça kadar kendileri hakkında bir şey söyler.[90]

Meyve Sepeti

Çocuklar çember düzeninde sandalyelerde otururlar. Bir gönüllü belirlenir. Gönüllü çemberin içinde dolaşan ya da alışveriş yapan kişi olur. Birlikte hayvan,

88 Crawford, A., Saul, W., Mathews, S. R. ve Makinster, J. (2009). *Düşünen Sınıf için Öğretme ve Öğrenme Yöntemleri* (Çev. P. Atasoy, E. Uzun Oğuz ve S. Gülgöz). İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları.

89 Demir, H. (Haz.) (2016). *Kolaylaştırıcılar için Şiddetsiz Yöntemler El Kitabı*. İstanbul: Şiddetsizlik Eğitim ve Araştırma Merkezi.

90 A.g.e

meyve, kitap gibi kategoriler belirler. Kategori belirlendiğinde, çocuklar bununla ilgili bir şey seçer. Örneğin; meyve kategorisi seçildiyse muz, elma, portakal gibi bir meyveye karar verip aklında tutarlar. Ortadaki gönüllü alışveriş yapmaya başlar ve aldığı meyveleri söyler. Söylediği meyveleri seçmiş kişiler varsa, ayağa kalkıp alışveriş yapan kişiyi takip eder. Herkes ayağa kalkana kadar oyun bu şekilde devam eder. Sonra herkes tekrar kendine oturacak yer arar. Oturacak yer bulamayan kişi de alışverişe başlayan yeni kişi olur.[91]

Bu oyun farklı biçimlerde de oynanmaktadır. Bunlardan birinde yine çocuklar çember düzeninde buluşur. Her bir çocuk "elma", "armut", muz" olarak isimlendirilir ve çocuklar bunları aklında tutarlar. Çemberin ortasına bir gönüllü gelir. Her çocuğun çemberde bulunduğu yer tebeşir, post it vb. ile işaretlenir. Tüm grup tempo tutarak "elma", "armut" "muz" der. Ortadaki kişi "Elmalar yer değiştirsin.", "Armutlar ve muzlar yer değiştirsin." vb. der. İlgili meyve ismine sahip çocuklar yer değiştirir. Ortadaki kişi "meyve sepeti" der ise herkes bulunduğu yerden çıkar ve kendine başka bir yer bulur. Kendine yer bulamayan ise ortaya geçer. Bu oyunda meyveler yerine ele alacağınız hikâyede yer alan sözcükler ya da tartışacağınız kavramları da kullanabilirsiniz.

Tartışmaya Yönelik

Akvaryum

Bu tekniği özellikle soruşturma topluluğunun tartışma becerilerini geliştirmek ve tartışma sürecini değerlendirmek amacıyla kullanabilirsiniz. Burada çocuklar iki gruba ayrılır. Bir grup bir tartışmayı yaparken, diğer grup gözlemler ve süreci not alır. Süreç bitiminde gruplar yer değiştirir. Tartışma esnasında gözlem yapan grup diğerlerine hiçbir müdahalede bulunmaz. Bu sebeple bu tekniğe akvaryum adı verilmiştir.[92]

A mı, B mi?

Jason Buckley'in, *Düşünürlerin Oyunları*[93] (Thinkers' Games) adlı cep kitabında yer alan bu egzersizi, çocukların, karar vermelerini, kararlarını gerekçeleriyle sunmalarını sağlamak için kullanabilirsiniz. Çocuklar, kavramlar, yerler, eylemler, insanlar gibi çiftler arasında seçim yaparlar. Önce daha basit tercihlerden başlayabilir daha sonra daha ilginç ve derin olanlarına doğru gidebilirsiniz. Örneğin;

91 A.g.e
92 A.g.e
93 Buckley. J.(2011). *Thinker' Games: Making Thinking Physical.* London: The Philosophy Man Ltd.

- Muz mu, elma mı?
- Güneşlenmek mi, yüzmek mi?
- Zekâ mı, güzellik mi?
- Özgürlük mü, güvenlik mi?

Barometre

Konunun ana hatlarını ortaya koyacak üç-beş önerme/yargı hazırlayabilirsiniz. Yerde olduğu varsayılan düz bir çizginin bir noktası 100 (önermeye tamamen katılıyorum), diğeri 0 (sıfır) noktası (önermeye kesinlikle katılmıyorum) olarak belirlenir. Önermeleri tek tek okuyup her önermeden sonra çocuklara belli bir süre tanıyabilirsiniz. Bu süre içinde, düşüncesinin hangi noktaya yakın olduğuna karar verenler o noktaya gider. Herkes konumunu belirledikten sonra kişiler neden orada durduklarını açıklarlar. Tartışmanın ardından görüş değiştirenler, başka bir noktaya gidebilirler.[94]

Derecelendirmeyi 10 üzerinden yapmak, yere bir çizgi çekmek, tahtaya bir cetvel görseli yapıştırmak da birer seçenek olabilir. Seçeceğiniz önermelerin farklı görüşleri doğurmasına ve tartışma isteğini tetikleyici özellikte olmasına dikkat etmek gerekir. Şu önermeler birer örnek olabilir:

Karşılıksız sevgi yoktur.

İnsanlar doğanın (hayvan, diğer canlılar vb.) sahibidir.

Güzellik kişiden kişiye göre değişmez.

Benzer farklı

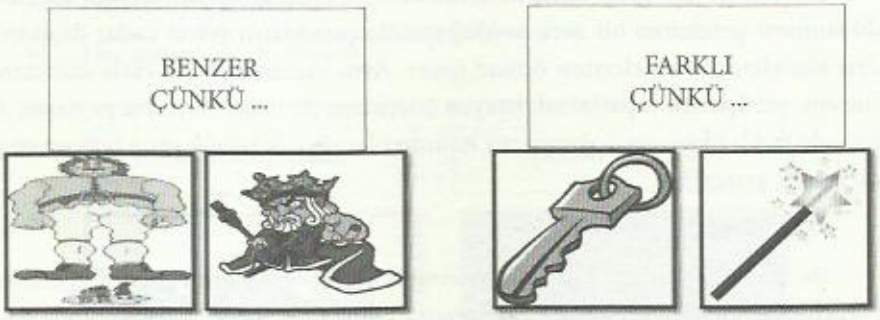
Sara Stanley'in özellikle küçük yaş grupları için önerdiği pek çok etkinlikten biri olan Benzer-Farklı[95], çocukların ilişkili düşünmelerine katkı sağlayacaktır. Bu teknik için köpek, anahtar, taç, okul, hapishane, kurt, altın, uzaylı, çiçek, koyun, dev, kitap gibi sözcükleri ifade eden Benzer Farklı Kartları hazırlayabilirsiniz. Çocuklar bu kart setinden iki tanesini seçerek "Benzer çünkü...", "Farklı çünkü..." yazılı ifadelerinin altına bu kartları yerleştirebilirler.

Ardından kurdukları ilişkiyi ifade edebilirler. Aşağıdaki görseller buna örnektir. Bir dev ile kral arasındaki benzerlik, ikisinin de güçlü olmasıdır. Biri fiziksel olarak diğer ise para, mevki anlamında güçlüdür ki bu açıdan farklı kategorisinde de değerlendirilebilirler (Bu ilişki bizi "güç" kavramını tartışmaya götürebilir.). Bir

94 Demir, H. (Haz.) (2016). *Kolaylaştırıcılar için Şiddetsiz Yöntemler El Kitabı*. İstanbul: Şiddetsizlik Eğitim ve Araştırma Merkezi.

95 Stanley, S. (2012). *Why Think? Philosophical Play from 3-11*. London: Continuum International Publishing Group.

anahtar ile sihirli değnek arasındaki fark, anahtarın bir kapıyı, sihirli değneğin ise sahibi isterse her kapıyı açabileceğidir.

Değer Çizgisi

Öğretmen çocuklara bir soru yöneltir. Bu sorunun bir fikri sorgulayan ve cevabı kesin bir evet ya da kesin bir hayır arasında çeşitli derecelerde değişebilecek bir soru olması gerekir. Örneğin; "Çevrenin korunması mı daha önemlidir yoksa insanların acil ihtiyaçlarının karşılanması mı?" gibi bir soru sorulabilir. Çocuklar belirlenen bir hayali çizgi üzerinde, kendi görüşlerini yansıtan bir noktada dururlar. Çocuklar yakındaki kişilerle tartışırlar, eğer kendi görüşlerini yansıtan kişilerle aynı grupta değillerse kendi görüşlerine yakın kişilere doğru yönelirler. Oluşan gruplardan seçilen temsilciler sınıfa, kendi gruplarının fikirlerini açıklarlar. Açıklama sonrasında fikri değişenler yerlerini değiştirebilir.[96]

Bu çalışmada mekânın uygun bir yerine renkli bir bant, ip vb. kullanılarak bir çizgi çekilebilir. Bir önerme söyleyebilir, bu önermeye katılanların çizginin sağına, katılmayanların soluna geçmesini isteyebilirsiniz. Çizgiye yakınlaşmak, iki görüşün arasında kalmayı, kararsızlığı vb. temsil edebilir. Sağın en sonuna gitmek güçlü bir şekilde katılmayı, solun en sonuna gitmek ise güçlü bir şekilde katılmamayı temsil eder. Çocuklar bireysel olarak gerekçelerini açıklayabilir, görüş değiştirmek isteyenler tartışma esnasında farklı noktalara gidebilirler.

Dolaş Buluş Herkesle Konuş

Çocuklara bir soru üzerine kısa bir süre düşünmelerini söyleyebilirsiniz. Ardından çocuklar ayağa kalkıp sınıftaki boş bir alana giderler. Ellerinizi bir defa çırptığınızda boş alanda gelişigüzel yürürler. Elinizi iki defa çarptığınızda ise ol-

96 Crawford, A., Saul, W., Mathews, S. R. ve Makinster, J. (2009). *Düşünen Sınıf için Öğretme ve Öğrenme Yöntemleri* (Çev. P. Atasoy, E. Uzun Oğuz ve S. Gülgöz). İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları.

dukları yerde durup sorulan sorunun yanıtını en yakınındaki kişilerle paylaşırlar.[97]

Bu tekniği tüm grup tartışmalarından önce kullanabilirsiniz. Özellikle derin düşünmeyi gerektiren bir soru sorduğunuzda çocukların yeteri kadar düşünmeden söz almak istemelerinin önüne geçer. Aynı zamanda daha fazla düşünmek isteyen, görüşlerini toparlamak isteyen çocuklara da fırsat verir. Bu paylaşım sürecinde farklı fikirlerin doğması söz konusu olacağı için büyük grup tartışmasının da verimi artacaktır.

Eğer Olsa?

Bu etkinlik, Robert Fisher, *Düşünmeyi Öğretme Sınıfta Felsefi Sorgulama*[98] (Teaching Thinking: Philosophical Enquiry in the Classroom) adlı kitabında önerdiği çalışmalardan biridir. "Eğer" soruları, yaratıcı ve varsayıma dayalı düşünme için işlevseldir. Bu sorular varsayılan durumların farklı sonuçları aracılığıyla çocukları düşünmeye teşvik eder. Ayrıca bunlar tartışma süreçleri için de bir başlangıç noktası oluşturabilir. Soru örnekleri:

Eğer

bir kurbağaya dönüşsen?

insanlar ölümsüzlüğün sırrını keşfetse?

üç dilek hakkın olsa?

lotodan büyük ikramiyeyi kazansan?

en iyi arkadaşının bir hırsız olduğunu öğrensen?

Çocuklarla grup olarak, en fazla "eğer sorusu" yazma oyunu oynayabilirsiniz. Yazılan soruların arasından en ilginç, en yaratıcı, hiç bilinmeyen, en düşündürücü, yeni fikirler oluşmasına yardımcı, iyi bir hayal gücünün ürünü olanları seçebilirsiniz. Belirlediğiniz soruları tartışabilirsiniz.

Evet ya da Hayır

Bir seçim yapmak ve bunu gerekçelendirmek için kullanılan bu etkinlikte "Evet; çünkü..." ve "Hayır; çünkü..." ifadelerinin yazılı olduğu kartlara ihtiyaç duyabilirsiniz. Bu kartları panoya/tahtaya asabilirsiniz. Aşağıdaki örnekteki gibi ifadeleri yazı ya da görseller aracılığıyla paylaşıp çocukların evet çünkü/hayır çünkü şeklinde görüşlerini ifade etmelerini sağlayabilirsiniz.[99]

97 A.g.e

98 Fisher, R. (2013). *Teaching Thinking: Philosophical Enquiry in The Classroom*. London: Bloomsbury Publishing.

99 Buckley. J. (2011). *Thinker' Games: Making Thinking Physical*. London: The Philosophy Man Ltd.

- Erkekler pembe giysin.
- Kızlar futbol oynasın.
- Herkes aynı görünsün.
- Her zaman mutlu olalım.

EVET; ÇÜNKÜ ...	HAYIR; ÇÜNKÜ ...
	
Her gün doğum günün olsun.	Yalan söyleyen herkesin burnu uzasın.

Filozofun Meyve Salatası

Çocuklar çember düzeninde otururlar. Bu etkinlikte farklı görüşlerin ortaya çıkmasını sağlayacak sorular hazırlayabilirsiniz. Bir soru sorduğunuzda yanıtı "Evet" olanlar yerinden kalkıp başka bir yere geçerler. Eğer sadece bir kişi "Evet" diyorsa, çemberde bir tur atıp tekrar yerine oturur. Yerinden kalkanlar gerekçelerini açıklarlar. Görüşlerin açıklanmasının ardından fikirleri değişen olursa yer değiştirmek üzere yerinden kalkabilir. Bu sorulara, aşağıdakiler örnek olarak verilebilir:[100]

İnsanlar doğuştan kötü müdür?

Kesin olarak bildiğimiz bir şey var mı?

Bilim size bir şeyin doğru olup olmadığını söyleyebilir mi?

Yukarıdaki sorular, bir tartışmanın ardından görüşlerin ne noktada olduğunu görmek için, tartışmayı hareketlendirmek için ya da tartışma sürecinin başında sorulabilir. Bu etkinliğe daha basit düzeyde, ilgi çekici sorularla başlayıp daha fazla düşünmeyi gerektiren sorularla devam edilebilir. "Köpekler kedilerden daha mı iyidir?", "Erkekler kızlardan daha mı iyidir?", "Çocuklar yetişkinlerden daha mı iyidir?" soruları bu etkinliğe örnek olabilir.

100 Buckley. J. (2011). *Thinker' Games: Making Thinking Physical.* London: The Philosophy Man Ltd.

İyi Haber Kötü Haber

Çocukların bir durum karşısında farklı bakış açıları üzerine düşünmelerini sağlayacak bu etkinlikte, çember düzeninde oturan çocuklar sırasıyla bir iyi bir de kötü haberi birbirleriyle ilişkili olacak şekilde sırayla söyler. Örneğin;

İyi haber: Sihirli bir değnek buldum.

Kötü haber: O kötü bir cadıya ait.

İyi haber: Sihirli değneği, kendimi görünmez yapmak için kullandım.

Kötü haber: Cadı hassas, sihirli burnuyla senin kokunu alabilir.

İyi haber: Kokuyu almasını önleyecek tütsülerim var.

Kötü haber: Tütsü zehirli.

İyi haber: Sihirli değnekle kendim için daha iyi bir sihir yapabileceğim.

İyi haber için başlangıç önerileri:

- Lotodan büyük ikramiye kazandım.
- Kraliçe bana çaya geliyor.
- Büyükannem bizi ziyarete geliyor.
- Kedim hamile.

Kötü haber için başlangıç önerileri

- Telefonumu kaybettim.
- En iyi arkadaşım bu şehirden taşınıyor.
- Çikolataya alerjim var.[101]

Gerekçeleri Sıralama

Bir bakış açısını sağlam gerekçelerle desteklemek felsefi bir sorgulamada önemlidir. Bazı gerekçeler, kanıtlarla desteklenebilmesi gibi nedenlerle daha güçlü ya da daha kabul edilebilirdir. Bu gerekçelerin güçlü olup olmadığını değerlendirmek önemlidir. Çocuklar, aşağıdaki gibi gerekçeler verilip bunları ikna ediciliği, güçlü olup olmadığı, kabul edilebilirliği vb. açısından sıralamaları istenebilir. Bir markette kasiyerin size yanlışlıkla 100 lira fazla para üstü verdiğini düşünün. Hangi gerekçe sizi markete gidip bu parayı geri vermekten alıkoyar?

101 Stanley, S. (2012). *Why Think? Philosophical Play from 3-11*. London: Continuum International Publishing Group.

- Annenin doğum günü ve ona 100 liraya bir hediye alabilirsin.
- Ben kasiyere fazladan 100 lira verseydim, kasiyer muhtemelen bunu söylemeyecekti. Sen neden söyleyesin?
- Market evden 10 kilometre uzakta, tekrar o kadar yolu yürümek çok mümkün değil.
- Evcil kedinin hayatını kurtaracak bir operasyona ihtiyacı var. 100 lira sana bu konuda yardımcı olacaktır.
- Market her yıl büyük miktarlarda para kazanıyor. Onlara 100 lira dokunmayacaktır ancak senin için o para iyi bir miktar.
- Eve giderken bir evsizle karşılaşır, parayı ona verirsin. Böylece markete dönmene gerek kalmaz.[102]

Kartopu

Kamile Ün Açıkgöz *Aktif Öğrenme*[103] adlı kitabında çeşitli tartışma tekniklerine örnekler verir. Kartopu tartışma tekniğinde, bir konu, soru ya da problemle ilgili olarak çocuklar önce tek başlarına düşünür, sonra iki, daha sonra dört ve sekiz kişilik gruplarla tartışırlar. Kartopu denilmesinin nedeni, grubun giderek büyümesidir. Gruplarda oluşan sonuçlar sınıfa sunulur. Son oluşturulan en büyük grupta bir yazıcı ve sözcü belirlenebilir. Bu çalışma, çocuklara felsefi soruyu sorduktan sonra, daha derin düşünmeleri için fırsat verecektir. Büyük grup sunumlarının sonrasında, sınıf tartışmasına geçilebilir. Bu çalışma büyük gruplar sunum yapmadan da sonlandırılabilir. Böylece amaç, çocukların görüşlerini birbirleriyle paylaşması, mümkün olan en fazla görüşü duyması ve kendisininkini gözden geçirmesi de olabilir.

Katılıyorum/Katılmıyorum Kartları

Soruşturma topluluğunun üyelerinin bir görüşe katılıp katılmadığını ifade etmesi oldukça önemlidir. Çocuklar bu görüşlerini pek çok farklı şekilde ifade edebilirler. Onların ilgisini çekmek, hareket etme ihtiyaçlarını karşılamak, onları tartışmak için motive etmek gibi nedenlerle çeşitli seçenekleri deneyebilirsiniz. Çocuklar katılıp katılmadıklarını bedenleriyle de ifade edebilirler. Örneğin bir fikre/önermeye katılıyorsa ayağa kalkabilir, katılmıyorsa çömelebilir. Tüm sınıf bunu aynı anda yapabilir. Parmak uçlarının üzerine yükselme, elini kaldırma, masaya vurma vb. pek çok hareketi bu amaçla kullanabilirsiniz.

102 Bowkett, S. (2017). *Jumpstart! Philosophy in the Classroom*. London and New York: Routledge Taylor and Francis Group.

103 Açıkgöz Ün, K. (2005). *Aktif Öğrenme*. İzmir: Eğitim Dünyası Yayınları.

Sınıfın farklı yerlerine "Katılıyorum", "Katılmıyorum", "Kararsızım", "Kesinlikle katılmıyorum" ve "Kesinlikle katılıyorum" ifadelerinin yer aldığı kâğıtları yapıştırabilirsiniz/asabilirsiniz. Çocuklar, bir cümleyle ifade ettiğiniz görüşe/önermeye katılıp katılmama durumlarını, bu yazıların bulunduğu yere giderek gösterebilirler. Bunlar mekânın zemininde farklı yerlerde yer alabilir. Çocuklar bunların yanına gelebilirler. Aynı ifade etrafında toplananlar birbirleriyle görüşlerini paylaşabilirler, aralarından bir sözcü seçebilirler ya da bireysel olarak da fikirlerini söyleyebilirler. Birçok çalışmada olduğu gibi tartışma esnasında fikir değiştiren yerini de değiştirebilir. Bunlar dışında "Katılıyorum", "Katılmıyorum", "Soru sormak istiyorum", ve "Fikrimi değiştirmek istiyorum" ifadelerini de kullanabilirsiniz. Seçtiğiniz ifadeleri çubuklu kartlara da yazabilirsiniz. Siz, bir görüşü çocuklara sunduğunuzda, onlar da ellerindeki çubuklu kartları yukarı kaldırabilirler. Henüz okumayı bilmeyen çocuklar için, yazısı olmayan renkli kartlar da hazırlayabilirsiniz. Örneğin, kırmızı katılmıyorum; yeşil katılıyorum; mavi kararsızım anlamına gelebilir.

"Hiçbir kural olmamalı.", "Et yemek doğru değildir.", "Pinokyo gerçektir.", "Rüyalar gerçektir." çocuklara sunulacak önermeler olabilir. Bunlar dışında üzerine tartışmak üzere okuduğunuz hikâyeden yola çıkarak da bazı önermeler oluşturabilirsiniz. Bunlara "Hikâyedeki kahramanın yaptığı doğru bir davranıştır.", "Küçük Fare arkadaşlarına adil davranmadı.", "Prenses, Kurbağa'ya verdiği sözü tutmadığı için haklıdır." örnek olarak verilebilir.

Mıknatıs

Çemberin ortasına bir nesne, görsel ya da bir durumun yazılı olduğu bir kâğıt koyun. Çocuklar burada yer alan nesneye/duruma ilişkin hoşlanıp hoşlanmadığı gibi duygularını mıknatısa yaklaşıp uzaklaşarak ifade edebilirler. Ortadaki durum tartışmaya yönlendirecek bir soru ya da ifade olabilir.[104] Bu etkinlik için "Yalan söylemek hiçbir koşulda doğru değildir." gibi bir ifade örnek olarak verilebilir.

104 Buckley. J. (2011). *Thinker' Games: Making Thinking Physical.* London: The Philosophy Man Ltd.

Ne Tercih Edersin?

Birden fazla seçenek arasında karar vermeyi sağlayacak bu etkinlikte, çocuklara üç farklı seçenek sunabilirsiniz. Bu seçenekler görsellerle temsil edilebileceği gibi yazılı da olabilir. Bu üç seçenek tahtaya yapıştırılır, çocuklar tercih ettikleri kartın altına isimlerini yazarlar. Ardından nedenlerini açıklarlar. Örnek durumlar aşağıdaki gibidir:[105]

Nerede kilitli kalmayı tercih ederdin?

a) Kafes

b) Şato

c) Okul

Hangisi olmayı tercih ederdin?

a) Bir karınca kadar küçük

b) Bir dev kadar büyük

c) Bir canavar kadar korkunç

Ne Tercih Edersin?

Dünyada tek bir kural olsa hangisinin olmasının tercih ederdin?

Herkes her zaman okul forması giymeli.

Herkes her zaman gülümsemeli.

Hiç kimse para harcamamalı.

Ortadaki Kalemler

Bu etkinlik için üç-yedi kişiden oluşan gruplar oluşturabilirsiniz. Gruplarda bir kâğıt ve bir kalem bulunur. Grup tartışmasına katkı sağlamak isteyen kişi ortadaki kalemi alır ve yazar. Grubun her üyesi kalemi masaya koyana kadar ikinci bir katkıda bulunmaz. Katkıda bulunmayan ya da o noktada ekleyecek bir şeyi olmayan kişi "pas" deyip kalemi masaya koyabilir.[106] Bu teknik büyük grup tartışması öncesi kullanılabilir ve çocukların ortaya koyulan soru hakkında düşünmelerini

105 Stanley, S. (2012). *Why Think? Philosophical Play from 3-11*. London: Continuum International Publishing Group.

106 Crawford, A., Saul, W., Mathews, S. R. ve Makinster, J. (2009). *Düşünen Sınıf için Öğretme ve Öğrenme Yöntemleri* (Çev. P. Atasoy, E. Uzun Oğuz ve S. Gülgöz). İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları.

sağlayabilir. Aynı zamanda topluluk üyelerinin birbirlerinin görüşlerini dinlemeye, kendi görüşlerini söylemek için uygun zamanı beklemeye teşvik edebilir.

Pazaryeri

Çocuklara küçük kâğıtlar verilir. Çocuklar, bir kavramla ilgili soruyu, konuyla ilgili bir görüşü vb. kısaca yazar ve yazdığı kâğıdı yakasına iliştirir. Çocuklar mekânda dolaşmaya başlar ve bu esnada birbirlerinin yakasına yazanları okurlar. Yazdıkları ile ilgili birbirleriyle tartışıp soru sorabilirler. İsterlerse bu kâğıtları birbirleriyle değiştirip tekrar dolaşmaya devam edebilirler. Değişim için çocuklar teşvik edilebilir. Sürenin bitiminde hangi değişikliklerin olduğu ve nedenleri üzerine konuşulur.[107]

Kavramlara Yönelik

Hedef

Philip Cam, *Birlikte Düşünme: Sınıfta Felsefi Sorgulama*[108] (Thinking Together Philosophical Enquiry for the Classroom) adlı kitabında kavramları sorgulamaya yönelik çeşitli araçlar önermiştir. Hedef, bir kavram hakkında farklı görüşlerin ortaya çıktığı durumlarda kullanabileceğiniz bir araçtır. İyi, doğru, güzellik, adalet, insan, gerçek gibi pek çok kavram burada kullanılabilir. Çocuklar hedef kavramla ilgili olabilecek tüm kavramları sıralarlar. Bunlar tahtaya yazılır. Çocuklar ikişerli eş olur ve her birine şekildeki gibi boş iç içe 3 çemberin yer aldığı bir kâğıt verilir. Onlardan tahtaya yazılan sözcüklerin hangisinin hedef kavramla ilgili olduğunu tartışarak karar vermeleri istenir. Kavramla ilgili olmayanlar dairenin dışına koyulur. Soru işaretinin altına ise emin olunmayan sözcükler yerleştirilir. Eşler tartıştıktan sonra dışarıda kalan ve soru işareti altında olan kavramlar sınıfla paylaşılır ve bunlar tüm sınıfın tartışmasına açılır. Aşağıda bu etkinlikle ilişkili olarak bilgi kavramına örnek verilmiştir.

107 Açıkgöz Ün, K. (2005). *Aktif Öğrenme*. İzmir: Eğitim Dünyası Yayınları.

108 Cam, P. (1995). *Thinking Together Philosophical Enquiry for the Classroom*. Australian: Southwood Press.

Şekil 1: Hedef Adlı Etkinliğe İlişkin Örnek

Kavram Çemberi

Çocuklarla bir kavram hakkında bir süre felsefe yaptıktan sonra, ilgili kavrama ilişkin bu çalışmayı yapabilirsiniz. Çocukları 3-4 kişilik gruplara ayırarak ya da tüm sınıfı iki eşit gruba bölerek (grupların sayısı fazla olmayacaksa) bu etkinliği yürütebilirsiniz. Her grup kendi kavram çemberini tanıtır, gruplar arasındaki farklılıklar tartışılır. Her grup diğerine sorular yöneltir ve katılıp katılmadığı noktaları söyler. İç içe çemberlerin en büyük olanında tartışılan kavram, ikinci büyük çemberde o kavramla ilişkili olabilecek, onun kapsamında yer alacak diğer kavramlar, üçüncü çember içinde ise bu kavramları örnekleyen eylemler yer alır. Birkaç örneği siz verebilir, bunları tartışmalarını ve yenilerini eklemelerini söyleyebilirsiniz. Aşağıda sevgi kavramına ilişkin tartışmaya açık bir örnek yer alıyor.

Şekil 2: Kavram Çemberi Adlı Etkinliğe İlişkin Örnek

Kavram Keki

Arkadaşlık gibi çeşitli kavramları içinde barındıracak (sır tutmak, dürüst olmak, sevmek vb.) bir kavram belirleyin. Çocukları 5-7 kişilik gruplara ayırın. Her grup arkadaşlık için önemli olacak bir içerik hazırlasın. Çocuklar bunları, ellerindeki kâğıtlara okunabilecek büyüklükte yazsınlar. Ardından bunlar üzerinden bir sınıf tartışması açın.[109] Çocuklara bir arkadaşlık keki hazırlayacağınızı söyleyin. Bu kekin içinde hangi malzemeler, hangi oranda yer alırdı yazsınlar. Bunları sunarken gerekçelerini açıklayabilirler. Çocuklar sunumlarını bir rol içinde, aşçı olarak sunabilir, grup canlandırmaları yapabilirler.

Kavrammetre

Jason Buckley'in çeşitli kaynaklarında paylaştığı bu çalışma[110], tartışma süreçleri için oldukça verimlidir. Çocukları iki ya da üç gruba ayırıp her bir gruba aynı durumları içeren bir kart seti verebilirsiniz. Bu kart seti, ilgili durumları ifade eden görsellerden oluşabileceği gibi sadece o durumları anlatan kısa cümleleri de içerebilir. Çocuklar bu durumları "iyi davranıştan", "iyi olmayana" doğru sıralayabilirler. Başka kavramlarla da bu etkinliği yürütebilirsiniz. Cesur olandan cesur olmayana doğru yapılan sıralama örnek olarak verilebilir. Bu kavramı tartışırken çalışmanıza "cesaret ölçer" adını koyabilirsiniz. Buckley'in, yaramazlık ölçer olarak düzenlediği çalışması aşağıdaki gibidir:

109 Buckley. J. (2011). *Thinker' Games: Making Thinking Physical. London*: The Philosophy Man Ltd.

110 Bigglestone, T. ve Buckley, J. (2017). Seven Questions You Can Ask to Find The Philosophy in Any Children Book. www.thephilosophyman.com/wp-content/uploads/2018/04/Finding-the-Philosophy-in-Any-Childrens-Book.pdf adresinden 15.06.2020 tarihinde erişilmiştir.

Birinin yere attığın muz kabuğuna basıp düşmesi

Okul kantininden bir şeyler çalmak

Birinin kayması için yere muz kabuğu koymak ama bunun işe yaramaması

Birinin öğle yemeğini çalmak

Bir kişinin başka birine vurduğunu görmek ve bir şey yapmamak

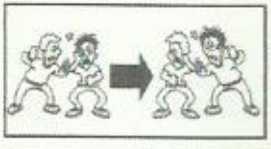
Birini öğretmene şikâyet etmek

Birine vurmak

Birine bir lakap takmak

Sana vuran birine karşılık vermek

Okulda bir gün boyunca, hiçbir dersle ilgilenmemek

Ne Olurdu?

Savaş, yoksulluk, sevgi, affetme gibi bir kavram belirleyin. Bu kavram

- bir yemek
- bir dükkân
- bir renk
- bir hayvan
- bir ses
- bir müzik aleti

olsaydı ne olurdu? sorularından birini sorabilirsiniz. Örneğin; Yoksulluk bir dükkân olsaydı, ne olurdu?[111]

Çocuklar İçin Felsefe ve Drama

Çocuklarla felsefe yaparken drama yönteminden yararlanabilirsiniz. Dramada kullanılan oyunlar, ısınma çalışmaları, soruşturmaya hazırlık yapmamızı sağlar. Bunun dışında özellikle drama teknikleri, sorgulama sürecimizi derinleştirmeye ve hikâyelerin yaptığı gibi felsefi sorularını, sorunlarını somutlaştırmaya destek olur. Bunun dışında drama ile çocuklar için felsefenin benzer özellikleri de vardır. Bu benzerlik, bizi çocuklar için felsefeyi daha iyi tanımaya ve dramadan daha güçlü bir şekilde beslenmeye yönlendirebilir.

Adıgüzel dramayı, bir grubun yaşam deneyimlerinden yola çıkarak bir amacın, düşüncenin, doğaçlama, rol oynama gibi tekniklerden yararlanılarak canlandırılması olarak tanımlar. Deneyimli bir liderin eşlik ettiği bu süreç, -mış gibi yapmaya dayalıdır ve oyunun genel özelliklerinden yararlanır.[112] İlk bakışta bu tanım üzerinden de çocuklar için felsefeyle drama arasında benzerlikler kurulabilir. Bunlardan biri, grubun ve grup yaşantılarının ikisinde de önemli olduğudur. Aşağıdaki tablonun sol sütununda Adıgüzel'in belirttiği dramanın bazı genel özellikleri yer almaktadır. Sağ sütunda ise çocuklar için felsefeyle benzerliklerine yönelik açıklamalar bulunur:

111 Buckley. J. (2011). *Thinker' Games: Making Thinking Physical.* London: The Philosophy Man Ltd

112 Adıgüzel, Ö. (2014). *Eğitimde Yaratıcı Drama* (5. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Tablo 18: Drama ile Çocuklar İçin Felsefenin Benzerlikleri

Drama	Çocuklar için felsefe
Grup etkinliği olması	
Bir grup etkinliğidir. Drama, grubu oluşturan üyelerin bakış açılarına göre yapılandırılır. Grup etkinlikleri biçiminde yürütülür. Grubun gönüllü olması önemlidir ve aktif katılımı ile yürütülür.	Bir grup etkinliğidir, soruşturma topluluğunun birlikte ve gönüllü katılımı önemlidir. Ayrıca her üyenin sorgulama sürecine katkı sağlaması beklenmektedir.
Katılımcı yaşantılarıyla şekillenmesi	
Katılımcıların tecrübelerine dayalıdır ve onları merkeze alır. Katılımcı, diğer katılımcılarla birlikte genel yaşantılardan kaynaklı bir sorunu kendi deneyimlerinden yararlanarak çözmeye çalışır.	Felsefi problem, çocukların yaşam deneyimleriyle ilişkili olarak sunulur. Tartışma süreci de çocukların kendi yaşamlarından verdikleri örnekler/karşı örneklerle ilerler. Ayrıca tartışma sürecinde ortaya çıkan fikirler birbirlerinden farklı deneyim ve yorumlama gücüne sahip katılımcıların görüşleriyle şekillenir. Benzer bazı noktalar olsa da her tartışma süreci bu yüzden de biriciktir.
Sonuç değil süreç odaklı olması	
Sonuç değil süreç odaklıdır. Oyun ve yaratıcı drama çalışmalarının özünde, birlikte üretme ve paylaşma isteği ön plandadır. Yaratıcı drama sahneye dönük, sonuç odaklı çalışmalardan ziyade, sürece odaklanır.	Asıl amaç, bir sorunun yanıtı bulmaktan ziyade o yanıtın derinleşmesini, farklı görüşlerin oluşmasını ve bunların çatışarak yenilerinin doğmasını sağlamaktır. Burada önemi olan o sorunun yanıtını bulma çabası yani eleştirel, yaratıcı düşünebilme ve işbirliği yapabilmedir. Süreç sonunda nihai, somut bir üründen çok yeni sorular ve yeni fikirler ortaya çıkar.
Alanında bilgi ve deneyime sahip bir kolaylaştırıcının/öğretmenin varlığı	
Alanı bilen, çalışmalar planlayan, uygulayan ve değerlendiren bir eğitmenin, öğretmenin yönlendirmesiyle gerçekleşir.	Felsefi farkındalığa ve eğitim bilimlerine ilişkin temel bilgilere (çocuk gelişimi, eğitim programlarının ögeleri vb.) sahip olan, soruşturmayı yürütmede konusunda deneyimli ve süreci planlayabilen bir öğretmenin varlığı önemlidir.
Gönüllü herkesin grubun bir üyesi olması	
Bu çalışmalara katılmak isteyen ve alanın gerektirdiği kuralları yerine getiren herkesle yürütülür.	Beş yaşından itibaren her çocuk soruşturma topluluğunun bir üyesi olabilir. Bunun dışında soruşturma topluluğu sadece çocuklardan değil, her yaştan bireylerden oluşabilir. Çocuklar için felsefe, yetişkinlerin de felsefe yapma, felsefeyi daha yakından tanıma ihtiyaçlarını ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla öğretmenler, okul idarecileri, psikologlar, araştırmacılar vb. gruplar farklı amaçlarla soruşturma toplulukları kurup felsefe yapabilirler.

Tablo 18: Drama ile Çocuklar İçin Felsefenin Benzerlikleri (Devamı)

Drama	Çocuklar için felsefe
Farklı disiplinlerin buluşma alanı olması	
Disiplinler arası bir alandır. Tiyatro ve eğitim, dramanın doğrudan yararlandığı iki temel alandır.	Felsefe ve eğitim bilimleri alanının kesişim noktasında yer alır. ÇİF bir öğrenme yolu olduğu ve çocuklarla birlikte yürütüldüğü için eğitim bilimleriyle ilişkili, felsefe yapmayı içerdiği için de felsefeyle bağlantılıdır.
Oyunlarla benzer özelliklerinin olması	
Oyunun özelliklerinden yararlanır. Bunlar kurallar içinde özgürlük, -mış gibi yapma, yarışma-çatışma-dramatik anlar ve eğlence gibi özelliklerdir. Ayrıca dramanın her aşamasında oyundan etkin bir şekilde yararlanılabilir.	Çocuklarla felsefe yaparken de (yetişkinlerle de) oyunları (olduğu gibi ya da uyarlayıp) tartışmaya teşvik, ısınma, güven sağlama, tanışma amacıyla kullanabiliriz. Oyunlar üzerinden kazanmak, işbirliği gibi kavramları da sorgulayabiliriz. Soruşturma topluluğunun etkin dinleme, farklı görüşlere saygılı olma gibi kurallarına uyduktan sonra "doğru", "yanlış" demeksizin herkes düşüncelerini söylemekte özgürdür. Çocuklar oyun oynarken nasıl dikkat kesilip yoğunlaşıyorlarsa felsefe yaparken de aynısı geçerlidir. Oyundaki kazanma-kaybetme çatışması, felsefi ikilemlerdeki (haklı mı haksız mı gibi) çatışmayı da anımsatır. Felsefi bir problemi çözmeye çalışmak da merak uyandırıcı, şaşırtıcı ve eğlencelidir.

Drama ve çocuklar için felsefenin de yaratıcı, eleştirel ve empati kurmaya dayalı, özenli düşünme becerilerini geliştirmeyi amaçladığı söylenebilir. Grup çalışmalarına, grup canlandırmaları gibi ürünler ortaya koymayı içeren drama da; topluğunun birlikte bir sorunun yanıtını aydınlatmayı hedeflediği, zaman zaman küçük grup tartışmalarının yapıldığı çocuklar için felsefe de işbirliği becerilerine katkı sunar.

Çember düzeni, drama çocuklarla felsefe için de önemlidir. Çemberde tüm çocuklar birbirlerini görebilir, etkileşim yüksek düzeyde gerçekleşir. Çember, görüşlerin eşit derecede önemli olduğuna, öğretmenin hiyerarşinin tepesindeki bir kişi olmaktan ziyade; çocuklarla birlikte öğrenen bir rehber olduğuna işaret eder. Dramada da çocuklar için felsefede de çocuklar fikirlerini rahatlıkla ifade ettikleri özgür ve demokratik bir ortam içindedirler. Dolayısıyla ikisi de çocukların demokratik bir tutum geliştirmelerine yardımcı olur. Ayrıca sanat eğitiminin bir parçası olan dramada olduğu gibi çocuklar için felsefede de özellikle sanat felsefesine yönelik tartışmalar, çocukların estetik bir tutum geliştirmelerine katkı sağlar. Bu da bize hem dramanın hem de çocuklar için felsefenin sadece bilişsel alanda değil duyuşsal ve sosyal alanlarda da çocukların gelişimini desteklediğini söyler.

Drama; sadece oyunları değil canlandırma süreçlerini de içerir. Dramada; kişiler, mekan, olay ve çatışma gibi unsurlar yer alır. Bu unsurları içeren dramatik bir durumun olmazsa olmazı, çatışmadır. Çatışma, bir ya da birden çok insanın kendisiyle, birbirleriyle, doğayla ya da başka nesnelerle etkileşerek yaşadıkları içsel ve dışsal devinimlerle kendini gösterir. Çatışma, alışılmış bir düzenin bozulmasından, yanlış anlaşılmalardan, normal akışından giden bir olayın bu akıştan kopmasından, bir işin zorluğundan, bireyi aşan bir durumdan vb. kaynaklanır. [113]

Çocuklar için felsefe canlandırmaya dayalı bir süreç değildir ancak canlandırmanın gerektirdiği çatışma ögesi çocuklar için felsefede de gereklidir. Bir soruşturma topluluğunda tüm görüşler birbirini destekler, birbirine benzer ise burada tartışma oluşmaz, oluşsa bile uzun sürmez. Dramada rol içinde gerçekleşen çatışma, çocuklarla felsefe yaparken tartışma esnasında gerçekleşir. Çatışma, birbirine zıt görüşlerin varlığıyla, fikirlerin uyuşmamasıyla ortaya çıkar ve tartışmanın devamlılığını aynı zamanda derinleşmesini de sağlar. İlgili kavram veya sorun, arkeolojik bir kazı alanı gibi kazılır, kazdıkça yeni fikirler ve sorular ortaya çıkar. Çocuklar için felsefede bu çatışma, felsefi sorunların doğası itibarıyla farklı görüşleri, ikilemleri içinde barındırması sayesinde gerçekleşir.

Karşılıksız sevginin mümkün olmadığını söyleyen bir görüşün karşısında; bunun mümkün olduğunu iddia eden zıt bir görüş vardır. İnsanın doğuştan iyi olduğunu iddia eden bir fikrin karşısında, kötü olduğunu iddia eden bir görüş de bulunur. İnsanların özgür bir iradeye sahip olduğunu düşünenler olduğu gibi, bunun mümkün olmadığını düşünenler de vardır. Birbirine karşıt bu görüşlerin arasında farklı duraklar, gri alanlar da söz konusudur ve tüm bu "büyük", "küçük" karşıtlıklar çatışmaları doğurur.

Çocuklar için felsefede bir uyarıcı olarak kullanılan hikâyeler çoğunlukla bir çatışmayı barındırır. Kahraman ya da kahramanlar, bir zorluk karşısında kendi içlerinde içsel bir çatışma yaşar, başka karakterlerle bir çatışma içine girer, bir durum karşısında ikileme düşerler ya da bir karara varmaları gerekir. Çocuklarla felsefe yaparken ele aldığımız günlük yaşam deneyimleri de bu çatışmayı doğuracak soruları, sorunları barındırır. Bu noktada Patrice Baldwin çocuklar için felsefeyi dramayla ilişkilendirir çünkü drama çalışmaları da bir olay, durum, bir hikâyeyle yol alır ve bu süreç genellikle felsefi düşünmeyi teşvik etme ve geliştirmenin bir yolu olarak kullanılır. Sıklıkla da bunu önemli soruları ve konuları ele alan resimli kitapların kullanılması yoluyla yapar.[114]

113 Adıgüzel, Ö. (2014). *Eğitimde Yaratıcı Drama* (5. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
114 Baldwin, P. (2008). *The Primary Drama Handbook*. London: Sage Publication.

İçinde felsefi bir soruyu barındıran, çocukların günlük yaşamıyla ilgili bir olay ya da görsel önce çocuklar tarafından canlandırılıp sonra üzerine tartışılabilir. Örneğin çocukları 4-5 kişilik gruplara ayırıp şöyle bir durum verebilirsiniz: "Herkes teneffüs zili çaldığında sınıftan koşarak çıkar. Sınıf kapısında bir yığılma olur. Hızlıca dışarı çıkmak isteyen Aslan, yanından geçtiği Cem'in yere düşmesine sebep olur." Bu durum canlandırmadan önce, sınıf ya da gruplar aralarında şu soruların yanıtları üzerine konuşabilirler:

- Bu olay nasıl meydana gelmiş olabilir?
- Bu olaydan sonra Aslan, Cem'e ne söylemiş olabilir?
- Bu olaydan sonra Cem, Aslan'a ne demiş olabilir?
- Bu olayı duyan öğretmen nasıl davranmış olabilir?
- Aslan bunu bilerek yapmış olabilir mi? Aslan'ın bunu fark etmeden yapmış olması bir şeyi değiştirir miydi?
- Aslan kötü biri olabilir mi? Ne yaparsa kötü biri derdik? Ne yaparsa kötü biri değil derdik?

Çocuklar paylaşımların ardından, canlandırmalarını yapabilirler. Bu paylaşımlar yapılmadan da durumu kendi hayal güçleriyle tamamlayarak canlandırabilirler ve üzerine bu sorular sorulabilir. Buradaki tartışma konusu, kişinin niyetinin yaptığı bir davranışın "iyi" ya da "kötü" olmasını belirleyip belirlemediğidir. Tartışma şu sorular etrafında gerçekleşebilir:

- Birine fark etmeden zarar verdiysek, bu kötü biri olduğumuz anlamına gelir mi?
- Birine yardım etmek için yaptığınız bir davranış kötü sonuçlanırsa, bu kötü biri olduğumuz anlamına gelir mi?
- Bir davranışın "iyi" ya da "kötü" olduğunu sonucu mu belirler?
- Bir davranışın "iyi" ya da "kötü" olduğunu o davranışı yapanın niyeti mi belirler?

Çocukları 4-5 kişilik gruplara ayırıp bir durum vererek buradaki kişinin ne yapması gerektiği hakkında tartışmalarını ve bu tartışma sonucunu canlandırmalarını isteyebilirsiniz. Burada "Ailesini geçindirmek için kâğıt toplayıcılığı yapan Rasim, yerde 200 lira görür. Rasim ne yapmalıdır?" sorusunu çocuklar aralarında tartışabilir ve tartışma sonuçlarından yola çıkarak bir canlandırma hazırlayıp onu sergileyebilirler. Çocukların belli görüşlerde yığılmalarını önlemek için düşündürücü sorular sorulabilir:

- Bu parayı kaybeden bir başka kâğıt toplayıcısıysa, ne dersiniz?
- Rasim'in hasta annesi için ilaç alması gerekiyorsa, ne dersiniz?
- Bu parayı düşüren kişinin, paraya Rasim'den daha çok ihtiyacı varsa, ne dersiniz?
- O parayı almak hırsızlık mı?
- Sahibini bulması mümkün değilse almalı mı?
- O parayı gören Rasim olduğu için almasında bir sakınca yok mu?
- O parayı düşürenin çok zengin biri olduğunu biliyorsak, o halde Rasim parayı almalı mı?
- Rasim kendisinin olmadığı için o paraya hiç dokunmamalı mı? O almazsa başka biri almayacak mı?

Çocuklara yukarıdaki gibi her bir varsayım ya da onların seçtiği varsayımlar üzerinden canlandırmalarını tekrar gerçekleştirmelerini isteyebilirsiniz.

Kullanacağınız metinleri, hikâyeleri de okumak yerine çocukların canlandırmalarını sağlayabilir; böylece bir farklılık yaratmış olursunuz. Ayrıca, canlandırmalar hikâyelerin, olayların çocuklar için daha somut olmasını sağlar ve duruma farklı açılardan bakabilmeyi destekleyebilir. Hikâyenin kritik noktasında mesela karakterin bir karara varması gerektiği noktada, hikâyeyi kesebilirsiniz ve çocuklar buradan sonrasını canlandırabilirler. Canlandırmalarından yola çıkarak da tartışmayı yürütebilirsiniz.

Felsefi sorunu içeren bir olayı, bir hikâyeyi canlandırdıktan sonra çocuklara aşağıdaki soruları sorarak tartışma sorusunu birlikte keşfedebilirsiniz:

- Sizce buradaki olayda bir sorun var mı? Varsa bu sorun ne?
- Neden bunun bir sorun olduğunu düşünüyorsun?
- Bu sorunu tartışmamız için bir soru haline getirseydin, nasıl bir soru olurdu?
- Bu canlandırmalarla ilgili başka hangi soruları tartışabiliriz? Sizce bu sorular tartışmaya uygun mu? Neden?

Çocuklar için felsefede çeşitli drama tekniklerinden yararlanmanız da mümkündür. Bunlardan biri *ikili doğaçlamalar*dır. Çocukların A ve B olarak ikişerli eş olmalarını sağlayabilir ve her birine mekân ve rollerini içeren bir durum verebilirsiniz. Aşağıda üzerine felsefe yapabileceğiniz ikili doğaçlama örnekleri ve ilgili soruları yer alıyor.

A: En sevdiğin kalemini bulamıyorsun ve onu her yerde arıyorsun. Sonra kalemini bir başka arkadaşının aldığını görüyorsun. Senin kalemini izin almadan kullandığı için bunun hırsızlık olduğunu düşünüyorsun. Bunu da arkadaşına söylemeye karar veriyorsun.

B: Arkadaşının kalemini alıyorsun. Zaten birbirinizin eşyalarınızı zaman zaman kullanabiliyorsunuz. Bu kalemi de ödünç aldın ve arkadaşına geri vereceğin için, bunun bir sorun olduğunu düşünmüyorsun.

İzlediğiniz doğaçlamalardan yola çıkarak;

- İlginizi çeken, fark ettiğiniz bir durum var mı?
- A'lar düşüncelerini hangi gerekçelerle savundu? B'ler düşüncelerini hangi gerekçelerle savundu?
- Sizce hangi gerekçe daha güçlü? Neden?
- Siz hangisine katılıyorsunuz? Neden?
- Size ait olmayan bir şeyi almak hırsızlık mı?
- Bir şeyi sahibinin izni olmadan almak hırsız mı olur?
- Bir kişinin amacı hırsızlık ise o kişi hırsız olur?
- Hırsızlık ile ödünç alma arasındaki fark nedir?
- Hırsızlık nedir?

A: Sınıf kurallarından biri de derste sakız çiğnememek. Bu kuralın çok gereksiz olduğunu düşünüyorsun. Arkadaşına bu kurala itiraz etmek için öğretmenle konuşmaya ikna etmeye çalışıyorsun.

B: Sınıf kurallarının tüm sınıf birlikte belirlediği için her kurala uymak zorunda olduğunuzu düşünüyorsun. Seni ikna etmek isteyen arkadaşını öğretmenle konuşmaması için ikna etmek istiyorsun.

İzlediğiniz doğaçlamalardan yola çıkarak;

- İlginizi çeken, fark ettiğiniz bir durum var mı?
- A'lar düşüncelerini hangi gerekçelerle savundu? B'ler düşüncelerini hangi gerekçelerle savundu?
- Sizce hangi gerekçe daha güçlü? Neden?
- Siz hangisine katılıyorsunuz? Neden?
- Kuralları kimler koymalı?

- Kurallar nasıl belirlenmeli?
- Herkesin uymak istediği bir kural olabilir mi?
- Kimsenin uymak istemediği bir kural olabilir mi?
- Gereksiz kurallar olabilir mi?
- Saçma bir kural olabilir mi?
- Kimsenin işine yaramayan bir kural olabilir mi?
- Kurallar değişmez mi? Kurallar hangi durumda değişir?
- Kurallara birlikte karar verdiysek, uymak zorunda mıyız?
- Kuralları başka biri koyduysa, uymak zorunda değil miyiz?
- Bir kurala uymak istemiyorsak, o kurala uymak zorunda mıyız?

Çocuklar için felsefede yararlanabileceğimiz bir diğer teknik ise *donuk imge*dir. Donuk imge, katılımcıların sessiz, sözsüz, hareketsiz bir şekilde bir durumu canlandırmalarıdır. Özellikle, irdelemek için ele aldığımız kavramları somutlaştırmak ve sonrasında üzerinde tartışmak için bu teknikten faydalanabilirsiniz. Çocukları gruplara ayırıp sevgi, adalet, mutluluk vb. kavramları donuk imge tekniği ile göstermelerini isteyebilirsiniz. Canlandırmalardan sonra gruplara bu kavramı neden böyle anlattıklarını sorabilir; buradaki paylaşımları felsefe yapmak için bir çıkış noktası olarak kullanabilirsiniz.

Sıcak sandalye kullanabileceğiniz tekniklerden biridir. Felsefe yapmak üzere sınıfa getirdiğiniz hikâyenin kahramanın rolünü, siz ya da bir çocuk alır ve bir sandalyeye oturur. Diğerleri ve de siz ona sorular sorabilirsiniz. Bu sorular, kahramanın düşüncelerinin ve davranışlarının nedenlerini açıklamasına dönük olabilir. Kahraman kendisine yapılan davranışı doğru buluyor mu? Haksızlığa uğradığını düşünüyor mu? Bunun neden bir haksızlık olduğunu düşünüyor? Kahraman mutlu olduğunu düşünüyor mu? Neden? Ne olursa mutsuz olurdu? Kahramanın yalan söylemesinin gerekçesi ne? Haklı olduğunu düşünüyor mu? Sandalyeye, hikâyenin yazarı ya da diğer karakterler de oturabilir. Burada amaç farklı görüşler için gerekçeler ve muhalif bakış açıları oluşturmaktır. Ayrıca, çoğu kişinin aynı fikirde olduğu bir tartışma ortamında aksi görüşü ortaya çıkarmak için de bu teknikten yararlanabilirsiniz. Örneğin; Her kurala uymak zorunda olmadığımızı söyleyen biri sınıfa gelse, bize ne söylerdi? Siz ona neler sorardınız?, diyebilir, muhalif kişi olarak (ya da çocuklar gönüllü olabilir) sandalyeye oturabilirsiniz.

Bilinç koridoru, yine farklı görüşlerin ortaya çıkmasını sağlayabilecek bir diğer tekniktir. Katılımcıların, bir kişinin geçeceği kadar aralık bırakarak karşılıklı dizilip bir koridor oluşturmaları söz konusudur. Katılımcıların yüzleri birbirine

dönüktür ve herkesin karşısında biri vardır. Bu koridordan geçen kişi, çoğunlukla ikilemde kalmıştır ve bir karar verme süreciyle karşı karşıyadır. Bir gönüllü ya da öğretmen bu koridorun içinden, ele alınan hikâyedeki ya da ikilemi yaşayan kişi rolünde geçer. Koridorun sağındaki kişiler bir görüşü, solundakiler ise buna zıt olan görüşleri dile getirirler. Kahraman koridordan yavaşça ve her çift önünde kısa bir süre durarak geçer. Sağ taraftaki kişi görüşünü bir cümleyle, sol taraftaki kişi zıt görüşü başka bir cümleyle, sırasıyla dile getirir. Böylece herkes görüşünü söyler ve kahraman koridordaki yürüyüşünü tamamlar. Bu çalışmanın ardından, ortaya çıkan fikirlerle ilgili bir tartışma yapabilir ya da sınıf yine gruplara ayrılıp koridorda söylenen ifadeler doğrultusunda kahramanın kararını canlandırabilirler. Bu canlandırmaların ardından da tartışmaya devam edebilirsiniz.

Bilinç koridorunun *Lotus Yiyenler* hikâyesinde kullanımı şöyle olabilir: Lotus Yiyenler adasında sürekli mutluluk veren şurubu içen askerler, komutanları Odisseus'a da bu şurubu içmesini söylerler. Şurup, dertleri ve tasaları unutturmaktadır. Odisseus burada ne yapmalıdır? Sürekli mutluluk veren şurubu içmeli midir? Sorumluluklarını bir kenara bırakmalı mıdır? Yıllarca süren ve belki de sürecek olan zorlu yolculuğuna devam mı etmelidir? Zorluklarla dolu bu yaşama veda etmeli, şurubu içerek hak ettiği mutluluğa kavuşmalı mıdır? Bilinç koridorunun bir tarafı Odisseus şurubu içmeli görüşünü savunur ve bunun için her biri bir gerekçe söyler. Koridorun diğer tarafı ise, Odisseus'un şurubu içmemesi gerektiğini söyler ve bunun için yine her biri bir gerekçe belirtir. Burada, söylenen görüşlerden yola çıkarak "Mutlu olmak için hep bir araca mı ihtiyaç vardır?", "Sorumluluklar, mutluluk önünde bir engel midir?", "Gerçek ve sahte mutluluk diye bir ayrım var mıdır?" gibi sorular üzerine felsefe yapabilirsiniz.

Yukarıdaki ifadeler doğrultusunda çocuklarla felsefe yaparken drama yöntemini kullanmanın ya da doğaçlama, sıcak sandalye gibi drama tekniklerden yararlanmanın katkıları şöyle sıralanır:

- Canlandırmalar, felsefi soruların somutlaşmasını ve olayın farklı boyutlarıyla karşımıza çıkmasını sağlar. Bu da çocukları felsefi soruyu tespit etmelerine, anlamalarına ve başka açılardan bakarak farklı görüşler üretmelerine imkân sunar.
- Canlandırmalar, felsefenin günlük yaşam deneyimlerimizle ve eylemlerimizle ilişkisini ortaya koyar. Yaşamımızda felsefenin yerini görmeyi kolaylaştırır.
- Drama, çocuklarla felsefe yaptığınız derslere çeşitlilik, farklılık katar. Böylece çocuklara farklı görüşleri keşfedecekleri, yeni fikirler üretecekleri eğlenceli bir yol sunar.

- Özellikle, küçük yaştaki çocukların fiziksel olarak hareket etme ihtiyaçlarını karşılar.
- Kendini ifade etme konusunda çekimser olan çocukları cesaretlendirir.
- Çocukların birbirine güvenmesini, yakınlaşmasını sağlayarak tartışma ortamında görüşlerini daha rahat ifade etmelerini destekler.
- Özellikle etik konularda alınan kararların sonuçlarını canlandırma aracılığıyla görme, böylece kendi değer sistemini oluşturmaya yardımcı olur.
- Canlandırmalar hikâyelerin yerini tutacak bir bağlam sunar. Bu, tartışmanın sınırlarını belirlemeye yardımcı olur.
- Çocukların yaratıcı düşünme başta olmak üzere, işbirliğine dayalı becerilerini de gelişmesini destekler.

Çocuklarla felsefe yaparken dramadan yararlanmak için, hem çocuklar için felsefeye hem de dramaya ilişkin bilgi, beceri ve deneyime sahip olmak gerekir. Burada felsefi soruşturmayı yürütebilmenin yanında, bu soruşturmayı drama sürecinin içine uygun bir şekilde yerleştirmek de önemlidir. Dramayı kullandığınız çocuklarla felsefe derslerinizde, felsefi soruyu tartışmaya varamamış ya da tartışmayı yeterince derinleştirememiş olursanız, bu çocuklarla felsefe yaptığınız anlamına gelmez. Sadece dramayı dersinizde kullanmış ve canlandırmalar üzerine çeşitli soruları yanıtlamış olduğunuz anlamına gelir.

Drama çalışmaları özellikle grup canlandırmaları, zaman alabilir. Dramadan yararlandığınız felsefe dersinize, soruşturma sürecinin de dâhil olması gerekir; dolayısıyla zamanı iyi planlamak kritiktir. Çocukların canlandırmada geçen olaylarda, somut örneklerde fazlasıyla oyalanmaları mümkündür. Bu noktada kavramsal düzeyde bir tartışmaya geçmek, sizin için zorlayıcı olabilir, tartışmanın odağı dağılabilir. Burada soruşturma becerinizin gücü devreye girecektir.

İki alanın gerektirdiği becerilere sahip olmak, felsefe yaparken dramadan etkili bir şekilde yararlanmanızı sağlar. Felsefi soruşturma sürecinize dramayı adım adım yerleştirebilirsiniz. Önce dramada da sıklıkla kullandığımız ısınma çalışmalarından başlayabilir; sonra, örneğin felsefi ikilemi içeren bir durumu ikili doğaçlamalar aracılığıyla sorgulayabilirsiniz. Burada da bahsi geçen diğer drama tekniklerini, sorgulamalarınızı desteklemek için kullanmaya devam edebilirsiniz. Felsefi sorgulamanın ön planda olduğu, dramanın ise sorgulama sürecini tetikleyecek, derinleştirecek bir araç olduğu uygulamalarınıza yansıtabildiğinizde tüm bir drama sürecinin (ısınma, canlandırma ve değerlendirme aşamaları) içine felsefi sorgulamaları oturtabilirsiniz.

Ders Planı Örneği-1

Sınıf Düzeyi: 3-4

Süre: 40'+40'

Kavram: Güzellik

Yöntem-teknik: Drama, doğaçlama, rol oynama

Araç-gereçler: 9-10 adet ünlü ya da ünlü olmayan ressamlara ait resimler (renkli, A4 boyutunda), hamur yapıştırıcı, grup sayısı kadar karton (35*50), grup sayısı kadar tahta kalemi

Hazırlık

1. Etkinlik: Mekânın duvarlarına resimleri, aralıklı olarak hamur yapıştırıcıyla yapıştırın. Çocuklara resimleri teker teker incelemelerini söyleyin. İncelerken bu resimlerin hangisini güzel bulduklarını, nedenleriyle birlikte düşünsünler. Çocuklar tüm resimleri inceledikten sonra, herkes en güzel bulduğu resmin önünde dursun. Ardından, bu resimleri güzel bulma nedenlerini paylaşsınlar. Burada aşağıdaki soruları sorabiliriz:
   - Beğenilerimiz farklılaştı mı? Neden?
   - Beğenilerimiz ortaklaştı mı? Neden?
   - Bir resmi güzel bulmamızın sebepleri neler? Benzer sebepleriniz var mıydı?
   - Bu sebepleri sınıflamak mümkün mü? Nasıl?
   - Resmi bir şey anlatmak istediği için mi güzel bulduk?
   - Resme çok emek verildiği için mi güzel dedik?
   - Resim, ünlü bir ressama ait olduğu için mi güzel dedik?
   - Resme çoğu kişi güzel dediği için mi güzel dedik?
   - Resimleri güzel bulmamızın sebepleri neler? Bize hissettirdikleri mi? Resmin kendisinde yer alan özellikler (emek, teknikler vb.) mi? Yoksa ikisi de mi?

Tartışma

2. Etkinlik: Çocukları 4-5 kişilik gruplara ayırın. Onlara bu resimlerin "en güzelini" seçecek bir jüri olduklarını söyleyin. Öncellikle, bu resimleri hangi ölçütlere göre değerlendireceklerini belirlesinler. Aralarında tartışmaları için onlara süre verin. Bu tartışma esnasında ölçütlerini aşağıdaki soruları tartışarak belirleyebilirler. Bu soruları tahtaya yazabilir, grupların tartışmalarına katılarak onlara doğrudan sorabilirsiniz:
   - Resmi bir şey anlatmak istediği (bir mesajı olduğu) için mi güzel bulduk?
   - Resme çok emek verildiği için mi güzel dedik?
   - Ünlü bir ressama ait olduğu için mi güzel dedik?
   - Çoğu kişi güzel dediği için mi güzel dedik?
   - Resimleri güzel bulmamızın sebepleri neler? Bize hissettirdikleri mi? Resmin kendisinde yer alan özellikler mi? Yoksa ikisi de mi?

Tartışma için 20-25 dakika süre verebilirsiniz. Sürenin ardından grupların jüri olarak yarışmanın sonuçlarını, gerekçeleriyle açıklayacakları bir canlandırma hazırlamalarını isteyin. Canlandırmaların ardından aşağıdaki soruları sorabilirsiniz:

- Grupların seçimleri ve ölçütleri arasındaki benzerlikler ve farklılıklar neler?
- Bunların hangisine katılıyor, hangisine katılmıyorsunuz? Neden?
- Ortak beğenilerden söz edebilir miyiz?
- Bir resmi güzel yapan şey, kişiye göre değişir mi?

Değerlendirme

3. Etkinlik: Çocukların bir önceki gruplarıyla, güzellik ile ilgili hazırladıkları ölçütlerden yola çıkarak bir slogan hazırlamalarını isteyin. Bunun için, her bir gruba bir karton ve tahta kalemi verin. Tüm grup sloganlarını okuduktan sonra çalışmayı sonlandırabilirsiniz.

Ders Planı Örneği-2

Sınıf Düzeyi: 3-4

Süre: 40'+40'+40'

Kavram: Adalet, ceza

Yöntem-teknik: Drama, sıcak sandalye, bilinç koridoru, doğaçlama, rol oynama

Araç-gereçler: Werner Holzwarth ve Wolf Erlbruch'un yazarı olduğu *Kafasına Edeni Bulmaya Çalışan Küçük Köstebeğin Hikâyesi*[114] adlı kitap, yazı tahtası, tahta kalemi

Not: İlgili kitaba ilişkin özeti İlkokul Programlarıyla İlişkilendirilmiş Çocuklar İçin Felsefe Ders Planları adlı bölüm içinde bulabilirsiniz.

Hazırlık

1. Etkinlik: Çocukların mekânda serbestçe yürümelerini söyleyin. Sırasıyla aşağıdaki durumlara göre hareket etmelerini isteyin.
   - Bir tünelin içinden geçiyormuş gibi yürüyün.
   - İleri derecede miyopmuş gibi yürüyün.
   - Güneşe karşı çok duyarlıymış gibi yürüyün.
   - Bir köstebekmiş gibi yürüyün.
   - Toprak altında tünel kazan bir köstebekmiş gibi hareket edin.
   - Gün ışığına çıkmış bir köstebekmiş gibi hareket edin.

Çocuklara köstebekler hakkında bildiklerini sorabilir; siz de bildiklerinizi paylaşabilirsiniz. Onlara bugün bir köstebeğin kahraman olduğu bir hikâye okuyacağınızı söyleyebilir; hikâyeye ilişkin tahminlerini isteyebilirsiniz.

Tartışma

2. Etkinlik: Çocuklara Werner Holzwarth ve Wolf Erlbruch'un yazarı olduğu *Kafasına Edeni Bulmaya Çalışan Küçük Köstebeğin Hikâyesi* adlı kitabın görsellerini göstererek, köstebeğin kafasına edenin Kocabaş olduğunu anladığı yere kadar okuyun. Ardından çocukları doğaçlamalar için ikişerli gruplara ayırın. Gruplar kendi aralarında A ve B olarak ayrılsın. A'lar köstebek, B'ler ise Kocabaş rolünü alsınlar. Onlara aşağıdaki rollerini okuyabilirsiniz:

Köstebek: Kafanıza eden hayvanın, bekçi köpeği Kocabaş olduğunu öğrendiniz. Bu davranış sizi çok rahatsız ettiği için ona çok kızgınsınız. Bir an önce onunla bu konuda konuşmak istiyorsunuz.

Kocabaş: Köstebek, size kafasına ettiğiniz için çok kızgın. Ama siz bunda kızılacak bir şey olmadığını düşünüyorsunuz. Küçük Köstebeği buna ikna etmek istiyorsunuz.

Bu doğaçlamaların ardından çocuklara aşağıdaki soruları sorabilirsiniz:

- Köstebek rolünü üstlenenler kendilerini nasıl savundu? Kocabaş rolünü üstlenen kendilerini nasıl savundu?
- Bunlar arasında ortaklıklar var mıydı? Nasıl?
- Köstebek kendini nasıl savunuyor? Ona katılıyor musunuz? Neden?
- Kocabaş kendini savunuyor? Ona katılıyor musunuz? Neden?
- Kocabaş'ın bir cezayı hak ettiğini düşünüyor musunuz?

115 Holzwarth, W. ve Erlbruch, W. (2008). *Kafasına Edeni Bulmaya Çalışan Küçük Köstebeğin Hikâyesi* (Çev. B. Siber). İstanbul: İletişim Yayınları.

3. Etkinlik: Sıcak sandalye tekniği kullanmak üzere, bir gönüllü çocuk Kocabaş rolünü üstlenir ve bir sandalyeye oturur. Diğer çocuklar Kocabaş'a bu olayla ilgili duygu ve düşüncelerini sorar. Kocabaş, Küçük Köstebeğin bu tepkisini hak etmediği konusunda ısrarcıdır ve kendini savunur. Çocuklara aşağıdaki soruları sorabilirsiniz:
   - Kocabaş bu davranışı bilerek yapmadığını söylerse (söylüyor), bu durumu değiştirir mi? Nasıl?
   - Kocabaş, Küçük Köstebeğin kafasına planlayarak ve isteyerek etseydi, bu, durumu değiştirir miydi?
   - Köstebek, Kocabaş'ı cezalandırmalı mı? Neden ve nasıl?
4. Etkinlik: Bilinç koridoru tekniğini kullanmak üzere çocuklar iki eşit gruba ayrılır ve karşılıklı dizilerek aralarından bir kişinin geçeceği kadar mesafenin olduğu bir koridor oluştururlar. Siz ya da bir gönüllü çocuk, koridordan Köstebek rolünde geçen kişi olur. Koridorun solundakiler, Kocabaş'ın bir cezayı hak ettiğini, sağındakiler ise hak etmediğini savunurlar. Herkes kendi görüşüne uygun bir cümle söyler. Köstebek de her bir çiftin (önce sağ sonra sol gibi) cümlelerini dinleyerek koridoru tamamlar. Bu çalışmanın ardından aşağıdaki soruları sorabilirsiniz:
   - Bu ifadelerden sizi şaşırtanlar oldu mu?
   - Kocabaş'ın cezayı hak ettiğini düşünenlerin gerekçeleri nelerdi?
   - Kocabaş'ın cezayı hak etmediğini düşünenlerin gerekçeleri nelerdi?
   - Ceza ne işe yarar?
   - Ceza bir işe yarar mı?
   - Bu durumda ceza, adaleti sağlamış olur mu? Nasıl?
   - Ceza adaleti sağlar mı?
5. Etkinlik: Çocukları 4-5 kişilik gruplara ayırın. Her gruptan bu tartışmalarınızdan yola çıkarak hikâyenin sonunu canlandırmaları isteyin. Küçük Köstebek ne yapmalı? Her grubun canlandırmasının ardından hikâyenin sonunu okuyun. Çocukların düşüncelerini sorun. Ardından çember düzeninde buluşun.

Değerlendirme

6. Etkinlik: Çocuklara aşağıdaki sorular sorularak sözlü paylaşım gerçekleştirebilirsiniz. Çocukların söylediklerini tahtaya yazarak ortaya çıkan görüşleri özetleyebilirsiniz.
   - Bu çalışma size ceza kavramıyla ilgili ne düşündürdü?
   - Bu çalışma size adalet kavramıyla ilgili ne düşündürdü?
   - Ceza ne işe yarar?
   - Ceza adaleti sağlar mı? Nasıl?
   - Ceza ile adalet ilişkisini bir cümlede özetleseydiniz, ne derdiniz?

Düşünme Alıştırmaları

1. Yukarıdaki listeye başka hangi öğrenme yöntem ya da tekniği eklemek istersiniz? Bunu nasıl kullanırsınız?
2. Yukarıdaki "Kavram Keki" çalışmasındaki açıklamaları okuyunuz. Siz de "dostlukla" ilgili bir kavram keki hazırlayınız.
3. Siz de yukarıda "Kavrammetre" etkinliği altında yer alan görselleri "iyi olan" davranıştan "kötü olan" davranışa doğru sıralayarak gerekçelerinizi söyleyiniz.
4. Drama etkinlikleri yürütmek için yararlandığınız bir kitaptan ya da uyguladığınız etkinlik listesinden bir oyun seçiniz. Bu oyunu çocuklarla felsefe yapmak üzere hangi amaçla ve nasıl kullanırsınız?
5. Yukarıda yer alan öğrenme yöntemleri, teknikleri ya da oyunlardan birini sınıfınızda kullanınız. Bu uygulamanıza ilişkin eksik, güçlü ve geliştirilebilir özellikleri not ederek kendinizi değerlendiriniz.

Tablo 19: Değerlendirme Sürecinde Kullanılabilecek Dört Temel Beceriye Yönelik Gözlem Ölçütleri[117]

İşbirliği		
(Konuşma- Yanıtlama – İletişim - Uzlaşma)		
1	Katılım	Grubun bir parçası olarak görev almak, etkinliklere katılmak
2	Teşvik Etme	Herkesi sorgulamaya eşit bir şekilde teşvik etmek (gülümsemek, konuşma sırasına uymak...)
3	Duyarlı Olma	Birbirlerinin fikirlerine ve isimlerine atıfta bulunarak konuşmak
4	Arkadaş Canlısı	Karşı görüşlere arkadaşça karşılık vermek
5	Kabul Etme	Birbirini anlamaya çalışmak, uzlaşma noktası bulmak
Özenli Düşünme		
(Dinleme - Değer Verme - Odaklanma - Takdir Etme)		
6	Özenli Olma Odaklanma	Hikâyeye, uyarıcıya odaklanma ve üzerine düşünme
7	Saygılı Olma	Konuşana saygı gösterme (göz teması kurma, sözünü kesmeme...)
8	Dürüst ve Cesur Olma	Deneyimlerini ve inançlarını açıkça dile getirme
9	Açık Fikirli Olma	Kendisinden farklı olan deneyim ve fikirlere de ilgi gösterme
10	Açık Olma/Esnek Olma	Düşüncelerini davranışlarını değiştirmeye açık olma
Yaratıcı Düşünme		
Tutarlılık - Öneri Sunma - İlişkilendirme		
11	Konuyla İlgili Olma	Konuşmaların kısa, konuyla ya da sorgulamayla ilgili olması
12	Tutarlılık	Fikirlerin diğer fikirlerle ilişkilerinin kurulması ve tutarlı olması
13	Gerçeklik	Yaşamla bağlantılı örnekler vermek
14	Özgünlük	Alternatif düşünme yolları önerme
15	Pratik/Amaçlılık	Bir önceki görüşle/görüşlerle ilişkili çıkarımlarda bulunmak
Eleştirel Düşünme		
Soru sorma - Akıl Yürütme - Sorgulama - Değerlendirme		
16	Felsefi sorular	Büyük fikirle (felsefi) ilgili sorular sorma
17	Anlaşılırlık	Açıklama, örnekler ve anlaşılırlık için sorular sorma
18	Kuşkucu Olma	Söylenenleri gerçekliğini incelemek (kanıt aramak)
19	Kabul Etme	Karşı örneklere, farklılıklara, ayrımlara ilgili olma
20	Akla Uygunluk	Sonuçlar ve kararlar için nedenler/kriterler sunmak ve sorgulamak

117 Bu tablo Roger Sutcliffe'in 9 dört temel beceri üzerinden geliştirdiği değerlendirme formundan yararlanılarak hazırlanmıştır. Roger Sutcliffe (2020). Evaluation Form for Community of Inquiry www.p4c.com/evaluation-form-for-community-of-inquiry/ adresinden 3.07.2020 tarihinde erişilmiştir.

Tablo 20: Öğrenci Gözlem Formu Örneği (Devamı)

Alan	Sorular	Nadiren	Bazen	Sıklıkla	Her zaman
Sorgulama Becerileri	Çocuklar farklı bakış açılarını keşfediyorlar mı? (Farklı fikirlere açık olmak, olası açıklama ve sonuçları görmek)				
	Çocuklar görüşlerini gerektiğinde yeniden düzenleyebildiler mi? (İlk baştaki görüşlerine yenilerini eklemek, zayıf görüşleri düzenlemek, değiştirmek)				
	Çocukların görüşleri konuyla mı ilgiliydi? (Tartışmanın odağında kalmak, ilgili olmayan konulara girmemek)				
Akıl Yürütme ve Kavramsal Beceriler	Çocuklar görüşlerini açıkça ifade edebildi mi? (Sorular, durumlar, kavramların açık hale getirmek)				
	Çocuklar önemli ayrımları yapabildi mi? (Farklılıkları ya da benzerlikleri kurmak, dayanaksız genellemeler yapmamak)				
	Çocuklar uygun kıyaslamalar yapabildi mi? (Tartışılanlarla ilgili uygun ilişkilendirmeler yapmak)				
	Çocuklar uygun örnekler verebildi mi? (Görüşlerine, durumla örtüşen örnekler vermek)				
	Çocuklar ilişkili çıkarımlarda bulundular mı? (Fikirlerinin doğurduğu sonuçları fark etmek)				
	Çocuklar derinlemesine düşünülmüş yargılarda bulundular mı? (Konuşulanları dikkate alarak, kanıtları tartarak bir yargıya varmak)				

Çocuklar İçin Felsefede Öğretmenin Rolü

Bence felsefe derslerimiz diğer derslerden farklı. Çünkü felsefe dersinde öğretmenlerimiz bize bilgiler öğretmedi, bize düşünmeyi öğretti. Biz kendimiz araştırarak bulduk (İrem,9).

Dersin Aşamaları Belirleme

Çocuklarla felsefe yaptığınız derslerinizi belirli aşamalar halinde yürütebilirsiniz. Bu aşamaları tespit etmek, özellikle çocuklarla felsefe yapmaya yeni başladıysanız, işinizi kolaylaştırabilir. Lipman ve takipçilerinin çoğunlukla kullandığı aşamalar aşağıdaki sürece benzer:

- **Uyarıcıyı sunma:** Tüm sınıfa uyarıcı sunulur (Hikâye okuma, resmi gösterme, video izleme, günlük yaşam deneyimini paylaşma vb.)
- **Düşünme ve konuşma zamanı verme:** Çocuklar, eşleriyle ya da küçük gruplar halinde uyarıcı üzerine konuşur.
- **Fikirlerin kaydedilmesi:** Çocuklar düşüncelerini not ederler ve düşüncelerini yansıtan bir ya da birden fazla soru yazarlar.
- **Soruların toplanması:** Öğretmen soruları tahtaya yazar.
- **Soruların analiz edilmesi ve seçilmesi:** Sorular arasında ilişki kurulur, benzer olanlar belirlenir, bazıları elenir ve tartışılacak soruya karar verilir.
- **Tartışma:** Çocuklar, akıl yürütür, görüşlerini açıklar, bir görüşe katılıp katılmama durumlarını ifade ederler. Öğretmen çocukların felsefe yapmasını sağlayacak yönlendirmelerde bulunur, sorular sorar.
- **Değerlendirme:** Çocuklar tartışmayı ve süreci özetlerler. Sürece ilişkin duygu ve düşüncelerini paylaşırlar. Kullandıkları ve geliştirilmesi gereken becerileri hakkında konuşurlar.

Sara Stanley yukarıdaki aşamalara paralel olarak çocuklarla felsefe yaparken şu basamakları[136] kullanır:

- **Hazırlık:** Öğretmen, tema, konu hakkında çocuklara deneyimlerini sormak, uyarıcı hakkında ipuçları vermek, resimlerini göstermek gibi çalışmalar yapar.
- **Sunum:** Öğretmen, çocuklarla uyarıcıyı paylaşır.

136 Stanley, S. (2012). *Why Think? Philosophical Play from 3-11.* London: Continuum International Publishing Group.

- **Konuşma ve düşünme zamanı:** Çocuklar uyarıcıyla ilgili tespitlerini, sorunu eşleriyle ya da küçük gruplarla konuşurlar.
- **Sorular sorma:** Çocuklar sorular hazırlarlar ve öğretmen bunları görünür bir şekilde kâğıda, tahtaya yazar.
- **Soruları seçme:** Çocuklar, birlikte tartışacakları soruları belirlerler.
- **İlk sözler:** Gruplar ya da ikili eşler bu soru hakkında tartışır ve düşüncelerini sınıfla paylaşırlar.
- **İnşa etme:** Tartışma tüm grupla birlikte derinleştirilir.
- **Son sözler:** Çıkış noktası olan felsefe sorusuna dönülür ve çocuklar ilgili son sözlerini söyler.
- **Sonraki sorular:** Çocuklar, bir sonraki tartışma için sorular önerirler.
- **Öğretmen için yansıtıcı sorular:** Öğretmen kendini değerlendirmeye yönelik sorular sorar.

Bu süreçte çeşitli uyarıcılardan yararlanabilirsiniz. Bu bir hikâye ise çocuklar, hikâyeyi paylaşarak okuyabilir ya da bir durumu canlandırarak sürece başlayabilirler. Uyarıcının herkes tarafından anlaşılır olmasını sağlamak için çocuklara sorular sorulabilir. Uyarıcı üzerine düşünürken çocuklar, burada ilgilerini çeken, aykırı, kafa karıştırıcı ya da problem olarak gördükleri durumlara dikkat edebilirler. Soruların toplanması aşamasında çocuklar, sorularını bireysel olarak da oluşturabilirler. Sorular tahtaya sahiplerinin isimleriyle birlikte yazılır. Benzer sorular ayıklanır, soruların niteliği üzerine konuşulur ve düşündürücü, tartışmaya uygun sorular belirlenir. Bu aşama uzun sürerse, bazı konular tartışılmak üzere sonraya ertelenebilir.

Soruları seçmek için oylama yapılabilir. Çocuklar sorulara puan verebilirler, en çok puan alan soruyu tartışabilirler. Sorulara oy verme sürecinde, üç soruya oy verme, kendi sorularına oy vermeme, tek bir oy kullanma gibi kurallar da belirleyebilirsiniz. Çocuklar seçtikleri soruyu kimseye söylemeden bir kutunun içine atabilir, en fazla yazılan soru seçilebilir. Bunlar dışında üzerinde en çok tartışılan üç-dört soruyu büyük bir kâğıda yazıp sınıfın farklı köşelerine asabilirsiniz. Çocuklar seçmek istedikleri sorunun yanına gidebilirler. En fazla talep gören soru tartışılabilir.

Bu yöntemi, henüz topluluk soruşturmasına aşina olmayan gruplarda tercih etmeyebilirsiniz. Çocukların bir metindeki sorunu görme, bunu tartışma sorusu olarak ifade etme gibi özellikleri kazanmaları biraz zaman alabilir. Dolayısıyla tartışma sorularını ve ilgili alıştırmaları öncelikle siz sınıfa getirebilirsiniz. Ancak

çocukların metindeki felsefi sorunu görmelerinin, felsefe soruları üretmelerinin, tüm bunları tartışarak belirtmelerinin; eleştirel, yaratıcı, özenli ve işbirliğine dayalı becerilerini güçlü bir şekilde destekleyeceğini akılda tutmak gerekir.

Wartenberg, çocuklarla felsefe yapma sürecini, hikâyeyi okumadan önce, okuma esnasında ve okuma sonrasında olmak üzere üç bölüme ayırır. Hikâye öncesinde hikâyeye ait resimler incelenir ve hikayenin başlığı üzerine konuşulur. Hikâye okunurken belirlenen felsefi kavram doğrultusunda, hikâyedeki olaylar sorular yoluyla tartışılır. Okuma sonunda ise hikâyenin bütününden yola çıkarak felsefi kavramlar üzerinden tartışmaya devam edilir.[137]

Direk, *Çocuklarla Felsefe*[138] adlı kitabında çocuklarla felsefe çalışmalarını, Önbilgi, Okuyalım Tartışalım, Birleştirme ve Öz Değerlendirme başlıkları altında sınıflar. "Önbilgi" bölümünde ele alınan konuya ilişkin soru ya görseller yardımıyla bir hatırlatma yapılır; çocukların var olan bilgi ve deneyimleri ortaya çıkarılır. Ayrıca, burada ilgili konuya ilişkin çocukların merak ettikleri, bilmek istedikleri şeyler de sorulur. "Okuyalım Tartışalım" adlı bölümde metinler yer alır ve bu metinlerle ilgili yazma, yorumlama, soru sorma gibi felsefe yapmaya dönük etkinliklere yer verilir. "Birleştirme" bölümünde ise verilen metinlerin ele alınan konu çerçevesinde, yine sorular yardımıyla ilişkilendirilmesi söz konusudur. "Öz Değerlendirme" bölümünde ise metin ya da konuyla ilgili sorular ve öz değerlendirme formları gibi değerlendirme etkinlikleri yer alır.

Washington Felsefeyi İlkokullarda Uygulama Projesi, 2011-2013 yılları arasında gerçekleşen, çocuklar, öğretmenler ve veliler için önemli çıktıları olan bir projedir. Karin Murris ve Thomas Wartenberg'in de ekibinde yer aldığı bu projede çocuklarla felsefe yaparken kullanılan ders planın aşamaları şöyledir:[139]

- **Küçük grup tartışması:** Çocuklar yaşamlarıyla ilişkili felsefi bir soruyu küçük gruplar içinde tartışırlar. Bu sorular "buz kırıcı" yani daha az düşündürücü, ısındırma amaçlı ve çocukların yaşamlarıyla ilgilidir. Küçük grup tartışmasının amacı, herkesin konuşmasını, fikrini söylemesini ve felsefi konunun anlaşılmasını sağlamaktır. "Arkadaşlarının en çok hoşlandığın özellikleri neler? Arkadaşlıkla ilgili en önemli şey nedir? Daha önce yalnız kalmak istedin mi? Neden?" bu bölümde sorulacak sorulara örnek verilebilir.

137 Wartenberg, T. E. (2009). *Big Ideas for Little Kids. Lanham*: The Rowman & Littlefield Publishing Group.

138 Direk, N. (2011b).*Çocuklarla Felsefe*. İstanbul: Pan Yayıncılık.

139 Evans, M ve Bassiri, A. (2013). Overview of the Washington Elementary School Philosophy Project. In (Ed. A. Bassiri) *Implementing Philosophy in Elemantary Schools*. AuthorHouse.

- **Rol oynama:** Felsefe sorusunu içerir. Karakterler felsefi bir ikilemde kalmışlardır. Burada çocuklar "Yalan söylemeli miyim, yoksa söylememeli miyim?" gibi bir soruyla baş başa kaldıkları bir canlandırma yaparlar.
- **Büyük grup tartışması:** Öğretmen canlandırmalarla bağlantılı olarak esas felsefi soruyu tartışmak üzere sunabilir ya da felsefi soruyla ilgili bir hikâye okur. Çocuklar fikirlerini, karşı örneklerini, karşı argümanları bu kısımda sunarlar.
- **Akvaryum (Değerlendirme):** Burada çocuklar iç ve dış grup olarak ikiye ayrılır. Önce iç çemberde yer alan grup "Bugün ne öğrendim?" sorusunu tartışır ve dış çemberde yer alan dış grup onları müdahale etmeden dinler. Sonra dış grup tartışır ve diğer grup dinler. Gruplar birbirlerine geribildirim verirler. Tartışmalara çocuklar liderlik ederler.

Çocuklarla felsefe yaparken kullanabileceğiniz başka aşamalar, yollar ve yöntemler de vardır. Bir uyarıcıyı sunmak ile bu uyarıcının aracılık ettiği felsefi soruyu tartışmak, tüm bu aşamaların benzer özellikleridir. Uyarıcının türü (hikâye, resim, video) ve onu sunma yolunuz (canlandırma, okuma, gösterme vb.) değişse de süreç, ilgili uyarıcıdan yola çıkarak felsefe yapmayla devam eder. Bu kitabın uygulamalar bölümünde de yer alan aşamalar ve özellikleri aşağıdadır:

- **Hazırlık:** Bu aşamada tartışılacak kavrama ya da felsefe sorusuna ilişkin günlük yaşamla bağlantılı bir soru, bir oyun, bir görsel vb. yer alır. Felsefi soruya çocukların zihinlerini hazırlamak, ön bilgilerini ortaya çıkarmak ve ısınmalarını sağlamak amaçtır. Bu kısımda ele alınacak hikâyeye ilişkin sorular, tahmin çalışmaları vb. de yer alabilir.
- **Tartışma:** Bu aşama uyarıcının sunulduğu ve felsefi sorunun tartışıldığı aşamadır. Uyarıcıya yönelik felsefe soruları dışında anlama dayalı, düşündürücü sorular da burada yer alır. Sorular somuttan soyuta doğru bir yol izler. Bazen metinler, hikâyeler birkaç kısımda tartışılabilir. Önce hikâyenin bir bölümü okunup ilgili kavram tartışılabilir, sonra hikâyenin geri kalan bölümü okunarak ilgili başka felsefe soruları üzerine felsefe yapmaya devam edilebilir.
- **Değerlendirme:** Çocukların düşünme becerilerine odaklı, gözlem, öz değerlendirme, açık uçlu-boşluk doldurmalı sorular, kavram haritaları vb. değerlendirme araçlarının kullanıldığı aşamadır. Bu aşamada öğretmen, kendini değerlendirmek için de çeşitli araçlardan yararlanabilir.

Yukarıdaki aşamalar size sadece bir çerçeve sunar ve esnektir. Hazırlık kısmında sorular, oyunlar; tartışma kısmında istediğiniz uyarıcıları, yöntemleri ve teknikleri; değerlendirme aşamasında ise amacınıza uygun araçları kullanabilirsiniz. Çocuklar için felsefeye yönelik bunlar dışında başka ders planı seçenekleri de bulabilir, bunlardan amaç ve ihtiyaçlarınıza göre de yararlanabilirsiniz. Sadece birini değil; birden fazla seçeneği de deneyebilirsiniz.

Çocukların hareket etme ihtiyacı sizi çeşitli tartışma tekniklerini kullanmaya yönlendirebilir, felsefi sorunun daha somut olmasını istediğinizde canlandırmalardan yararlanabilirsiniz. Çocuklar belli bir aşamaya gediğinde ise metindeki felsefi sorunu kendileri bulup tartışabilirler. Her zaman bir hazırlık etkinliğiyle başlamaya da ihtiyaç duymayabilirsiniz. İlk uygulamalarda grubun yakınlaşmasını ve kendilerini rahatça ifade etmelerini sağlamak için oyunlara daha sık yer verebilirsiniz.

Sınıfınızla felsefe yapmaya yeni başlıyorsanız daha önce denenmiş ve iyi işlemiş, deneyimli kişiler tarafından hazırlanmış etkinlikleri kullanmanız uygun olabilir. Öncelikle tartışma becerilerine ağırlık vermek isteyebilir, planlama için kendinize biraz daha zaman tanıyabilirsiniz.

Felsefe Yapmaya Hazırlık

Öğretmenlerin çocuklarla felsefe yapmak için felsefe bilmelerine gerek olup olmadığı sorusuna ilişkin üç bakış açısından söz edilebilir. Matthew Lipman ve Catherine C. Mccall, bu bakış açılarından birini temsil eder. McCall, Felsefi Sorgulama Topluluğu olarak adlandırdığı felsefe yapma yönteminde, öğretmenin ya da başkanın felsefe ve mantık bilgisine sahip olması gerektiğini söyler; çünkü başkan, görüşlerin altında yatan felsefi varsayımlar hakkında yargıda bulunur, bunlar arasındaki mantıksal ilişkiyi analiz eder ve diyaloğu geliştirmek için yargılarını ve analizlerini kullanır.[140]

Öğretmen, hem felsefeyi hem de bu bilgileri çocukların düşünme kapasitelerini desteklemek için sorgulama sürecine nasıl taşıyacağını bilmelidir.[141] *Felsefe Okula Gidiyor*[142] (Philosophy Goes to School) adlı kitabında Lipman ve arkadaşları, "Öğretmenler uygulama da yapabilecekleri bir eğitim sürecinden geçmelidir." der. Eğitimde amaç, öğretmeni bir felsefeci yapmak değildir; ama o, felsefi bir di-

140 McCall, C. C. (2009). *Transforming Thinking Philosophical Inquiry in The Primary and Secondary School*. London and USA: Routledge.

141 Lipman, M., Sharp, M. A. ve Oscanyan, F. S. (1980). *Philosophy in The Classroom*. Philadelphia: Temple University Press.

142 Lipman, M. (1988). *Philosophy Goes to School*. Philadelphia: Temple University Press.

yaloğu yürütme, felsefi diyalog ile felsefi olmayanı ayırt etme gibi özellikleri de kazanmalıdır.

Küçük Çocuklar için Felsefe: Pratik Bir Rehber[143] (Philosophy for Young Children A Practical Guide) adlı kitaplarında Berys Gaut ve Morag Gaut, her öğretmenin çocuklarla felsefe yapabileceğini, bunun için felsefi bir arkaplana sahip olması gerekmediğini belirtirler. Onlara göre amaç çocukları felsefi bir tartışma içine sokabilmektir. Hazır planlar öğretmenlere tartışmayı nasıl yürütecekleri hakkında fikir verir. Bu planlar, uyarıcılar, sorular, olası cevaplar ve felsefi konuya ilişkin bir özeti de içerir. Öğretmenler bu planları takip ederlerse, rahatlıkla çocuklarla felsefe yapabilirler. Böylece öncelikle felsefi tartışmaları yürütebilmeye odaklanabilirler. Deneyim kazandıkça da kendi planlarını yapar hale gelirler.

Stanley ve Bowket, çocuklarla felsefe yapmak için bir felsefe eğitiminin gerekli olmadığını söylemekle birlikte; filozofların cevabını aramaya devam ettikleri soruları bilmenin öğretmene fayda sağladığını düşünür. Öğretmenler, filozofların ortaya koyduğu çeşitli argümanları okuyabilir, varsayımları sorgulayabilir ve karşı argümanlar oluşturabilirler. Ayrıca Stanley, felsefenin ele aldığı, yaşama ilişkin "büyük kavramı" ve "büyük soruları" bilmenin önemine de dikkat çeker ve öğretmenlere bu konuda farkındalık kazandıracak çeşitli kaynaklar önerir.[144]

Bu kitapta yukarıda Stanley'in ifade ettiği görüşe paralel bir yaklaşım söz konusudur. Öğretmenlerin, felsefenin ne olduğu, hangi alanlarda hangi soruları yönelttiği, bir felsefe sorusunun özellikleri gibi temel konuları bilmesi gerekir. Ayrıca öğretmenin, bir metindeki, günlük yaşamdaki bir olayın içindeki felsefi sorunu görme duyarlılığına sahip olması da önemlidir. Filozofların sorduğu soruları ve görüşlerini tanımak, filozofların metinlerini ve nitelikli felsefeye giriş kitaplarını incelemek, öğretmenin yeni, farklı ve düşündürücü sorular sormasını, örnekler ve karşı örnekler üretmesini destekleyecektir. Burada işaret edilen felsefe tarihini bilmek değil; ancak felsefeye yönelik bir farkındalığa sahip olmak ve bununla ilgili merakı sürdürmeye istek duymaktır.

Jana Mohr Lone, çocuklarla felsefe yapmak için ihtiyaç duyulanın felsefe tarihi bilmek olmadığını söyler. Hatta felsefe tarihi bilmenin yaratıcı düşünmenin önüne geçme ve fikirleri sınırlandırabilme olasılığından söz eder. Bununla birlikte; ona göre, çocuklarla felsefe yapabilmek için felsefe yapmayı öğrenmek gerekir.[145] Öğretmen, bir soruşturma topluluğuyla birlikte felsefe yaptığı, deneyimli

143 Gaut, B. ve Gaut, M. (2012). *Philosophy for Young Children: A Pratical Guide*. London: Routledge.

144 Stanley, S. ve Bowkett, S. (2004). *But Why? Developing Philosophical Thinking in the Classroom*. London: Network Educational Press.

145 Lone, J. M. (2017). *Filozof Çocuk* (Çev. G. Arıkan). İstanbul: Solo Unitas Yayınları.

bir eğitmeni gözlemlediği, bir uzman rehberliğinde uygulamalar yaptığı bir öğretmen eğitimi alabilir. Bu noktada Lipman'ın işaret ettiği eğitim oldukça işlevseldir. Üniversitelerin lisans ve lisansüstü düzeyinde verdiği dersler ya da düzenledikleri sertifika programları öğretmenler için destekleyici olabilir.

Nigel Warburton'ın, *Felsefe Okuma Rehberi*[146] adlı kitabında söyledikleri, felsefeyle yolculuğumuzda bize rehber olabilir. O, felsefenin bir miktar bilgi değil, bir faaliyet olduğundan ve onu öğrenmenin dört temel yolundan söz eder:

- **Aktif metin okuma:** Okumak pasif bir eylem değildir. Felsefe metinlerini aktif okumak için, okurken not alabilirsiniz. İlginç, esin verici, önemli gördüğünüz paragrafları seçip ayırabilir, burada yer alan fikirlere ilişkin kuşku ve itirazlarını not edebilirsiniz. Sonra bunları başkalarıyla da tartışabilirsiniz. "Yazar ne demek istiyor?" sorusunun yanında "Yazar haklı mı?" sorusunu sorarak eleştirel okumalar yapabilirsiniz.
- **Aktif dinleme:** Felsefeyle ilgili konuşmaları dinlerken konunun ana fikrini saptadığınızdan emin olun. Bir sonuca yol açan nedenler ve kanıtlar göstererek, bir açıklama yapma anlamına gelen argümanları tespit ederek, bunları izlemeyi sağlayacak notlar alın. Konuyla ilgili öncesinden küçük bir araştırma yapabilir, felsefe sözlüklerinden yararlanabilirsiniz.
- **Aktif tartışma:** Tartışma, felsefi eğitimin önemli bir bileşenidir. Ne bildiğimizi, yeni düşünceler araştırmayı, bunları ifade etmeyi ve düşünme becerilerimizi geliştirmeyi tartışma aracılığıyla öğreniriz. Felsefe tartışmaları esnasında, eleştiriler sayesinde eksiklerimizi görürüz. Eleştirilere açık olmak gerekir. Felsefe bir dil kullanma sanatı değil; iyi nedenler gösterme meselesidir. Argümanların akla uygun olması, örneklerle ve gerekçelerle kanıtlanması önemlidir.
- **Aktif yazma:** Yazmak bir konu hakkında düşünme faaliyetinin bir parçasıdır. Öncelikle felsefi soruyu çözümlemeyle (eleştiriye davet, fikirlerin üstünlüklerini karşılaştırma, teoriyi bir olaya/duruma uyarlama/aktarma) işe başlayabilirsiniz. Öğrendiklerinizle sentezleyerek argümanınızı kurmaya çalışın.

Sınıfınıza, çocuklar için felsefeyi taşıma kararı aldığınızda Berys Gaut ve Morag Gaut'un ifade ettiği gibi denenmiş, alan uzmanları tarafından hazırlanmış ders planlarını kullanmak ilk zamanlarda sizi rahatlatabilir. Sonrasında ufak değişiklik ve uyarlamalarla devam edebilir, bilgi ve beceriniz artıkça kendi planlarınızı hazırlayabilirsiniz. Öncelikle kullandığınız uyarıcıdaki "büyük kavram"ı bulmalısınız. Büyük kavram, düşündürücü, soyut, neliği tartışılabilecek, içeriği tüm insanlığı

146 Warburton, N. (2016). *Felsefe Okuma Rehberi* (Çev. A. Fethi). İstanbul: Alfa Yayınları.

ilgilendiren, yaşamla ilgili olandır. Sevgi, dostluk, gerçek, mutluluk, bilgi bu kavramlardandır.

Külkedisi'nde, büyük kavram kıskançlık, *Pinokyo*'da gerçek, *Pamuk Prenses*'te iyilik ve kötülük, *Güzel ve Çirkin* masalında güzellik olabilir. Pek çok uyarıcıda olduğu gibi, bir resimde de büyük kavram gizli olabilir. Örneğin; Salvador Dali'nin *Belleğin Azmi* tablosu bize "zaman" üzerine düşünme fırsatı verebilir. Tartışmaların odağında yer alan felsefe soruları bu büyük kavramlardan yola çıkarak hazırlanır. Kıskançlık nedir? Kötülük doğuştan mı gelir? Güzellik kişiden kişiye değişir mi? gibi sorular bunlardandır. Siz de sorularınıza felsefi bir nitelik kazandırmak üzerine alıştırmalar yapabilir, tartışma planınızdaki soruları, felsefe sorusuna dönüştürebilirsiniz. Aşağıdaki sorular size örnek oluşturabilir:

Tablo 25: Neden Sorularından Felsefe Soruları Üretmeye Yönelik Örnekler

Neden Soruları	Felsefe Soruları
Neden öğretmen çalışana da çalışmayana da aynı notu veriyor?	Eşitlik adaleti sağlar mı?
Neden teyzem yalnız kalmaktan hoşlanmıyor?	Yalnızlık kötü bir şey midir?
Pinokyo neden yalan söylüyor?	Bazen yalan söylemek gerekir mi?
Neden Pinokyo gerçek bir çocuk olmak istiyor?	Birinin gerçek olduğunu nasıl biliriz?
Prenses, Kurbağa'ya verdiği sözü neden tutmadı?	Söz tutmamak her zaman kötü bir davranış mıdır?
Neden diğer ördekler, yeni yavruya "çirkin ördek" diye sesleniyorlar?	Diğerlerinden farklı görünmek birini çirkin yapar mı?

Philip Cam'in hazırladığı soru kadranı[147], felsefe yapmak için bir uyarıcı olarak kullandığınız hikâyeye ilişkin hangi soruları sorabileceğiniz konusunda size fikir verebilir. Bu kadrandan çocuklarla birlikte soru (*Sorular Üzerine-Uzaylı Arkadaşım* adlı ders planında olduğu gibi) sorma çalışmaları yapmak ya da tartışma planınızı hazırlamak için kullanabilirsiniz. Bu soru kadranına ilişkin bir örnek şöyledir:

147 Cam, P. (2006). *20 Thinking Tools Collaborative Inquiry for The Classroom*. Austrailia: Acer Press.

Şekil 5: Philip Cam'in Soru Kadranı

Çocuklara soracağınız soruları sınıflandırmak, soruları somuttan soyuta, basitten karmaşığa ve özelden genele doğru sıralamak, felsefe sorusuna giden soruları aşama aşama tasarlamak için bu kadrandan yararlanabilirsiniz. Her soru türüne her derste ihtiyaç duymayabilir, metnin anlaşılması güçse anlamaya dayalı sorular sorabilir, çocukların dikkatini çekmek için de hayal gücüne dayalı olanları kullanabilirsiniz.

Çocuklarla felsefe yapmadan önce üzerine tartışacağınız kavramı *Hedef, Kavram* Çemberi (Çocuklar İçin Felsefe Öğrenme Yöntemleri, Teknikleri ve Oyunlar başlığı altında yer alan) gibi etkinliklerle kendiniz de analiz edebilirsiniz. Kavramlar arasında ilişki kurmak, kavramları örneklendirmek işinize yarayabilir. Böylece felsefe sorusunu belirleyebilir, bu soruyu derinleştirecek ya da karşı görüşler oluşturacak başka sorular hazırlayabilirsiniz. Ayrıca bu örnekleri "Ya şöyle olsa...? "Şöyle bir durumda ne düşündürdünüz?" gibi varsayımsal sorularla, çocukları farklı açılardan düşündürmek için kullanabilirsiniz. Bu konuda Tablo 26'da bir tartışma süresince kullanılabilecek sorulara ilişkin örnekler bulabilirsiniz.

Tablo 26: Bir Tartışma Sürecinde Kullanılabilecek Sorulara İlişkin Örnekler

Hikâye	Şrek
Sorular Metne Dayalı Kapalı Sorular ve Metne Dayalı Açık Sorular	• Anne ve babası Şrek'i neden evden kovdu? • Şrek yolda karşılaştığı kişilere nasıl davranıyor? • Bu kişiler Şrek'e karşı ne hissediyor olabilir? • Sizce Şrek çirkin mi? Neden?

Tablo 26: Bir Tartışma Sürecinde Kullanılabilecek Sorulara İlişkin Örnekler (Devamı)

Kavramlar:	**Çirkinlik-Güzellik**
Temel Felsefe Sorusu	• Birini çirkin yapan nedir?
Diğer Felsefe Soruları	
Farklı Bakış Açıları Oluşturmaya Dayalı Sorular	• Hoşlanmadığınız şeyler çirkin midir? • Hoşlanmadığınız biri güzel olabilir mi? • Bir insan iyi davranışlar sergilerse, daha güzel olabilir mi?
Derinleştirmeye Dayalı Sorular	• Bir insanı çirkin yapan onun dış görünüşü müdür? • Bunu belirleyen kriterler var mıdır? Bu kriterler herkes için aynı mıdır?
Varsayıma Dayalı Sorular	• Şrek diğerlerine iyi davranmaya başlasaydı, o zaman daha az çirkin olabilir miydi? • Diyelim ki çoğunluğun yakışıklı bulduğu bir pop star; var ama hayvanlara çok kötü davranıyor. Ona çirkin der misiniz?

Zaman zaman çocuklarla felsefe yaparken yeterince derinleştiğinizden, çocukları düşündürüp düşündürmediğinizden emin olamayabilirsiniz. Bu noktada size ışık tutacak olan değerlendirme araçlarınızdır. Çocukların geribildirimleri, tartışma sürecine ilişkin tuttuğunuz notlar (ya kaydedip dinleyerek yaptığınız analiz) ve günlük gibi öz değerlendirmeler size destek olabilir. Aşağıda Robert Fisher'ın bir tartışmanın felsefi olup olmadığını kontrol etmenize yarayacak ölçütleri[148] bulunuyor, bunlar üzerine hem tartışma öncesinde hem de gözlem notlarınızla birlikte tartışma sonrasında düşünebilirsiniz.

148 Fisher, R. (2013). *Teaching Thinking: Philosophical Enquiry in The Classroom*. London: Bloomsbury Publishing.

Tablo 27: Bir Tartışmaya Felsefi Nitelik Kazandıracak Ölçütler

Konu	Tartışmanın içeriği	• Bir felsefi kavramı (temel, genel, tartışılabilir) irdeleme
Amaçlar	Öğrenme amaçları	• Çocukların felsefe yapmayı öğrenmesi (fikirleri ortaya çıkarma, soruşturma, problem çözme vb.)
Süreç	Öğretme stratejileri	• Felsefi sorgulama için bir uyarıcı sunma • Tartışma sorularının ortaya koyma (çocuklar da bunu keşfedebilir) • Düşünme zamanı olması • Görüşleri dinlemek ve görüşleri yapılandırmak • Sorgulamayı derinleştirme • Yargıların gerekçelerinin ortaya koyulması • Düşünme hakkında düşünme (düşünceleri gözden geçirme, gerektiğinde yeniden düzenleme) • Olumlu tutumlar geliştirme (özgüven, diğerlerine karşı özenli olma)
Öğrenme Çıktıları	Tartışmanın sonucu	Bağımsız düşünme (bir dış otoriteden bağımsız) Sorular üretmek (tahmine, varsayıma ve sorgulamaya dayalı) Fikirleri geliştirmek ve inşa etmek (kendi özgün fikrini) Açık bir şekilde kendini ifade etme İnançlar için gerekçeler sunma (inançları doğrulama, eleştirel olma)

Tartışmayı Yürütme

Çocuklar için felsefede çocuklarla birlikte sorgulama, sorularıyla tartışmayı derinleştirme, tartışma kurallarını (dinleme, söz alma vb.) koruma öğretmenin temel amaçlarıdır. Aşağıdaki özellikler öğretmenin etkili bir tartışma yürütmesini sağlayacak önerilerdir. Bu öneriler sadece çocuklarla felsefe yaparken değil, nitelikli bir tartışma için de kullanılabilecek ipuçlarıdır. Bunlarla diğer derslerinize de tartışma becerileri ve eleştirel düşünmeyi destekleyecek bir yapı kazandırabilirsiniz.

Tartışma Kavramı Üzerine Tartışmak

Öncelikle çocuklarla tartışmanın ne olduğu üzerine tartışabilir, nitelikli bir tartışmanın gerektirdiklerini hep birlikte belirleyebilirsiniz. Aşağıdaki sorular sizin için yol gösterici olabilir:[149]

149 Fisher, R. (2005). *Teaching Children to Think. London*: Nelson Thornes.

- Bir tartışma nedir?
- Her birlikte konuşma tartışma mıdır?
- Tartışmanın kurallara ihtiyacı var mıdır?
- Tartışmayla ilgili nelerden hoşlanıyor/nelerden hoşlanmıyorsun?
- İyi bir tartışma hatırlıyor musun? Bu tartışmayı iyi yapan neydi?
- Tartışmak istemediğin şeyler var mı?
- Tartışmada dinlemeyi mi yoksa konuşmayı mı tercih edersin?
- Başkalarıyla bir şeyler tartışmanın iyi yanları ne olabilir?
- Neyi tartışmak istersin?

Tartışma Terimlerini Kullanma

Nitelikli bir tartışmanın koşullarından biri de tartışma terimlerini kullanmaktır. Tartışma esnasında çocukların katılıyorum, katılmıyorum, iddia, gerekçe, kanıt, aynı fikirdeyim/değilim, varsayım, argüman, fikri çürütme, örnek, karşı örnek, karşıt görüş gibi sözcükleri kullanmaya teşvik edin. Bu sözcükleri hem siz konuşurken kullanabilir hem de bunları kullanmaları için çocuklara gerekli hatırlatmaları yapabilirsiniz. Sınıfın duvarlarına bu sözcükleri kullanmaya teşvik edecek afişler, posterler, görseller vb. asabilirsiniz. Bu sözcükler çocukların tartışmalarının niteliğini artıracak, onları kanıta dayalı düşünmeye, düşündüklerini sorgulamaya yönlendirecektir. Aşağıdakiler gibi tartışmada kullanılan ifadeleri sınıf duvarlarına asabilir, dil çubuklarına yapıştırıp gerektiğinde kaldırıp gösterebilecekleri şekilde de tasarlayabilirsiniz.

Kuralları Belirleme

Çocukları, tartışmanın kurallarını belirlemek üzere gruplara ayırabilir ya da bunun için kartopu tekniğinden yararlanabilirsiniz. En sonunda, gruplar oluşturdukları kuralları tüm sınıfla paylaşabilirler. Benzer kurallar tek bir başlıkta toplanabilir, tekrar edilenleri tespit edilebilir ve kuralları hep birlikte son haline getirebilirsiniz. Kuralları yazılı olarak ifade etmeniz, bunları görselleştirerek sınıfın duvarlarında sergilemeniz de mümkün. Kuralları, konuşma (söz alma, verilen sürede konuşma, görüşlerini herkesle paylaşma vb.), dinleme (konuşana bakma, kendine sıra gelmesini bekleme vb.) gibi başlıklarla da sınıflayabilirsiniz.

Etkin Dinleme

Çocukları etkin bir şekilde dinlemek kritik bir öneme sahiptir. Dinlemek, onların soruyu anlayıp anlamadıklarını tespit etmenin, söylediklerini özetlemenin, takip soruları sormanın ya da tartışmanın derinleşmesini sağlamanın ön koşuludur. Dinlerken çocuklardan aklımızdaki yanıtı beklememek, söylediklerini soru ile ilişkilendirerek düşünmek, bir sonraki soruya geçmek ya da başka bir çocuğa söz vermek için acele etmemek gerekir. Ayrıca iyi bir dinleyici olarak öğretmen, çocuklar için de güçlü bir rol modeldir.

Çocuklarla birlikte dinlemenin önemi ve kuralları üzerine çeşitli çalışmalar yapabilirsiniz. Öncelikle dinlemenin ne olduğu üzerine tartışmak etkili olabilir. Bunun için aşağıdaki sorulardan yararlanabilirsiniz:[150]

- Birini dinlemek kolay mıdır yoksa zor mu? Neden?
- Dinlemek ile duymak aynı şey midir? Benzerlikleri neler, farklılıkları neler?
- Birinin seni dinlediğini nasıl anlarsın?
- Senin anlattıklarını karşıdakinin anladığını nasıl anlarsın?
- Dinlemek için yoğunlaşmak gerekir mi? Sabra ihtiyaç var mıdır? Sabır göstermek zor mudur?
- Neyi dinlemeye değer bulursun?

Tartışma esnasında bir konuşma nesnesi kullanabilirsiniz. Bu, bir oyuncak, kalem vb. olabilir. Sadece bu nesneyi elinde bulunduran kişi konuşabilir, o konuşurken herkes onu dinler ve kimse ona müdahale etmez. Bu bir kural olarak da kurallar listesine eklenebilir. Çocukların konu dışına çıkmamaları ve konuşma süresi açısından daha adil olabilmek için bir kum saati de kullanabilirsiniz. Kum

150 Fisher, R. (2013). *Teaching Thinking: Philosophical Enquiry in The Classroom*. London: Bloomsbury Publishing.

saatini çocuklar bu konuda bir öz denetim sağlayana kadar kullanabilir, sonra sadece değerlendirme aşamasında kum saatinden yararlanabilirsiniz.

Çocuklarla zaman zaman dinlemeye yönelik egzersizler yapabilir, bu konuda daha sabırlı olmalarına destek olabilirsiniz. Örneğin; hep birlikte sessizliği 3-5 dakika dinleyebilir, ne duydukları, ne hissettikleri ve ne düşündükleri üzerine konuşabilirsiniz. Bunun için onlara, "En güçlü gelen ses hangisiydi? En az duyulan ses hangisiydi? En çok hangisi ilgini çekti? Tanımlayamadığın bir ses var mıydı?" gibi sorular yöneltebilirsiniz. İkişerli eşler olup konuşmadan, eşlerinin paylaşmak istediklerini dinlemelerini sağlayabilirsiniz. Dinlemeyi herkes için somutlaştırmak amacıyla, "Nasıl Görünür? Nasıl Duyulur? ve Nasıl Hissedilir?" adlı etkinlikten yararlanabilirsiniz.[151] Tablo 28'de buna ilişkin bir örnek yer almaktadır:

Tablo 28: Dinlemeye Yönelik Etkinlik Örneği

Dinlemek **Nasıl görünür?**	**Dinlemek** **Nasıl duyulur?**	**Dinlemek** **Nasıl hissettirir?**
Konuşan kişiye bakarız. Konuşan kişi topluluğa bakar.	Sadece bir kişi konuşur. Konuşan kişi dışında başka birinin sesini duymayız.	Konuşanı dinlemek bize iyi hissettirir. Herkesin görüşünün değerli olduğunu hissettirir.

Çember Olma

Sınıftaki fiziksel düzenlemeler, çocukların bir soruşturma topluluğu olmalarına katkı sağlar. Grup çalışmalarında sandalye ve masaları bu çalışmalara uygun hale getirmek, panoyu ve duvarları etkili bir şekilde (ürünlerin asılması, soru panosu vb.) kullanmak bu düzenlemelerden sayılabilir. Tüm sınıf tartışmalarında ise en uygun düzen çemberdir. Böylece çocuklar birbirleriyle göz teması kurabilir, daha kolay etkileşime girebilirler. Çember, hem öğretmenin çocuklarla birlikte sorgulayan biri olduğunu, hem de tüm topluluğun eşit olduğunu hissettirdiği için idealdir.

Bekleme Süresi Verme

Çocuklara soru sorduktan sonra bir süre beklemek (örneğin 3 dakika) oldukça önemlidir. Çocuklara yeterli bekleme süresi vermek, öğrenmeyi destekleyecek fırsatlar sunar. Öncelikle düşünmeden, rastgele verilmiş yanıtların önüne geçer. Soruyu anlamak için biraz daha zamana ihtiyacı olan çocuklara şans verir, böylece

151 Wilberding, E (2014). *Teach like Socrates. Guiding Socratic Dialogues and Discussions in the Classroom.* USA: Prufrock Press.

katılımı artırır. Tartışma ortamında ihtiyaç duydukları bekleme süresi çocukların, konuşma planı yapmalarına, yanıtları üzerine düşünmelerine, cevaplarını yeniden düzenlemelerine imkan verir. Bekleme süresi, ayrıca çocuklara sorunun tek değil birden çok yanıtı olduğunu da hissettirir. Katılımı hem niteliksel hem de niceliksel olarak destekleyecek bekleme süresi, en az söz hakkı vermek kadar kıymetlidir.

Takip ve Derinleştirme Soruları Sorma

Takip soruları, çocuk görüşünü ifade ettikten sonra bu görüşü açık hale getirme, örneklerle anlaşılır kılma, görüşün bir önce ifade edilen görüşle ya da konuyla ilişkisini kurma, gerekçeleri ortaya koyma amacıyla sorulur. Bu sorular tartışmanın gidişatı ve niteliği açısından kilit bir rol oynar. Derinleştirme soruları ise tartışma esnasında farklı bakış açıları oluşturmayı, kavramlar arası ilişki kurmayı, karşı görüş ya da örnek sunmayı destekleyen sorulardır. Aşağıdakiler çocuklarla felsefe yaparken yararlanabileceğiniz bu tür sorulara örnek olabilir:

Tablo 29: Çocuklarla Felsefe Yaparken Yararlanılabilecek Takip ve Derinleştirme Soruları

Amaç	Sorular
Açık hale getirme	Bununla ne demek istedin? Söylediklerin ne ile ilişkili? Kullandığın bu sözcüğün anlamı ne? Bunu başka bir şekilde anlatabilir misin? Düşüncenin ana noktası ne? Anlatmak istediğin ..... mı yoksa .... mı? Bir örnek verebilir misin? .... senin fikrine bir örnek olabilir mi? Bununla ilgili daha fazla ne söyleyebilirsin? Eğer seni anladıysam, şöyle mi demek istedin? Söylediklerinin konumuzla nasıl bir ilişkisi var? Ali hangi noktalara değindi? Onun söyledikleriyle ilgili ne düşünüyorsunuz? Rüzgâr, Ali'nin söylediklerini kendi cümlelerin ile özetler misin? Ali bunu mu anlatmak istedin? Söylediklerini özetleyebilir misin?
Amaçları ortaya koyma	Bunu söylemekteki amacın ne? Bu hikâyedeki karakterin amacı ne? Karakterin amacı, hikâye boyunca nasıl değişti? Bu sorunun amacı ne? Bu amaç uygun mu?

Tablo 29: Çocuklarla Felsefe Yaparken Yararlanılabilecek Takip ve Derinleştirme Soruları (Devamı)

Amaç	Sorular
Varsayımları Tespit Etme	Varsayımın ne? Demet'in varsayımı ne? Varsayımın şu... Seni doğru anladım mı? Tüm akıl yürütmelerin ..... ya dayanıyor. Neden..... yı düşüncelerine temel aldın? Bu varsayımı kabul etmeyi, nasıl haklı çıkarabilirsin? Bu, her zaman böyle mi? Varsayımın neden burada geçerli?
Kanıtlar, Gerekçeler, Sebepler Sunma	Bunu nasıl biliyorsun? Bunu söyleme nedenlerin neler? Neden böyle söyledin? Bu soruyu cevaplamadan önce, neleri bilmeye ihtiyacımız var? Neden bunun doğru olduğunu düşünüyorsun? Bize gerekçelerini açıklar mısın? Seni buna inanmaya götüren şey nedir? Buna inanmak için iyi bir kanıtın var mı? Bu iddianı destekleyecek kanıtın var mı? Bu kanıtlar yeterli mi? Bu bilgi bu duruma nasıl uygulanabilir? Bu kanıttan şüphe duyacağımız bir neden var mı? Sence bunun nedeni ne? Seni hangi gerekçe ikna ederdi? Bu sonuca hangi gerekçeyle vardın? Bunun doğru olup olmadığını nasıl öğrenebiliriz? Başka biri bu yanıtı desteklemek için bize kanıt sunabilir mi? Karşı örnek sunabilir misin?
Farklı Bakış Açıları Oluşturma	Bu konuya .... açıdan bakıyor görünüyorsun. Neden diğerini değil de bunu tercih ettin? Bu görüşe katılmayan biri ne söylerdi? Başka bir seçenek önerecek biri var mı? Ceren ve Semih'in görüşleri birbirinden farklı mı? Nasıl? Diğerleri buna nasıl cevap verirdi? Neden? Onları etkileyen nedir? Diğer seçenek nedir? Bu iki görüş arasındaki benzerlikler neler?

Tablo 29: Çocuklarla Felsefe Yaparken Yararlanılabilecek Takip ve Derinleştirme Soruları (Devamı)

Amaç	Sorular
Sonuçları Görme	Eğer bu olursa, sonuçları neler olur? Neden? Söylediklerin bir öncekiyle tutarlı mı? Bunun için genel bir kural var mı? Bunun doğru olup olmadığını nasıl test edebiliriz? Eğer .... olsaydı ne olurdu? (varsayımsal)
Soru Sorma	Bu soru açık mı? Bu soruyu anlayabildik mi? Bu sorunun yanıtı zor mu yoksa kolay mı? Neden? Bu sorunun dayandığı varsayım ne? Bu soru neden önemli? Bu soruyu cevaplamak için bilgiye ihtiyaç var mı? Bu soruyla ilgili herkes aynı görüşte mi? Bu soru bizden bir şeyleri değerlendirmemizi mi istiyor? Bu soruyu başka nasıl düzenleyebiliriz? Bu soru bize nasıl yardımcı olur? Soruyu/problemi cevaplamaya yaklaşabildik mi?
Kavramlar Üzerine Düşünme	Bu fikir neden önemli? Ele aldığımız temel kavram nedir? Güzellik nedir? Adalet ile eşitlik arasındaki ilişki nedir? Dostluk ile arkadaşlık arasındaki farklılıklar neler? Cesaret ne değildir? Yalanın farklı türleri var mı? Kazanmak nedir? Özgürlüğe sahip olabilir misin?
Yorum Yapma	Bunun hakkında ne düşünüyorsun? Bu sonuca nasıl ulaştın? Bu bilgiyi nasıl yorumlayabiliriz? Bu yorumumuz hangi bilgiye dayanıyor?

Farklı Bakış Açılarını Ortaya Çıkarma

Farklı ve karşıt görüşler, çocuklarla felsefe yapabilmek için çok önemlidir. Farklı görüşleri ortaya çıkarma öğretmenin bir tartışmadaki en kritik görevlerinden biridir. Bazen karşıt, farklı görüş ya da gerekçeler kendiliğinden ortaya çıkabilir. Çoğunlukla bunları sizin ortaya çıkarmanız gerekir. "Bu konuda farklı görüşleri olan var mı?", "Bu fikre katılmayanlar kimler?", "Kim, karşı bir örnek

vermek ister?" gibi sorulardan bu amaçla yararlanabilirsiniz. Çocukların katılıp katılmadıklarını ortaya koydukları tartışma teknikleri de size yardımcı olacaktır. Herkesin hemfikir olduğu bir konuda karşıt görüşü sizin ortaya koymanız gerekebilir. Çocuklara "Bu görüşe katılmayan biri sizce ne söylerdi?" gibi "hayali muhalif" yaratarak da farklı görüşleri ortaya çıkarabilirsiniz. Varsayımsal sorular da oldukça etkili olabilir. Aşağıdaki diyalog bu tür sorulara örnek oluşturur:

A: Yalan söylemek her durumda kötüdür.

Öğretmen: Diyelim ki birinin ölümcül bir rahatsızlığı var, durumu kötüye gidiyor ve bu hastalıkla mücadelede moral çok önemli. Hastalığının kötüye gittiğini henüz bilmiyor. Size sorsa ona bu durumunu söyler misiniz? (varsayımsal)

B: Ben söylemem çünkü birinin hayatı söz konusu. Ayrıca bu bir yalan sayılmaz.

Öğretmen: Az önce gerçekte olan bir şeyi söylememeyi ya da saklamayı yalan olarak tanımlamıştık. Burada da gerçeği söylemiyor ya da değiştiriyoruz. O halde bu da bir yalan değil mi?

C: Ama bu az önceki örnekten çok farklı. Yani, vazoyu kırıp başkası yaptı demekten farklı.

A: Sebep ne olursa olsun bu da bir yalan. Ama başkasına suç atmak için değil başkasını korumak için söylenen bir yalan.

D: Evet yalan ama kötü bir yalan değil. Yani beyaz yalan diyebiliriz.

Öğretmen: Yalanın türleri mi var?

D: Bence türleri var. Yalan söyleyenin sebebine göre hangi türde olduğu değişebilir.

Öğretmen: Bu görüşünü biraz daha açıklar mısın?

Tahtayı Kullanma

Tartışmalar esnasında tahta birkaç amaç için kullanılabilir. Çocukların tartışmak istedikleri soruları, soruların sahibinin ismiyle birlikte yazmak bunlardan biridir. İsimlerinin yazılması çocukları teşvik edecektir. Örneğin; hikayenin kahramanı, ahlaki bir ikilemde kaldığında, "Ne yapmalı?" sorusunu çocuklara sorup görüşlerini tahtaya yazabilirsiniz. Bunun dışında "evet" ya da "hayır", "katılıyorum" ya da "katılmıyorum" gibi görüşlerin altına bunların gerekçelerini yazabilirsiniz. Bir kavram üzerine tartışırken, o kavrama ilişkin ortaya çıkan özellikler için de tahtayı kullanabilirsiniz. Burada dikkat etmeniz gereken ifadelerini, gerekirse doğru anlayıp anlamadığınızı sorarak çocukların anlatmak istediği biçimde yazmaktır. Bazen nasıl yazmanız gerektiğini onlara sorabilir, doğru yazıp yazmadığınızı teyit etmelerini isteyebilirsiniz. Yazdıklarınızın, görüşleri temsil edecek açıklıkta ve uzunlukta (çok uzun olmamalı) olmasına dikkat etmeniz gerekir. Böy-

lece çocuklar tahtaya bakarak tartışmaya ilişkin büyük resmi görebilir, tartışmayı özetleyebilir, değerlendirme aşaması için ipucu toplayabilirler.

Özgür Bir Tartışma Ortamı Sağlama

Öğretmen çocuklar için felsefede, özgür bir tartışma ortamı oluşturmak için çocukların görüşlerine "doğru", "yanlış", "beğendim", "beğenmedim", "oldu" ya da "olmadı" gibi etiketlerle yaklaşmaz. "Sen haklısın.", "Senin görüşüne katılıyorum.", "Doğru söylüyorsun.", "Fikrini beğendim." gibi farklı görüşlerin ortaya çıkmasını engelleyecek ifadeler kullanmaz. Öğretmen bir tarafta yer alırsa çocuklar, öğretmenin tarafında yer aldığı görüşleri söyleyip diğerlerini ise göz ardı edebilirler. Benzer örnekler birbirini tekrar eder. Böylece karşıt görüşler ortaya çıkmaz, tartışma ilerlemez, derinleşmez. Çocukların farklı görüş bildirmelerini ve katılımlarını artırmalarını sağlayacak pekiştireçler vermek daha uygun olur.

Öğretmen, ilgili soruya ilişkin aklındaki yanıtı çocuklara aşılamaya çalışmamalıdır. Öğretmen, ne düşüneceklerini değil, doğru düşünmelerini sağlama konusunda çocukları yönlendirir. Bazen farkına varmadan çocukları kafasındaki bir plana, soruya, yanıta da yakınlaştırmaya çalışabilir. Ancak öğretmen buna karşı uyanık olmalı, tarafsızlığını zedeleyecek yönlendirmelerden uzak durmalıdır.

Tartışmanın Odağını Kaybetmeme

Çocukların tartışmanın odağını kaybetmemesi için, onları temel sorgulama sorusundan uzaklaştıracak sorular sormamak gerekir. Çocukların ihtiyaç duyduğunuzda "Bu söylediğinin sorumuzla nasıl bir ilişkisi var?", "Şu anda hangi soru üzerine tartışıyoruz?", "Dersin başında yanıtını aradığımız sorudan uzaklaştık mı?" gibi sorularla tekrar konuya dönmelerini sağlayabilirsiniz.

Katılımı Artırma

Tartışma teknikleri, ısınma çalışmaları, grup etkinlikleri ve oyunlar, tartışmalara katılımı artıracak unsurlardır. Akvaryum gibi teknikler aracılığıyla da zaman zaman tartışmaları çocukların yürütmelerini sağlayabilirsiniz. Tartışma sorularını, çocuklarla birlikte belirleyebilirsiniz. Onların görüşlerini tahtaya isimleriyle birlikte yazabilirsiniz. Bir sonraki konuşmacıya, çocuklar kendileri söz verebilirler. Tartışma esnasında "Kimler bu görüşe katılıyor/katılmıyor?" diyerek zaman zaman küçük oylamalar yapabilir; tartışmadan uzaklaşan çocukların dikkatini tekrar tartışmaya çekebilirsiniz.

Birbirlerinin Görüşleri Üzerine Yorum Yapma

Çocuklar soru sorduğunuzda bu sorunun yanıtını size değil, tüm topluluğa verdiklerini hatırlarında tutmalılar. Yanıt verirken sadece size değil, tüm topluluğa dönmeliler. Bu süreç sizin karşılıklı olarak tek tek çocuklarla tartıştığınız değil, sizin rehberliğinizde hep birlikte tartıştığınız bir süreçtir. Bu sebeple çocukların birbirlerinin görüşünü dinleyip bu görüşlere yorum yapmaları (katılıp katılmama gibi) ya da yeni fikirler üretmeleri gerekir.

Çocukların ortaya koyduğu görüşü bir öncekiyle ilişkilendirmelerini sağlamak oldukça önemlidir. "Merve'nin görüşlerine katılıyor musun?", "Sema burada ne anlatmak istedi?", "Kim Gürkan'ın söylediklerini kendi cümleleriyle özetleyecek?", "Bu söylediklerinin Ayşe'nin görüşü ile ne ilgisi var?", "Sizce Harun ve Mehmet'in görüşleri arasındaki benzerlikler neler?", "Senin görüşün Feride'nin görüşünden nasıl farklılaşıyor?", "Mustafa'nın görüşüne örnek vermek isteyen var mı?", "Çetin'in gerekçesi güçlü mü? Neden?", "Melek iddiasını hangi kanıtlarla destekleyebilir?" gibi sorular topluluk soruşturması için anlamlıdır. Çocukların birbirlerinin görüşleri üzerine yorum yapma durumlarını tartışma sürecinde aldığınız notlar, ses kaydı vb. araçlara dayanarak Tablo 30'daki gibi bir çizelgeyle değerlendirebilirsiniz. Bu size hangi çocukları cesaretlendireceğiniz hakkında fikir verebilir.

Tablo 30: Öğrencilerin Tartışmaya Katılımlarını Gözlemlemeye Yönelik Bir Çizelge Örneği

Soru Soran / Yorum Yapan	Merve	Sema	Gürkan	Ayşe	Harun
Merve					X
Sema				X	
Gürkan		X		X	
Ayşe					
Harun		X	X		

Özetleme

Tartışma sürecinde fikirlerin takibini kolaylaştırmak için zaman zaman vardığınız noktayı özetleyebilirsiniz. Dikkati dağılan çocuklar için de bir özet yerinde olabilir. Çocuklara "Buraya kadar konuştuklarımızı kim özetleyecek?", "Şimdiye kadar hangi sorunun yanıtını aradık?" gibi sorular sorarak, özetlemenin sorumluluğunu onlara verebilir, böylece dikkatlerini uyanık tutmalarını sağlayabilirsiniz.

Görüşleri Açık Hale Getirme

Çocukların görüşlerini açık hale getirmelerini sağlamak gerekir. Bunun için ihtiyaç duydukça "Bunu mu demek istedin?" diye sorarak onlardan teyit alabilirsiniz. Söylediklerini tekrar açıklamasını isteyebilirsiniz. Başka bir arkadaşının da bu açıklamayı yapmasını sağlayabilirsiniz. Aynı amaçlarla çocuklara fikirlerini detaylandırmaya, başka yollarla anlatmaya, örnekler vermeye, görüşlerinin soruyla ilişkisini açıklamaya yönelik sorular yöneltebilirsiniz. Tartışma için kritik öneme sahip yanıtları da, kendi cümlelerinizle tekrar gruba sunarak sürecin daha verimli geçmesini sağlayabilirsiniz.

Büyük Grup Tartışmasına Hazırlık

Çocukların sorunuz üzerine daha detaylı ve çok boyutlu düşünmesini, çeşitli yanıtların ortaya çıkmasını sağlamak için büyük grup tartışmasına geçmeden bazı etkinliklere başvurabilirsiniz. Sorduğunuz soruyu önce ikili eşler ya da 3-4 kişilik gruplar aralarında tartışıp, sonuçları tüm grupla paylaşabilirler. Sonrasında tüm toplulukla birlikte felsefe yapabilirsiniz. Çocuklar sorunun yanıtını kendilerine verilen sürede bireysel olarak düşünüp, notlar da alabilir sonra söz hakkı isteyebilirler.

Soru Sormaya Teşvik Etme

Çocuklara doğru soruları sormak kadar onları nitelikli soru sormaya teşvik etmek, gerekir. Aşağıdakiler çocukların soru sorma ve bunları sınıflandırma alışkanlıklarını geliştirebilecek çalışmalara örnek oluşturur:

- Bir nesne, resim, fotoğraf vb. ile ilgili hızlıca ve çok sayıda soru üretmek ve bunları sınıflamak (fiziksel özelliklerine yönelik, değerine yönelik vb.)
- Çemberdeki herkesin sırayla bir sözcük söylemesi ile hep birlikte bir soru oluşturmak (Öğretmen neden, nasıl vb. bir soru sözcüğü ile başlayabilir.)
- Birçok sorunun cevabı olabilecek sözcüğü, cümleyi vb. bir kutuya atmak ve bu kutudan çekilen yanıta bir soru üretmek
- Tahtaya neden, nasıl, kim, nerede, ne zaman ifadelerinin bir ya da birkaçını yazmak ve çocukların bunları içeren sorular yazmasını, ardından bunları sınıflamalarını sağlamak (yanıtını bildiklerimiz, bilmediklerimiz, kimsenin yanıtını bilmediği vb.)
- Bir kavram seçip (sevgi, yalnızlık, dostluk vb.) bunlara yönelik sorular yazmak ve tartışmaya açık olanları ayırt etmek
- Çocukların tartışma esnasında sorulan soruları listelemelerini sağlamak

- Çocuklarla "Bir soru nedir?" sorusu üzerine tartışmak
- Çocukların sizin verdiğiniz kategoriler doğrultusunda soru yazmalarını sağlamak (tek doğru yanıtı olan, birden fazla doğru yanıtı olan, bir doğru yanıtı olan; ama kimsenin bilmediği, yanıtı olmayan vb.)
- Çocukların bir kavram hakkında sorular yazmalarını ve bunları kolaydan zora doğru sıralamalarını istemek
- Çocuklara ilişkisiz sözcükler/nesneler vermek, bunları içeren bir soru yazmalarını istemek
- Çocuklara bir soru vermek ve bu soru hakkında hızlı ve çokça soru hazırlamalarını sağlamak

Tartışmayı Değerlendirme

Hem grubun hem çocukların tartışmalardaki güçlü ve geliştirilmesi gereken özelliklerini tespit etmeleri için, değerlendirme süreci oldukça önemlidir. Sizin de süreci ne kadar etkili yürüttüğünüze ilişkin öz değerlendirme yapmanız uygun olur. Bunun için değerlendirme bölümünde önerilen form ve sorulardan yararlanabilir, belirli aralıklarla da hep birlikte tartışma becerileriniz ve süreciniz üzerine tartışabilirsiniz.

Tablo 31: Öğretim Programlarıyla İlişkili Ders Planlarına Yönelik Bilgiler

	Ders Planı	Ders	Sınıf Düzeyi	Kazanımlar Değerler Kavramlar	Felsefe Soruları	Kavramlar	Uyarıcı
1	**Bilmek Üzerine** **Bay Baykuş ile Ay**	Türkçe	4	Bilgi kaynaklarını etkili bir şekilde kullanır. Bilgi kaynaklarının güvenirliğini sorgular.	Bir şeye inanmak onu doğru yapar mı? İnandığımız şeyler doğru olmayabilir mi? Bir şeyi doğru yapan nedir?	Bilmek İnanmak	Bay Baykuş ile Ay (Arnold Lobel)
2	**Gerçek Üzerine** **Olmayan Bir Köpeğin Hikâyesi**	Türkçe	4	Metindeki gerçek ve hayali ögeleri ayırt eder.	Sadece bir kişinin gördüğü şey gerçek olabilir mi? Duyu organlarımızla algıladıklarımız gerçek midir? Masal kahramanları gerçek midir? Duygular gerçek midir? Gerçek nedir?	Gerçek	Olmayan Bir Köpeğin Hikâyesi (Edward Van de Vendel ve Anton Van Herbruggen)
3	**Problem Üzerine** **Matematik Laneti**	Matematik	4	Problem (Kavram)	Problem nedir? Problem endişe verici midir? Problemin türleri var mıdır? Her soru bir problem midir?	Problem Soru	Matematik Laneti (Jon Scieszka ve Lane Smith)
4	**Sayılar Üzerine** **Sayıların En Büyüğü**	Matematik	4	Sayı Sıfır (Kavram)	Sıfır hiçbir şey midir? Sıfır nedir? Sayılar neye yarar? Sayıların mümkün kıldığı iyi ve kötü şeyler nelerdir? Sayıların olmadığı bir dünya daha iyi olabilir mi? Sayılar nereden gelir?	Sıfır Sayı	Sayıların En Büyüğü (Magnus Hol ve Rune Markhus)
5	**İnsanlar ve Hayvanlar Üzerine** **Hadi Uç!**	Fen Bilimleri	3 ve 4	Çevresindeki örnekleri kullanarak varlıkları canlı ve cansız olarak sınıflandırır.	Bir insan bir hayvana sahip olabilir mi? İnsanlar ve hayvanlar arasındaki ilişki nedir?	İnsan Hayvan Sahip olmak	Hadi Uç! (Paula Carballeira ve Laura von Husen)

Tablo 31: Öğretim Programlarıyla İlişkili Ders Planlarına Yönelik Bilgiler (Devamı)

	Ders Planı	Ders	Sınıf Düzeyi	Kazanımlar Değerler Kavramlar	Felsefe Soruları	Kavramlar	Uyarıcı
6	**İrade Üzerine** **Kurbağa ve Murbağa/ Kurabiyeler**	Fen Bilimleri	3 ve 4	İnsan sağlığı ile dengeli beslenmeyi ilişkilendirir.	Bir şeyi istediğimiz halde neden yapmamaya çalışırız? Bir şeyi aynı anda hem istemek hem de istememek mümkün mü? İrade yapmayı istediğin bir şeyi yapmamak mı, yapmamaya çalışmak mı? İrade nedir?	İrade İstek Akıl	Kurbağa ve Murbağa/ Kurabiyeler (Arnold Lobel)
7	**Dostluk Üzerine** **Bezelye Olmak İstemiyorum!**	Hayat Bilgisi	1,2 ve 3	Davranışlarının kendisini ve arkadaşlarını nasıl etkilediğini fark eder. Arkadaşlarının davranışlarının kendisini nasıl etkilediğini fark eder. Arkadaşlık sürecinde dikkat edilmesi gereken hususları kavrar.	Dostlukta "isteme"nin özellikleri nelerdir?	Dostluk	Bezelye Olmak İstemiyorum! (Ann Bonwill ve Simon Rickerty)
8	**Kurallar Üzerine** **Kumkurdu/ Çikolatalı Pasta**	Hayat Bilgisi	1,2 ve 3	Sınıf içi kuralları belirleme sürecine katılır. Sınıfla ilgili konularda karar alma süreçlerine katılır.	Kuralları bozabilir miyiz? Kurallar hangi durumlarda bozulabilir? Kurallar hangi durumlarda bozulamaz?	Kurallar	Kumkurdu/ Çikolatalı Pasta (Asa Lind)
9	**Adalet Üzerine** **Kafasına Edeni Bulmaya Çalışan Küçük Köstebeğin Hikâyesi**	Sosyal Bilgiler	4	Adalet (Değer)	Cezanın amacı nedir? Ceza ile adalet arasındaki ilişki nedir?	Adalet Ceza	Kafasına Edeni Bulmaya Çalışan Küçük Köstebeğin Hikâyesi (Werner Holzwarth ve Wolf Erlbruch)

Tablo 31: Öğretim Programlarıyla İlişkili Ders Planlarına Yönelik Bilgiler (Devamı)

	Ders Planı	Ders	Sınıf Düzeyi	Kazanımlar Değerler Kavramlar	Felsefe Soruları	Kavramlar	Uyarıcı
10	**İhtiyaç Üzerine** **Mö La La Alışverişe Çıkan İnek**	Sosyal Bilgiler	1,2,3 ve 4	İstek ve ihtiyaçlarını ayırt ederek ikisi arasında bilinçli seçimler yapar.	Herkesin ihtiyaçları aynı mıdır? İstek ile ihtiyaç arasındaki ilişki nedir?	İhtiyaç İstek	Mö La La Alışverişe Çıkan İnek (Stephanie Shaw ve Becka Moor)
11	**Güzellik Üzerine** **Şrek**	Görsel Sanatlar	3 ve 4	Estetik tercihlerin kişilere göre nasıl değiştiğini ifade eder.	Birini çirkin yapan nedir? Birini güzel yapan nedir?	Güzel Çirkin	Şrek (William Steig)
12	**Sanatın Amacı Üzerine** **Mış Gibi**	Görsel Sanatlar	3 ve 4	Sanat eseri ve sanat değeri olmayan nesneler arasındaki farkları ifade eder. İncelediği sanat eseri hakkındaki yargısını ifade eder. Bir sanat eserini seçmesindeki tercih sebebini açıklar.	Bir resmin sanat eseri olması için çevremizdeki nesnelere, insanlara benzemesi gerekir mi? Bir resmi sanat eseri yapan özellikler nelerdir?	Sanat Sanat eseri	Mış Gibi (Peter Reynolds)
13	**Müzik Üzerine**	Müzik	1,2,3 ve 4	Farklı türdeki müzikleri dinleyerek müzik kültürünü geliştirir. Dinlediği müziklerle ilgili duygu ve düşüncelerini ifade eder. Temel müzik ve yazı ögelerini tanır.	Müzik nedir?	Müzik	Ritim çalışmaları
14	**Sanat Üzerine** **Postacı Piero ile Gece Bekçisi Marcello**	Müzik	3 ve 4	Farklı türlerdeki müzikleri dinleyerek müzik kültürünü geliştirir. Dinlediği müziklerle ilgili duygu ve düşüncelerini ifade eder.	Bir müzik parçasını güzel yapan nedir? Müzik bir şeye yaramalı mı? Sanatın amacı nedir?	Sanat Sanatın amacı Müzik Güzel	Postacı Piero ile Gece Bekçisi Marcello (Lodovica Cima)
15	**Oyun Üzerine** **Franklin Oyun Oynuyor**	Beden Eğitimi ve Oyun	1,2,3,4	Oyun ve fiziki etkinliklerde başarıyı tebrik eder. Oyun ve fiziki etkinliklerde adil oyun anlayışı sergiler.	Oyunun amacı kazanmak mıdır? Oyunun amacı nedir? Adil oyun nedir?	Oyun Kazanmak Adil oyun	Franklin Oyun Oynuyor (Paulette Bourgeois ve Brenda Clark)

Tablo 31: Öğretim Programlarıyla İlişkili Ders Planlarına Yönelik Bilgiler (Devamı)

	Ders Planı	Ders	Sınıf Düzeyi	Kazanımlar Değerler Kavramlar	Felsefe Soruları	Kavramlar	Uyarıcı
16	**Aşırı genelleme** **Köpekler Bale Yapmaz**	Beden Eğitimi ve Oyun	1,2,3 ve 4	Oyun ve fiziki etkinliklerde adil oyun anlayışı sergiler. Bilgi kaynaklarının güvenirliğini sorgular. (Türkçe)	Aşırı genelleme nedir? Adil oyun nedir?	Aşırı genelleme Adil oyun	Köpekler Bale Yapmaz (Anne Kemp)
17	**Sevgi Üzerine** **Seni Hep Seveceğim**	Tüm Dersler (Kök değer)	4	Sevgi	Sevgi nedir? Birinin bir şeyi sevdiğini bilmemiz mümkün müdür?	Sevgi	Seni Hep Seveceğim (Robert Munsch)
18.	**Can Sıkıntısı Üzerine** **Beklemeyi Sevmeyen Tavşan**	Tüm Dersler (Kök değer)	4	Sabır	Can sıkıntısı nedir?	Can sıkıntısı	Beklemeyi Sevmeyen Tavşan (Timothy Knapman ve Gemma Merino)

Felsefe Soruları Üzerine

Ders: Çocuklar İçin Felsefe

Kavramlar: Felsefe, felsefe soruları

Süre: 40'+40'

Araç-gereçler: Çocuk Vakfı Yayınları *Resimli Çocuk Hakları Kültürü Kitabı*[2], 4 adet soruları sınıflamak için kullanılacak tablo, her bir çocuk için Felsefe Sorusu Değerlendirme Yaprağı

Yöntem ve teknikler: Eğitsel oyun, küçük grup tartışması

Hazırlık

1. Çocuklar çember biçiminde ayakta dururlar. Ortaya bir gönüllü gelir. Ortadaki kişinin işaret ettiği birinci kişi "felsefe", ikinci kişi "yolda", üçüncü kişi ise "olmaktır" der. Bu sıralamayı şaşıran ortaya gelir. Oyun ortaya gelen birkaç kişinin yönergeleriyle devam eder. Onlara bu sözün anlamını sorun. Gönüllüleri dinleyin. Bugün felsefe üzerine tartışacağınızı ve bu sözün anlamı üzerine tartışma süreci bitiminde tekrar konuşabileceğinizi belirtin.

Tartışma

2. Çocukları 4 gruba ayırın. Onların görebileceği şekilde aşağıdaki resmi gösterin. Onlara bir oyun oynayacaklarını, bu oyunun amacının bu resimden yola çıkarak mümkün olduğunca çok soru yazmak olduğunu söyleyin. Gruplara 10-15 dakika süre verin. Sürenin sonunda her grup sorularını okusun. Bu soruların nasıl sınıflanabileceği, hangi soruların birbirlerine benzediklerini nedenleriyle birlikte konuşabilirsiniz.

3. Aşağıdaki tabloyu* tahtaya yansıtabilir ya da çizebilirsiniz. Çocuklardan hazırladıkları soruların hangi sınıfa gireceğini sorun. Bu soruları tartışarak ilgili sınıflandırma sütununa yazın. Her bir sütün için tabloda örnekler yer almaktadır. Çocuklar felsefe sorularını çıkarmamış olursa aşağıdaki soruları sorarak onlara yardımcı olabilir ya da siz bir örnek vererek onlardan başka örnekler vermelerini isteyebilirsiniz. Aynı şeyi gerekirse her bir soru türü için uygulayabilirsiniz.

2 Ovat, Ü. (2011). *Resimli Çocuk Hakları Kültürü Kitabı Her Çocuk Kendi Haklarıyla Doğar.* İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.

Ovat, 2011

- Sınıf tartışmalarımızı hatırlayın. Hangi soruları tartıştık?
- Bu soruların özellikleri nelerdir?
- Hikâyelerle ilgili sorduğumuz sorulardan farkları nelerdir?
- Bu sorular hangi sebeplerle bizi tartışmaya yönlendiriyor?
- Örneğin; "Bu resmi kim yaptı sorusunu tartışabilir miyiz? Neden?
- "Tamirhanedeki çocuk neler hayal ediyor?" sorusunu tartışabilir miyiz? Neden?

Bilgi soruları	Resimle ilişkili hayal gücüne dayalı sorular	Cevabı resimde yer alan sorular	Felsefe soruları
• Bu resmi kim yaptı? • Ressam hangi boyaları kullandı? • Bu resim ne zaman yapıldı?	• Tamirhanedeki çocuk ne hissediyor olabilir? • Tamirhanedeki çocuk kaç yaşında olabilir? • Sizce tamirhanedeki çocuk neler hayal ediyor?	• Çocukların önlükleri ne renk? • Tamirhanede hangi nesneler var? • Çocukların yüz ifadesi nasıl?	• Çocukların para kazanmak için bir işte çalışmaları doğru mu? • Adil bir dünya mümkün mü? • Adalet nedir?

Not: Bu sütundaki sınıflama için Philip Cam'ın *20 Thinking Tools: Collaborative Inquiry for the Classroom (20 Düşünme Aracı: Sınıflar için İşbirlikçi Sorgulama)* adlı kitabındaki soru kadranından yararlanılmıştır.

4. Çocuklarla bu soruların özellikleri hakkında konuşun. Bunlara başka bir isim verselerdi bu ne olurdu sorusunu yöneltebilirsiniz. Her bir soru

türü için soru üretmelerini isteyebilirsiniz. Soruların genel özellikleri aşağıdaki gibidir:

- **Bilgi soruları:** Nesnel, tek cevaplı, kesin, kişiden kişiye değişmeyen
- **Resimle İlişkili/Metinle Hayal Gücüne Dayalı Sorular:** Yoruma dayalı, kişiden kişiye değişen/öznel
- **Cevabı Resimde/Metinde Yer Alan Sorular:** Nesnel, metne dayalı, kişiden kişiye değişmeyen
- **Felsefe Soruları:** Genel, kavrama dayalı, soyut, tek yanıtı olmayan, kişiden kişiye değişen, tartışmaya dayalı, öznel

5. Çocuklara felsefe sorularıyla ilgili paylaşımlarınızdan da yola çıkarak felsefe sorusunun ne olduğunu üzerine tartışabilirsiniz.

- Bir felsefe sorusu nedir?

Felsefi Soruya İlişkin Bir Sınıf Tartışması Örneği*

Öğretmen: Felsefe sorusu nedir?

Burak: Cevabı olmayan sorulardır.

Zehra: Her sorunun bir cevabı olabilir. Burak burada başka bir şey mi anlatmak istedin?

Burak: Kesin bir cevabı olmamasını kastettim. Yani "2+2 nedir?", sorusu gibi değildir.

Öğretmen: İstanbul'da ne zaman bir deprem olacağı sorusunun yanıtı kesin mi?

Serdar: Bu sorunun kesin bir yanıtı yok; çünkü gelecekle ilgili soruların yanıtlarını kesin olarak bilemeyiz. Sadece tahmin edebiliriz.

Menekşe: Aslında burada anlatmak istediğimiz birden fazla, herkese göre değişen yanıtları olan sorular.

Öğretmen: "Bu saç modeli bana yakıştı mı?" sorusunun yanıtı da kişiye göre değişebilir.

Gözde: Felsefe soruları bir kişiyle ilgili sorular değil ki. Birinin ne giydiği, saç modeli, ne sevdiği gibi sorular kişilerle ilgili. Ama felsefe soruları kişilerle ilgili değil, tüm insanlarla ilgili. Bu soruları herkes tartışabilir, merak edebilir. Zaten yüz yıllarca tartışmışlar.

Öğretmen: Bilim soruları da böyle değil midir?

Sevda: Ama bilim sorularının yanıtları kesin.

Duru: Ben Sevda'ya katılmıyorum. Eskiden Dünya düz diyorlardı, ama öyle olmadığı kanıtlandı. Bilim sorularının yanıtları zamanla değişebilir.

Öğretmen: Felsefenin olduğu gibi bilimin de mi kesin yanıtları yok?

Dilay: Tam olarak öyle değil. Biz şimdi biliyoruz dünyanın düz olmadığını, ama o zaman için kesindi bu bilgi. Felsefenin soruları eskiden de şimdi de kesin değil.

Öğretmen: Burada kastettiğin bilimin yanıtı şu an için kesin olabilir ama sonra değişebilir. O halde bilim ve felsefe arasındaki ayrım için daha güçlü gerekçeler bulmalıyız. Ne dersiniz?

Serdar: Bence bilim soruları suyla, toprakla, insanla, çevremizde gördüğümüz somut şeylerle ilgili.

Menekşe: Ben katılmıyorum. Psikologlar duygular üzerine çalışıyor. Duyguları da görmemiz.

Meriç: Ama psikolog deney ve gözlem yaparak sorularının yanıtlarını arar. Filozof "Eşitlik nedir?" diye sorduğunda bununla ilgili bir deney yapamaz.

Elif: Bilim ve felsefenin sorularına yanıt arama şekli farklı yani.

Öğretmen: Felsefe ve bilim sorularının yanıtlarını farklı yöntemlerle arıyor dediniz. Böylece bilim ve felsefe sorularının en önemli farkından söz etmiş olduk. Peki, Meriç "Eşitlik nedir?" *felsefe sorusudur, dedi. Bu soru neden bir felsefe sorusu?*

Ceyda: Eşitlik, adalet, bilgi, dostluk gibi şeylerle ilgili oluyor felsefe soruları.

Öğretmen: Bu kavramların özellikleri neler?

Zehra: Aslında daha önce Gözde söylemişti. Bu kavramlar herkesle ilgili çünkü hep hayatımızda karşılaştığımız şeyler. Mesela ben dostluk üzerine kendime sorular soruyorum. Adaletli olmakla ilgili ablamla tartışıyoruz. Ayrıca hemen ne olduğunu anlatamayacağımız şeyler bunlar. Üzerine çok düşünmek gerekiyor.

Kadir: O halde bir felsefe sorusu, önemli, genel ve herkesi ilgilendiren kavramlarla ilgili bir sorudur.

Burak: Bu tanım da eksik bence. Bir şey fark ettim: Felsefe sorusunun ne olmadığını söylemek daha kolay.

Öğretmen: Siz ne söylemek istersiniz Burak'ın bu görüşü hakkında?

Çocuklara dersin başında konuştuğunuz "Felsefe yolda olmaktır." sözünün anlamını tekrar sorun. Tartışmanız sonrasında Karl Jasper'ın tanımı hakkındaki fikirlerinin değişip değişmediğini, değiştiyse nasıl değiştiğini konuşabilirsiniz.

Değerlendirme

6. Çocuklara aşağıdaki değerlendirme yaprağını vererek, onlardan yaprak-taki resimle ilgili 4 farklı soru türünde 5'er tane soru yazmalarını isteyin. Çocuklara soruların doğruluğu üzerinden puan verip yanlışları not ede-rek bir sonraki ders eksikleri giderebilirsiniz.

Felsefe Soruları Değerlendirme Yaprağı

Aşağıda Charles Burton Barber adlı ressamın 1889 yılına ait "İyi Arkadaşlar" isimli tablosu yer almaktadır. Bu tablodan yola çıkarak her bir soru türü için 5'er tane soru hazırlayanız. Bu soruları tablodaki ilgili sütunlara yazınız (Örneğin; insanlar hayvanlarla arkadaş olabilir mi? gibi felsefi sorgulamaya dönük sorular olabilir.).

Bilgi soruları	Resimle ilişkili hayal gücüne dayalı sorular	Cevabı resimde yer alan sorular	Felsefe soruları

Merak Üzerine

Ders: Çocuklar İçin Felsefe

Kavram: Merak

Süre: 40'+40'

Araç-gereçler: "Katılıyorum, "Katılmıyorum", "Kesinlikle Katılıyorum", Kesinlikle Katılmıyorum" ve "Kararsızım" ifadelerinin yazılı olduğu kartonlar, hamur yapıştırıcı, 4-5 kişilik grup sayısı kadar A4 kağıdı ve kalem

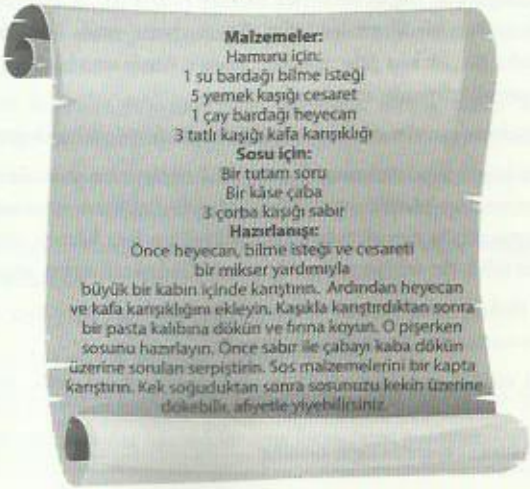
Yöntem ve teknikler: Katılıyorum/katılmıyorum kartları (görüş geliştirme tekniği), kavram keki, rol oynama, doğaçlama

Hazırlık

1. Çocuklar 4-5 kişilik gruplara ayırın. Gruplara "merak keki" yapacaklarını söyleyin. Bu kekin içinde hangi malzemelerin, hangi oranlarda yer alacağını birlikte belirlesinler. Bu kekin içinde duygular, düşünceler, eylemler vb. yer alabilir. Her grup kekinin tarifini bir yemek programında gibi düşünecek ve canlandırma ile sunacaktır. Her canlandırmadan sonra malzemeler ve miktarları hakkında konuşun. Burada "merak" kavramını tanımlayabilmek için bir başlangıç yapın. Dilerseniz çocukların keklerini oluşturmadan önce şu sorular üzerine konuşmalarını isteyebilirsiniz:

- Merak deyince aklınıza neler geliyor?
- Kime meraklı deriz?
- En çok neleri merak ederiz?
- Merak olmasaydı ne olurdu?

Aşağıda sizin için örnek bir "Merak Keki" tarifi yer almaktadır:

Tartışma

2. Sınıfın farklı köşelerindeki duvarlara "Katılıyorum, "Katılmıyorum", "Kesinlikle Katılıyorum", Kesinlikle Katılmıyorum" ve "Kararsızım" ifadelerinin yazıldığı olduğu kartonları yapıştırın. Çocuklara aşağıda yer alan yargı cümlelerini okuyun. Çocuklar bu yargılara katılıp katılmama durumlarını duvarlardaki kartonların altında giderek belirtsinler. Çocuklar, görüşlerini nedenleriyle açıklasınlar. Eğer tartışma esnasında fikri değişen olursa başka ifadelerin altına gidebilir ve gerekçesini açıklayabilir. Teker teker tartışılacak yargılar aşağıdaki gibidir:

- Merak bilme isteğidir.
- Merak olumsuz bir şeydir.

Felsefi Soruya İlişkin Bir Sınıf Tartışması Örneği

Sevda: Ben "kesinlikle katılıyorum" ifadesini seçtim. Mesela ben, dünyanın uzaydan görünüşünü çok merek ediyordum. Yani nasıl göründüğünü bilmek istiyordum. İstediğim için de araştırma yaptım ve amacıma ulaştım.

Öğretmen: Bilmek isteyip merak etmeyeceğimiz bir şey olamaz mı?

Meriç: Aslında ben de onu düşünüyordum. O yüzden "katılmıyorum" başlığının altındayım. Bir ödevimiz vardı. Sosyal bilgiler dersinde geleneksel çocuk oyunlarını araştıracaktık. Grupla birlikte çalışmak için ve ödevimiz olduğundan ben de araştırdım. Grup çalışmasına katkı sunmak için bilmem gerekiyordu. Bildiklerimi grupla paylaştım. Ama ilgimi çeken bir konu değil, merak etmemiştim. Ben hayvanlar, dinozorlarla ilgili konuları merak ediyorum.

Serdar: Ben merakın bir şeyi bilmek istemekle ilgili olduğunu düşünüyorum. Yani sonuçta merak ettiğimiz şeyi bilmek istiyoruz. Ama "kesinlikle katılıyorum" diyemeyeceğim, kafamda soru işaretleri var. O yüzden "katılıyorum" diyorum.

Duru: Ben kararsızım. Aslında önce katılıyordum bu ifadeye. Meriç'in verdiği örnekten sonra fikrim değişti, kafam karıştı.

Elif: Ben Meriç'e katılıyorum. Başka bir örnek vermek istiyorum. Bazen merak ettiğimiz şeyi bilmek istemeyebiliriz. Ben bir film izlemiştim. Bir medyum vardı. Herkesin gelecekte neler yaşayacağını biliyordu. Birçok kişi geleceğini öğrenmek istedi ama bir kişi, filmin kahramanı istemedi. Yani çok merak ediyordu ama kendini tuttu.

Öğretmen: Elif'e katılıyor musunuz? Buna yönelik başka örnek vermek isteyen olur mu?

Ceyda: Aslında hiç böyle düşünmemiştim ama Elif söyleyince mantıklı geldi. Ben olsam ben de bilmek istemezdim. Merak etsem de... Mesela İngilizce sınavımın sonucunu çok merak ediyordum ama düşük not alacağımdan korktuğum için bilmek istemedim. Sonunda mecburen öğrendim tabii. Bu sebepten ben "kararsız" ifadesinin altına geçiyorum.

Menekşe: Ben bu ifadeye katılıyorum. Bence Ceyda da İngilizce sınav sonucunu bilmek istiyor içten içe ama sonucunu duymaktan korkuyor.

Dilay: Yani merak ettiğin şey öğrendiğinde seni mutlu etmeyebilir. Bunu kabul etmek gerekiyor.

Ceyda: Belki merak biraz cesaretle ilgili olabilir.

Öğretmen: Merakın sadece bilme isteği olmadığını düşünenler var. Meriç, Elif ve Ceyda'nın verdiği örnekleri düşünürsek merak için başka neye ihtiyaç olabilir?

Kadir: Meriç demişti ki, dinozorlar benim ilgimi çekiyor. Yani, o konunun ilgi çekmesi gerekebilir.

Elif: Bazen cesaret gerektirebilir, bazen gerektirmeyebilir ama o konuya ilgi duymamız gerekiyor bence. Artık merakın ilgimizi çeken şeylerle ilgili olduğunu düşünüyorum ve "kesinlikle katılmıyorum" diyorum.

Öğretmen: Merak etmenin bir şeyin ilgimizi çekmesi anlamına geldiğini söylüyor Elif. Siz ne düşünürsünüz?

Menekşe: Benim lol bebekler çok ilgimi çekiyor. Ama onları merak etmiyorum. Sadece satın almak istiyorum.

Öğretmen: Merak etmiyorum derken neyi kastettin?

Menekşe: Onlarla ilgili bilmek istediğim bir şey yok. Onlar tatlı bebekler, bildiğimiz bebeklerden işte.

Öğretmen: Merakı, bilmediğimiz bir şeye karşı mı duyarız o halde?

Gözde: O zaman bilmediğimiz bir şey olması gerekiyor ve o şeyi bilmek istememiz gerekiyor.

Serdar: İlgimizi çekmesi de gerek.

Dilay: Bazen cesur olmamız da gerekebilir.

Öğretmen: Merak ve cesaret ilişkisini biraz daha açıklar mısın?

Dilay: Ben bir hikâye okumuştum *Küçük Kara Balık* diye. Küçük Karabalık başka yerleri merak ediyordu. Onu uyardılar, başına gelebileceklerden söz ettiler. Ama o kimseyi dinlemedi ve yaşadığı yerden ayrıldı. Başına gelecek kötü şeyleri de göze aldı.

Öğretmen: Bu örnek için teşekkür ederim Dilay. Meraka bazen cesaret de eşlik etmeli o halde. Şimdi ikinci yargımızı tartışalım. "Merak olumsuz bir şeydir." Şimdi kartonların altına giderek görüşlerinizi ifade edebilirsiniz.

Gözde: Ben kesinlikle katılmıyorum. Merak sayesinde birçok şeyi öğreniyoruz, gelişiyoruz.

Menekşe: Ben de Gözde'ye katılıyorum. Örneğin bilim insanları merak etmese icatlar olmazdı.

Öğretmen: Merak bize ve topluma yarar sağlıyor. Bu yüzden kötü bir şey olmadığını düşünüyorsunuz. Peki, zarar veren bir merak olabilir mi?

Zehra: Geçen gün kuzenim arabanın nasıl çalıştığını merak etmiş. Arabayı kurcalamış, çalıştırdı ve kaza yaptı. Araba ağaca çarptı ama neyse ki ona bir şey olmadı.

Burak: Ben de haberlerde izlemiştim. İki kardeş evdeki silahı merak edip kurcalamak istemişler. Silah patlamış yanlışlıkla, kardeşlerden biri yaralanmış.

Öğretmen: Menekşe'nin verdiği örnekteki merak ile Zehra'nın verdiği örnekteki merak arasında nasıl bir fark var?

Sevda: Biri zarar veriyor, diğeri yarar sağlıyor.

Öğretmen: O halde her merak iyi değil, diyebilir miyiz?

Ceyda: Bence değil o yüzden kararsızım. Ama merak olmasa bir şeyler öğrenemezdik.

Dilay: Bu çocuklar da bir şeyler öğrendiler ama biraz zarar gördüler.

Burak: Ben de kararsızım. Mesela bizim bir komşu var. Kim ne yapmış, nereye gitmiş, apartmana kimler gelmiş. Çok merak ediyor. Bu hoş bir şey değil. O yüzden merak her zaman iyi bir şey değil.

Gözde: Ben de katılmıyorum kartonun altındayım çünkü merak her zaman iyi bir şey değil ama bu bence insanlarla ilgili. Merak duyanın amacı önemli.

Öğretmen: Peki, Burak'ın verdiği örnekteki merak ile Menekşe'nin verdiği örnekteki arasında nasıl bir ilişki var?

Duru: Biri insanları rahatsız ediyor. Diğeri yani bilim insanlarının merakı işe yarıyor, katkı sağlıyor.

Kadir: Birinde gelişme sağlıyor diğeri sadece kuru merak işte. Kendini oyalamak, dedikodu yapmak için.

Meriç: Her merak gelişmeye, öğrenmeye yol açmaz mı?

Elif: Bence açmaz hatta zarar verebilir. Ama Gözde'ye katılıyorum bu insanla ilgili yani insanın merakı nasıl kullandığıyla.

Öğretmen: Bu konuşmalarımızdan sonra görüşü değişen var mı? Kararsızların sayısı artmış gözüküyor. Bir soru daha: Merak bir fayda sağlarsa mı iyidir?

Değerlendirme

3. Çocuklarla birlikte çember oluşturun ve aşağıdaki soruların yanıtlarını sözlü olarak paylaşmalarını isteyin. Çocukların ifadelerini tartışma süreçlerinizin gelişimini ve niteliğini değerlendirmek amacıyla kullanabilirsiniz.

- Bu tartışma merak ile ilgili neyi fark etmeni sağladı?
- Bu ders, bundan sonra neyi yapmaya başlamaya karar vermeni sağladı?
- Daha fazla neleri öğrenmeye gereksinimin var? Bunları öğrenmek için neler yapmalısın?
- Bu ders, bundan sonra neyi yapmaktan vazgeçmeye karar vermenizi sağladı?
- Bu ders, neyi yapmayı sürdürmeye karar vermenizi sağladı?

Cesaret Üzerine

Kralın Yeni Giysileri

Ders: Çocuklar İçin Felsefe

Kavram: Cesaret

Süre: 40'+40'

Araç-gereçler: Cesaret kavramına karşılık gelecek 3 adet görsel, *Kralın Yeni Giysileri* adlı masal, çocuk sayısı kadar kağıt ve boya kalemleri

Hazırlık

1. Çocuklara aşağıdaki resimleri gösterin. Bu resimlerin onlara neler düşündürdüğü sorun. Görsellerdeki kişilerin cesur olduğunu düşünüyorlar mı? Neden?

Tartışma

2. *Kral'ın Yeni Giysileri* adlı masalı okuyun ve aşağıdaki soruları sorun:

- Yetişkinler neden Kral'ın çıplak olduğunu söyleyemiyor?
- Kral'ın çıplak olduğunu söyleyen kişi neden bir çocuk?
- Çocuğun cesur olduğunu düşünüyor musunuz?
- Cesaret nedir?

Kralın Yeni Giysileri

Uzak diyarların birinde giyimine kuşamına çok düşkün, kendini beğenmiş bir kral yaşarmış. Sürekli aynada kendine bakarmış. Canı ne istiyorsa onu yapar, halka da istediklerine ses çıkarmasın diye baskı yaparmış. Halk da ondan korkarmış. Bir gün, komşu ülkenin kralının ziyarete geleceğini duymuş. "O ziyafette en şık ben olmalıyım." diye düşünmüş ve dünyanın en iyi terzisini bulmaya karar vermiş. Demiş ki yaverlerine; "Her yere habercilerimi gönderin. Dünyanın en güzel giysisini dikecek terziyi arıyorum!" Krallığa bir sürü terzi gelip gitmiş, ancak hiçbirisini beğenmemiş. Sonra bir gün başka diyarlardan bir terzi çıkagelmiş krallığa ve demiş ki "Çok güzel bir kumaşım var. Size öyle bir giysi dikeceğim ki en şık siz olacaksınız. Kimse sizden gözünü alamayacak. Herkes sizi konuşacak. Sizden başka hiç kimsede böyle bir giysi olmayacak." Kral çok şaşırmış ve hemen terzinin işe başlamasını istemiş. Ama terzi eklemiş; "Tek şartım var, ben dikerken kimse bana karışmayacak!" Gel zaman git zaman, sonunda terzi bitirmiş giysiyi ve giydirmiş krala. Kral aynaya bakmış ve üzerinde hiçbir şey olmadığını görmüş ama ağzını açıp bir şey diyememiş çünkü terzi demiş ki "Kralım, bu kumaşı sadece akıllılar görebilir." Kral da aptal durumuna düşmemek için "Çok güzel" demiş. Etrafındakilere sormuş, elbette hepsi korktuğu için cesaret edememişler doğruyu söylemeye ve "Çok güzel efendimiz", "Harika oldunuz efendimiz" demişler. Kral daha da böbürlenmiş güzel sözleri duydukça... Ardından, çıkmış halkın arasına. Halk merakla, bekliyormuş sadece akıllıların görebileceği bu giysiyi. Ama kralı görünce çok şaşırmışlar çünkü kral çıplakmış... Herkes görmüş, anlamışlar vaziyeti, kralın nasıl kandırıldığını fark etmişler, ama korktukları için hiçbir şey söyleyememişler. O anda bir çocuk atlamış meydanın ortasına, parmağıyla kralı işaret etmiş ve gülerek bağırmış; "Kral Çıplak" diye. Bir anda halk, bu ilk sesle cesaretlenmiş ve kahkahalar atıp, hep bir ağızdan birlik içinde bağırmışlar; "Kral Çıplak!" Bu seslere, kralın çevresindekiler de katılmış, hep bir ağızdan gerçeği söylemişler; "Kral çıplak!"... Kral durumu geç de olsa anlamış ve çok utanmış...

Felsefi Soruya İlişkin Bir Sınıf Tartışması Örneği

Duru: Ben çocuğun cesur olduğunu düşünüyorum çünkü kimse kralın çıplak olduğunu söyleyemiyor ama o söylüyor.

Sevda: Bence bunun cesaretle bir ilgisi yok. Elbiseyi sadece akıllıların görebileceğine inanmamış. Diğerleri gibi saf değil.

Burak: Sevda'ya katılmıyorum. Evet, söylenenlere inanmadı, kralın çıplak olduğunu gördü ama bunu söylemeyebilirdi. O herkesin içinde bunu söyledi.

Elif: Bence diğerleri de saf değil ki... Başkaları onlara aptal der diye ya da kraldan korktukları için söyleyemiyorlar.

Gözde: Kimsenin söyleyemediğini söylemek cesaret gerektiren bir davranış bence.

Öğretmen: Neden?

Gözde: Çünkü başkaları söylediğinden hoşlanmayabilir, sana kötülük edebilirler.

Kadir: Mesela masaldaki kral kendisine çıplak diyenleri cezalandırabilir.

Öğretmen: Çocuk bunları göze aldığı için mi cesur?

Menekşe: Bence çocuk neyle karşılaşacağını bilmiyor, o bir şeyi göze almıyor. O yüzden cesur değil.

Dilay: Menekşe'ye katılıyorum. Cesaret başımıza gelen şeyleri göze almamızla ilgili. O yüzden çocuk başına neler geleceğinin farkında değilse cesur değil.

Kadir: Ben Menekşe ve Dilay'a katılmıyorum. O çocuk diye mi böyle düşünüyoruz? Bence kralın nasıl biri olduğunu, başına neler geleceğini biliyordur.

Öğretmen: Çocuk eğer bu yaptığı davranışın sonuçlarının farkında ise cesur, farkında değilse cesur değil, diyorsunuz. Davranışının sonucunun ne olduğu önemli mi?

Serdar: Hapse atılma, şiddete uğrama ihtimali varsa cesur deriz.

Öğretmen: Neden ihtimal ifadesini kullandın? Başka ihtimaller de mi var?

Serdar: İhtimal çünkü eğer kesin olsaydı bu cesaret değil delilik olurdu. Yani deli cesareti gibi bir şey işte.

Öğretmen: Deli cesareti ne demek? Ne olursa deli cesareti olur?

Zehra: Bile bile ölüme gidiyorsa. Bir dövüş ustası var, çok iri. Onun karşısına çıkarsak, onunla dövüşmeye çalışırsak bu deli cesareti olur.

Sevda: Ben böyle birine cesur diyebilirim. Ama amacı önemli. Örneğin birini kurtarmak için yapıyorsa cesurdur.

Duru: Ben de Sevda'ya katılıyorum. Eğer iyi bir amacımız varsa kötü biriyle mücadele etmek, birini kurtarmak gibi o zaman cesaretten söz edebiliriz.

Ceyda: Ben bir soru sormak istiyorum. Diyelim ki biri yüksekten korkuyor ve bu korkusunu yenmek için yüksek bir yere tırmanıyor. Burada birini kurtarmak amacı yok. Bu kişi cesur değil mi?

Serdar: Bence cesur. Cesur olması için mutlaka iyi bir amacı olması gerekmiyor. Yani birini kurtardığı için iyi, aynı zamanda hayatını riske attığı için cesur olabilir.

Öğretmen: Cesaret gerektiren bir davranış iyi bir davranış olmak zorunda değil dedi Serdar. Cesaretin risk almak ile ilgili olduğunu söyledi. Siz bu görüşe katılır mısınız?

Zehra: Ben katılıyorum öğretmenim. Ama şöyle bir durum var. Mesela bizden güçlü birine kafa tutmak daha fazla cesaret gerektirir. Yüksek bir yere tırmanmaktan daha fazla.

Öğretmen: Böyle düşünmenin sebebi nedir?

Zehra: Çünkü zarar görme ihtimalin daha yüksek. Büyük ihtimalle dövüş ustası bizi yere serer.

Öğretmen: Davranışları daha az, daha fazla cesaretli diye sıralayabilir miyiz, ne dersiniz?

Meriç: Bence evet. Yüzmeyi bilmeyen birinin denize girip yüzmeye çalışması da cesaret gerektiren bir davranış. Ama birini boğulmaktan kurtarması daha fazla cesaret gerektiriyor.

Burak: Ben de Meriç'e katılıyorum. Boğulmak üzere olan kişi onu aşağı çekebilir, ikisi de yorulabilir. O yüzden ölüm riski fazla.

Öğretmen: Eğer boğulmak üzere olan birini kurtarmak isteyen kişi yüzme bilmiyorsa daha fazla mı cesaretli olur?

Ceyda: Bence ölüm riski fazla olduğu için daha cesur olur.

Zehra: Aslında az önce deli cesareti demiştik. Bence bu deli cesareti olur. Çünkü ikisi de ölebilir. Hatta %99,9 ölme ihtimalleri.

Öğretmen: Kurtarma olasılığı yok denecek kadar az olduğundan deli cesareti olduğunu düşünüyorsun.

Ceyda: Hem öyle hem de düşünmeden, hesaplamadan yapıyor. Demiştik ya, neyi göze aldığını bilmiyor. Başına neler geleceğini...

Duru: Ben bu görüşe katılmıyorum. Bazen bunu düşünecek zamanımız olmayabilir, hemen karar vermemiz gerekebilir. Mesela boğulmak üzere olan bir kişiyi kurtarmak için hemen harekete geçmek gerekebilir. Etrafta kimse yoktur.

Öğretmen: Deli cesaretinin ne olduğu ile ilgili soru işaretleri oluştu. Ancak bir davranışın cesur olması için bir risk taşıması gerekir dediniz. Fiziksel açıdan zarar görme, ölüm gibi... Peki, mutlaka fiziksel olarak bir risk taşıması gerekir mi?

Gözde: Bence değil. Mesela bir arkadaşımı dışlıyorlar, ona kötü davranıyorlar. Biz de arkadaşımızı diğerlerine karşı korursak, onunla dalga geçmelerine izin vermezsek de cesur oluruz.

Öğretmen: Burada ne tür bir risk var?

Gözde: Sanırım diğerleri onu dışlayabilir, yalnız kalabilir. Yani yalnız kalma, dışlanma riski var.

Menekşe: Boğulmak üzere olan birini kurtarmakla kıyaslarsak daha az cesur.

Öğretmen: Cesaret gerektiren davranışlar içinde derece farkı olabileceğini düşünüyorsun.

Menekşe: Hayatta kalmak, vücudumuzun zarar görmemesi diğerlerinden daha önemli olduğu için.

Öğretmen: Hepinize katılımızdan dolayı teşekkür ederim. Bugünkü tartışmamızı kim özetlemek ister? Cesaret kavramıyla ilgili hangi sonuçlara vardık?

Değerlendirme

3. Çocuklardan cesaret kavramını anlatan bir resim çizmelerini isteyin. Ardından çocuklar, bu resimlerini diğer arkadaşlarıyla paylaşıp anlatmak istediklerini açıklasınlar. Çocuklara resimlerini yaparken tartışma sürecindeki fikirlerden yararlanabileceklerini hatırlatın. Çocukların açıklamalarını; tartışma sürecinde ortaya çıkan argümanları kullanıp kullanmama durumlarına ve gerekçelerini açık bir şekilde ifade edip etmemelerine göre değerlendirebilirsiniz.

Hikâye Üzerine

Hikâyeci Fil

Ders: Çocuklar İçin Felsefe

Kavramlar: Anlamlı, Anlamsız (Hikâye)

Süre: 40'+40'

Araç-gereçler: Manica K. Musil'in yazarı olduğu *Hikâyeci Fil*[6] adlı çocuk kitabı

Yöntem ve teknikler: Eğitsel oyun, beyin fırtınası

Hazırlık

1. Çember biçiminde oturun. Çocuklara, sınıfça, hep birlikte bir hikâye oluşturacağınızı belirtin. Hikâyenin ilk cümlesini söyleyin. Çemberde sırayla herkes hikâyeye bir cümle eklesin. Hikâyenin sonunu siz, son cümleyi söyleyerek getirebilirsiniz. Bu çalışmanın ardından çocuklara şu soruları sorun:

- Sizce bu bir hikâye miydi? Neden? Değilse ne olsa/olmasa bir hikâye olurdu?
- Sizce bu hikâye saçma mıydı? Neden?
- Bu hikâyeden hoşlandınız mı? Neden?
- Ne eklemek, neyi çıkarmak isterdiniz?

Tartışma

2. *Hikayeci Fil* adlı kitabın aşağıda verilen bölümünün özetini okuyun ve çocuklara şu soruları sorun:

- Sizce neden kimse fili dinlemek istemiyor?
- Fil nasıl bir hikâye anlatırsa onu dinlerler?
- Anlamsız hikâye ne demektir?

6 Musil, M. K. (2019). *Hikâyeci Fil* (Çev. Ş. Arat). İstanbul: Timaş Yayınları.

Hikâyeci Fil

Hika, hikaye anlatmaya bayılır ancak herkes anlattığı hikayelerinin bir mantığı veya uyumu olmadığını söyler. Hika, yine hikayelerini anlatmak için bir dinleyici arayışına çıkar. Kırmızı Kuş, Hika'nın hayatı boyunca ilginç bir hikaye anlatmadığını, Aslan, Hika'nın anlamsız hikayelerini dinlemek istemediğini söyler. Zebra, Hika'ya boş konuşmasını duymak istemediğini söyler. Filler ise saçmalıklarından bıktık diyerek onun susmasını dilerler.

Felsefi Soruya İlişkin Bir Sınıf Tartışması Örneği

Gözde: Bence anlamsız hikâye, sıkıcı bir hikâyedir.

Öğretmen: Bir hikâye nasıl sıkıcı olur?

Gözde: Heyecanlı değildir, kimsenin ilgisini çekmez.

Öğretmen: Bir kişi bir hikâyeyi ilginç bulurken diğeri sıkıcı bulamaz mı?

Kadir: Bence herkesin ilgi alanına, sevdiği şeye göre değişir. Mesela bana içinde prensesler olan hikâyeler çok sıkıcı geliyor ama süper güçleri olan kahramanlarla ilgili hikâyeleri seviyorum.

Öğretmen: Sıkıcı hikâye diye bir şey yok o halde? Bir kişi bir hikâyeyi sıkıcı ya da ilginç bulabilir.

Burak: Ben katılmıyorum bu fikre. Mesela içinde bir macera olmalı, bize heyecan vermeli. Eğer içinde heyecan yoksa kimse okumak istemez.

Öğretmen: Heyecan derken ne kastediyorsun? İçinde heyecan olan bir hikâye örneği verebilir misin?

Burak: Mesela ben bir hikâye okumuştum. Bir sınıf ve öğretmenleri vardı. Çocuklar öğretmenlerini çileden çıkarmıştı. Öğretmenleri bir gün okula gelmedi. Hiç kimseye haber vermeden ortadan kayboldu. Bütün çocuklar öğretmenlerini aramaya başladı. Hepsi pişman olmuştu ama bir türlü öğretmenlerini bulamadılar.

Öğretmen: Burada heyecanlı olan ne?

Burak: Merak ediyoruz sonra ne olacağını, hikâyenin sonunu iple çekiyoruz.

Öğretmen: Hikâyenin merak uyandırıcı olması, heyecan verici olması gerekiyor sence. Bir şeyden kaçmak, kaybolmak, maceraya atılmak gibi... Peki, bir hikâyenin meraklandırması yani az önceki saydıklarımız gibi bir hikâyeyi anlamlı yapar mı?

Serdar: Bence anlamlı olmasıyla merak uyandırması farklı şeyler. Anlamlı olması demek, karmakarışık olmaması demek, yani anlaşılır olması demek.

Öğretmen: Bir hikâyede ne olursa o hikâye anlaşılmaz olur?

Serdar: Konusu yoksa mesela. Yani anlattığı bir şey olmalı.

Zehra: Anlattığı belirli bir şey olmalı. Yani aynı anda bir sürü şey anlatmamalı, karışık olmamalı.

Öğretmen: Hikâyenin anlamlı olması için anlaşılır olması ve bir konusu olması gerekir dediniz. Peki, bana bir hikâye konusu söyler misiniz?

Elif: İki çocuğun dostluğunu anlatan bir hikâye okumuştum.

Öğretmen: Bir konusu olması anlamlı olması için yeterli mi? Mesela *Hikâyeci Fil* adlı kitabımızda filin hikâyeleri için hangi sözcükleri kullanıyorlardı?

Elif: Mantıksız

Duru: "Saçma" ve "uyumsuz" da vardı.

Meriç: Bir de çok uzun diyorlardı. Ama bence bu anlamsız olmasıyla ilgili değil. Ben çok kalın bir kitap okumuştum. Günler boyunca okudum. Ama bence çok anlamlıydı.

Duru: Saçma olmasıyla anlamsız olması aynı şey bence.

Öğretmen: Bir hikâyenin saçma olması ne demek?

Duru: Gerçek şeylerin olmaması yani gerçekmiş gibi hissettirmemesi.

Ceyda: Ben katılmıyorum. Bazı hikâyelerde gerçek şeyler olmayabilir. Örneğin süper güçler, konuşan hayvanlar, uçan insanlar, buzdan kaleler... Bunların hiçbiri gerçek değil.

Duru: Ama ben "gerçekmiş gibi" dedim. Yani biz gerçekmiş gibi hissediyoruz, ne saçma bu demiyoruz. Bize inandırıcı geliyor, öyleymiş gibi kabul edebiliyoruz. Saçma ya da mantıksız gelmiyor.

Öğretmen: O halde hikâyenin saçma olmaması için inandırıcı olması gerekiyor. Peki, bu, hikâyeyi anlamlı yapar mı?

Elif: Bence hikâyenin bir şey anlatması da lazım. Nasıl desem? Mesela dostlarımıza karşı dürüst olmamız gerektiği gibi...

Ceyda: Ben de Elif'e katılıyorum. Bir hikâyeden ders çıkarabilmeliyiz...

Öğretmen: Elif, hikâyenin anlattığı bir şey olmalı, dedi. Ceyda da bir hikâyeden ders çıkarmaktan söz etti. Siz bu görüşlere katılır mısınız?

Burak: Bence bir hikâyeden ders çıkarmakla, hikâyenin anlattığı bir şey olmalı demek istiyoruz. Ben bir örnek vermek istiyorum. Benim okuduğum kitabın adı *Koca Bir Yalan*'dı. Bu hikâyede yalan söylemenin kötü bir şey olduğu anlatılıyordu.

Öğretmen: Başka örnek verebilir misiniz?

Duru: Ben de bir hikâye okumuştum. Hikâyede savaşın çok kötü sonuçları olduğu ve barış içinde yaşamamız gerektiği anlatılıyordu.

Öğretmen: O halde hikâyelerin anlattığı bir şey, yani bir ana fikri olması, onu anlamlı mı yapar?

Zehra: Ben de *Koca Bir Yalan* adlı hikâyeyi okudum; ama bana anlamlı gelmedi.

Öğretmen: Neden bu hikâyenin anlamsız olduğunu düşündün?

Zehra: Bana bir şey düşündürmedi ya da hatırlatmadı. İşte, ilgimi bile çekmedi.

Ceyda: Bence Zehra hikâyeden hoşlanmadığı için öyle diyor. Ama bence yanılıyor. Bence hikâyenin bir konusu da vardı, anlatmak istediği bir fikri de.

Sevda: Ben de Ceyda'ya katılıyorum. Bir hikâyeden hoşlanmayabiliriz ya da anlatmak istediği şeye katılmayabiliriz. Bu, o hikâyenin anlamsız olması demek değildir.

Duru: Bence bir hikâyenin anlamlı olması konusunda herkesin farklı fikirleri olabilir. Bana anlamlı gelmez, bir başkasına gelebilir.

Serdar: Ben Duru'ya katılmıyorum. Eğer hikâyenin ana fikri varsa anlamlıdır.

Dilay: Aslında bir hikâye anlamlı derken, o hikâyenin anlattığı bir şey var diyoruz. Anlamı var yani. Ama okuyan kişi bu anlama katılmayabilir. Yazarla aynı görüşte olmayabilir.

Öğretmen: Bir hikâyeye anlamlı diyebilmemiz için konusu olması, anlaşılır olması ve anlattığı bir şey olması yani ana fikri olması gerektiğinden söz ettiniz. Bir hikâyenin anlamlı oluşunun bu özelliklerle ilgisinin olmadığını, kişiye göre değişebileceğini de söyleyenler oldu. Yani kişide çağrıştırdığı, hissettirdiği, düşündürdüğü bir şey olmalı onlara göre. Sizce bu hikâyede "anlamlı" ifadesinden kastedilen hangisi?

Duru: Bence "ana fikri olması" kastediliyor.

Burak: Ben şöyle anladım: Anlamlı sözcüğünü iki anlamda da kullanabiliyoruz.

Öğretmen: O halde "anlamlı" sözcüğünün bu iki farklı karşılığını örneklerle açıklayalım. Kim bunu örnek vererek açıklamak ister?

Hikâyenin aşağıda yer alan son bölümünü okuyunuz. Hikâye bitiminde çocuklara aşağıdaki soruları sorabilirsiniz:

- Sizce bu hikâye anlamlı mı? Neden?
- Bu hikâyenin anlamı, anlatmak istediği şey nedir?

Siyah Kuş, Hika'nın sürekli yanında dolaşan karıncayı fark eder. Karınca Hika'nın hikayelerini ilginç bulmaktadır. Ancak Hika onu hiç duymamıştır.

Akşam nihayet karıncanın küçük sesini duyar. Karınca, Hika'dan ona bir hikaye anlatmasını ister. O günden sonra iki arkadaş birbirlerine, geceler ve günler boyunca hikayeler anlatırlar.

Değerlendirme

3. Tartışma sürecinin ardından çocuklara, tartışma sürecinin ardından dersin başında oluşturdukları hikâyenin anlamlı olup olmadığını sorun. Bu hikâye anlamsız ise nasıl anlamlı hale getirilebileceği üzerine fikir yürütmelerini sağlayabilirsiniz. Böylece tartışmanın "anlam" kavramını yapılandırma sürecindeki etkisini, eksi ve artılarını tespit edip notlarınızı alabilirsiniz.

Düşünme Alıştırmaları

1. Sizce çocuklar için felsefe ayrı bir ders olarak ilkokul programlarında yer almalı mı? Neden?
2. Yukarıda sözü edilenler dışında, hangi kavramlar/sorular, çocuklar için felsefe dersinde tartışmak üzere ele alınabilir?
3. Çocuklar için felsefe, ayrı bir ders olarak ilkokul programlarında yer alsaydı, bu dersin konu başlıkları neler olurdu? Bu ders kapsamında hangi uyarıcı ve araçlar-gereçler kullanılırdı?
4. Aşağıdaki amaçlara yönelik birer etkinlik örneği tasarlayın:

- Çocukların daha fazla soru sormasını sağlamak
- Çocukların şaşkınlıklarını korumak
- Çocukların merak duygularını derinleştirmek

5. Sizce çocuklara felsefeyi tanıtmalı mıyız? Eğer yanıtınız "evet" ise bunu hangi araç-gereç, etkinlik vb. yardımıyla yapabiliriz?